

การวิเคราะห์และประเมินผล

จากบทต่างๆที่ผ่านมาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แสดงถึงเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ซึ่งในเบื้องต้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ 3 ประการเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไว้ 3 ประการดังต่อไปนี้คือ

1. หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับพระพุทธประสงค์ในพระธรรมวินัย
2. หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งสถาบันการศึกษาของสงฆ์คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันไม่ช่วยให้คุณภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีประสิทธิภาพดีขึ้น

โดยก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ถึงหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่อย่างไร จำเป็นที่จะต้องมีการวิเคราะห์ถึงความเป็นมาของการศึกษาในระบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับระบบการศึกษาของแผ่นดินก่อนเพื่อความชัดเจนในการศึกษาปัญหานี้อย่างรอบคอบ ซึ่งจะทำให้การวิจัยเรื่องหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นี้มีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยจะวิเคราะห์ถึงหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.1 การศึกษาของสงฆ์กับการศึกษาของแผ่นดิน

สมัยสุโขทัย รัฐและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งประชาชน กิจกรรมต่างๆ ของรัฐและวัดย่อมเป็นการสอนประชาชนในตัว การศึกษาในสมัยสุโขทัยเป็นการศึกษาแผนโบราณ วิชาที่เรียนคือ ภาษาบาลี ภาษาไทย และวิชาสามัญขั้นต้น สำนักเรียนมี 2 แห่งคือ 1) วัด เป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไปมีพระสงฆ์ที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นครูผู้สอน สมัยนั้นเรียนภาษาบาลีเป็นพื้นใครรู้พระธรรมวินัยแตกฉานนับว่าเป็นปราชญ์ 2) สำนักราชบัณฑิต ซึ่งสอนเฉพาะเจ้านายและบุตรข้าราชการเท่านั้น¹ ในสมัยอยุธยาการศึกษายังขึ้นอยู่กับวัด ราษฎรนิยมพาศูตรหลานไปฝากพระสงฆ์เพื่อเรียนหนังสือและรับการอบรมในทางศาสนา

¹ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 – 2507 , 2507 : 2 อ้างถึงใน คณิงนิตย์ จันทบุตร, “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย” หน้า 8. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เมอร์ซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 กล่าวไว้ในหนังสือราชอาณาจักรสยามว่า “ พระสงฆ์สอนหนังสือให้แก่เยาวชนและอธิบายคำสั่งสอนแก่ราษฎรตามที่เขียนไว้ในภาษาบาลี” เมอร์ซิเออร์ บัลเลอกัวซ์ สังฆราชแห่งบัลลอสในคณะสอนศาสนาโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศสประจำประเทศไทยกล่าวไว้ในหนังสือราชอาณาจักรไทยหรือสยามปี พ.ศ.2397 ว่า “ ภายหลังหรือบางทีก่อนพิธีโกนจุก บิดามารดาส่งบุตรหลานของตนไปอยู่วัดเพื่อเรียนอ่านและเขียน เด็กเหล่านี้รับใช้พระ พายเรือให้พระ และรับประทานอาหารซึ่งบิณฑบาตมาได้ร่วมกับพระด้วย พระสอนอ่านหนังสือให้เพียงเล็กน้อยวันละครั้งหรือสองครั้งเพื่อเป็นการตอบแทน การศึกษาของเด็กหญิงมีการสอนให้ทำครัว ตำน้ำพริก ทำขนม มวนบุหรี่และจีบพลู”

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษายังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา กล่าวคือมีวัดเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมืองให้เหมาะสมกับความต้องการของประชาชน วัดและบ้านรับภาระในการอบรมสั่งสอนเด็ก ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมตลอดจนให้ความอุปถัมภ์พอสมควร เซอร์ จอห์น เบาริง กล่าวถึงการศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์ว่า “การศึกษาตั้งแต่โกนจุกแล้ว เด็กชายถูกส่งไปอยู่ที่วัด เรียน อ่าน เขียน คำสอนศาสนากับพระสงฆ์ และได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษา โรงเรียนอยู่กับวัดโดยมาก ย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสอนและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญของระบบการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่านและเขียนหนังสือออก แต่วิธีที่จะแสวงหาความรู้สูงสาขาใดสาขาหนึ่งยังมีอยู่น้อย”²

จากหลักฐานที่กล่าวมาอาจกล่าวได้ว่าในอดีตการศึกษาส่วนใหญ่ของประเทศไทยนั้น มีวัดเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยการเรียนมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอน ส่วนผู้เรียนนั้นจะอยู่ในรูปของเด็กวัด สามเณร และพระภิกษุที่มาบวชเรียนเพื่อศึกษาเอาศิลปะพอสมควรแล้วลาสิกขาออกไป หรืออาจจะดำรงอยู่ในสมณเพศเพื่อเผยแผ่พระศาสนาต่อไป ซึ่งระบบการศึกษาดังกล่าวนั้นได้ดำเนินเรื่อยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาของชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้การศึกษานี้พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้รับการพัฒนาความเจริญตามแบบโลกตะวันตกในหลายๆ ด้านรวมถึงระบบการศึกษาที่ต้องมีการพัฒนาด้วยเช่นเดียวกัน การศึกษาของคณะสงฆ์ก็ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ด้วย ซึ่งก่อนที่จะกล่าวถึงพัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น จะกล่าวถึงสภาพการณ์ของการศึกษาทั่วไปของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนที่จะกล่าวถึงการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อประกอบการพิจารณาเพราะเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

เมื่อ พ.ศ. 2414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวัง สำหรับสอนภาษาไทยแก่มหาดเล็กทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน มีพระยา

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้งยังเป็นหลวงสารประเสริฐ เป็นครูสอน ปีกัดมาคือ 2415 ทรงตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้น สำหรับพระเจ้าน้องยาเธอ และพระองค์เจ้าต่างกรม โดยมีนายฟรานซิส ยอร์จ แพตเตอร์สัน ชาวอังกฤษเป็นครู จนกระทั่งปี พ.ศ. 2427 จึงได้ทรงจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรทั่วไปขึ้นที่วัดมหรณพาราม นับเป็นโรงเรียนแห่งแรกสำหรับชาวสยาม³ ในปี 2428 ทรงมีพระราชบัญชาให้วัดที่เป็นพระอารามหลวงเป็นสถาบันบอกหนังสือทั่วทุกแห่ง โดยให้พระราชอาคณเฑาะ พระครูฐานานุกรม เปรียญอันดับ เป็นอาจารย์สอนหนังสือไทย และสอนเลขทุกพระอาราม ด้วยทรงมีพระราชดำริว่าหนังสือไทยเป็นประโยชน์ที่จะศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกต่อไป หรือเป็นเหตุผลก็จะได้เป็นกำลังราชการ⁴ นับเป็นครั้งแรกของคณะสงฆ์ที่ต้องมีส่วนในการศึกษาของประชาชนอย่างเป็นทางการ โดยอาศัยวัดและพระสงฆ์เป็นหลักดังมีหลักฐานต่อไปนี้

“ทรงพระดำริว่า การเล่าเรียนของชนชาวสยาม ซึ่งเล่าเรียนอยู่บัดนี้ ยังไม่เป็นการแพร่หลายทั่วไปในหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักร วิชาความรู้จึงยังไม่เป็นการรุ่งเรือง ได้มีพระราชประสงค์ที่จะให้การเล่าเรียนเจริญรุ่งเรือง และแพร่หลายทั่วไปในพระราชอาณาจักรสยามเพื่อให้กุลบุตรได้มีโอกาสที่จะศึกษาวิชาใส่ตน ให้เป็นทางเลี้ยงชีพและเป็นทางที่จะประพฤติความดีความชอบให้ยิ่งขึ้นสมกับสมัยที่บ้านเมืองมีความเจริญขึ้น แต่ก่อนมา ผู้ที่มีบุตรหลานย่อมนำไปฝากไว้กับพระสงฆ์ตามพระอาราม ให้พระสงฆ์เป็นอาจารย์สั่งสอนวิชา แลทางประพฤติดี แลยังมีสืบมาจนกาลบัดนี้ แต่การเล่าเรียนที่เป็นอยู่นั้น ยังไม่เป็นการเจริญดีสมกับสมัย เพราะเหตุว่ายังไม่มีแบบแผน แลตำรับตำราที่จะสั่งสอนตามความต้องการอย่างไร เป็นแต่สอนกันไปตามความรู้ของพระสงฆ์ผู้เป็นอาจารย์กุลบุตรที่ศึกษาก็ย่อมจะได้รับวิชาไม่เสมอกัน

ทรงพระราชดำริเห็นว่าพระอารามทั้งปวง ย่อมเป็นสถานที่เล่าเรียนศึกษาอยู่แต่เดิมแล้วสมควรที่จะจัดการทำนุบำรุงให้เป็นการเจริญ แลมั่นคงยิ่งขึ้นจึงได้ทรงอาราธนา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ให้ทรงเป็นพระธุระที่จะจัดการเล่าเรียนในวัดตามหัวเมือง ตลอดพระราชอาณาเขต ทั่วไปทุกพระอาราม ให้พระสงฆ์เจ้าอาวาสในวัดนั้นๆ พึงบังคับบัญชา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ในการที่จะทรงบังคับให้จัดการอย่างหนึ่งอย่างใด ทุกสิ่งทุกประการ แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ทำนุบำรุงอุดหนุนให้การดำเนินไปโดยสะดวกเพื่อให้การเล่าเรียนในหัวเมืองเจริญรุ่งเรือง แฝ่ไพศาลไปตลอดทั่วพระราชอาณาเขต ประกาศมา ณ วันที่ 11 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 117 เป็นวันที่ 10958 ในรัชกาลปัตยุบันนี้”⁵

³ สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี เล่มที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2524), หน้า 250 – 252.

⁴ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 2, จ.ศ.1247, หน้า 111, อ้างถึงใน สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี เล่มที่ 1, หน้า 252 – 256.

⁵ ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 97 – 99.

จากพระราชโองการจะเห็นได้ว่าสถานที่สำหรับใช้ในการศึกษาเล่าเรียนในระยะเบื้องต้นนั้นล้วนอาศัยวัดเป็นโรงเรียน และมีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอน เพราะนอกจากวัดจะเป็นสถานที่เดิมที่กุลบุตรในชาติเคยใช้เพื่อการศึกษามาแล้ว การใช้วัดเป็นโรงเรียนนั้นยังสามารถช่วยรัฐบาลประหยัดงบประมาณรายจ่ายในเรื่องของสถานที่และบุคลากรทางการศึกษาอย่างมากมาย เพราะวัดและพระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่โรงเรียนและครูนั้น ไม่จำเป็นต้องมีการสร้างเพิ่มเติมเพราะวัดและพระสงฆ์นั้นมีอยู่มากมายอยู่แล้ว ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาทางด้านงบประมาณ ซึ่งในสมัยนั้นการจะสร้างโรงเรียนและผลิตครูในทุกหัวเมืองนั้นต้องใช้งบประมาณมหาศาลทีเดียว ข้ายังไม่สามารถกระจายได้ทั่วถึงเมื่อเทียบเท่ากับวัดซึ่งมีกระจายอยู่ในทั่วทุกชุมชนอยู่แล้ว ดังปรากฏหลักฐานจากอัครราชทูตสยามประจำกรุงเบอร์ลินในยุคนี้ว่า

“จะให้ตั้งสกุลสอนโดยอำนาจของรัฐบาลให้เจ้าเมืองกรมการจัดแล้วจะเป็นไปได้ไม่น้อยกว่านี้กว่า 10 ส่วนทั้งจะแพงกว่านี้กว่า 100 ส่วน กับจะช้ากว่านี้อีก 100 ส่วนด้วยเหมือนกัน”⁶

หลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการศึกษาของชาติ โดยอาศัยวัดและพระสงฆ์เป็นแกนดังกล่าวแล้ว เมื่อคณะสงฆ์และวัดสามารถช่วยการศึกษาของชาติในระยะต้นได้สำเร็จในระดับหนึ่ง หลังจากนั้น 4 ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงมอบหน้าที่ทางด้านการศึกษาให้แก่ฝ่ายรัฐ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างระบบการศึกษาของรัฐออกจากระบบวัดในเวลาต่อมาเมื่อ ร.ศ. 121 หลังจากที่คณะสงฆ์ได้ดูแลการศึกษาของชาติมาตั้งแต่ ร.ศ. 117 หลังจากนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงได้ทรงมอบหน้าที่ให้แก่กระทรวงธรรมการ ดำเนินงานต่อไป ดังปรากฏในลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ที่ 53 / 161 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม ร.ศ. 121 ถึงพระยาวุฒิการบตี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ดังนี้

“บัดนี้สิ้นหน้าที่ของฉันทันในการคณะและการศึกษาหัวเมืองแล้ว ฉันทขอส่งหน้าที่การศึกษาในหัวเมืองแก่เจ้าคุณ เมื่อมีกิจอะไรที่เกี่ยวข้องกับการเก่า ถ้าเจ้าคุณสั่งการเสร็จไปได้ก็เป็นดีถ้าพอใจจะถามด้วยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ฉันทมีความเต็มใจที่จะอธิบายให้สิ้นทุกประการ”⁷

เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นการแบ่งแยกการศึกษาของชาติ ออกจากวัดอย่างเด็ดขาด อันเป็นการสิ้นสุดระบบธรรมเนียมทางสังคมไทยเดิมที่เคยเป็นมาตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย เรื่องการศึกษาของชาติและการศึกษาทางพระธรรมวินัยอันเป็นบทบาทหลักที่ขึ้นอยู่กับวัดทั้งหมด การแยกการศึกษาของชาติออกจากวัดดังกล่าวนี้นี้ จึงทำให้พระสงฆ์เหลือบทบาทรับผิดชอบหลักเพียงการศึกษาในทางพระธรรมวินัยเพียงอย่างเดียว ส่วนหน้าที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษาของชาติได้ถูกรัฐทำหน้าที่แทน

⁶ จดหมายอัครราชทูตสยามประจำกรุงเบอร์ลิน ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน ร.ศ. 118 กราบทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา หน้า 255. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 132 – 133.

⁷ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ที่ 53/161 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม ร.ศ. 121 ถึงพระยาวุฒิการบตี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

ในส่วนด้านการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น ทรงโปรดให้ย้ายการสอนพระปริยัติธรรมที่หน้า วัดพระศรีรัตนศาสดารามออกไปตั้งเป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ เรียกชื่อว่า “มหาธาตุ วิทยาลัย” ในปี พ.ศ.2432 และในปี พ.ศ.2436 โปรดให้ตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น⁸ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ.2439 ทรงพระราชอุทิศ ถวายสังฆิกเสนาสน์อันเป็นพระเมรุมาศของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฏราชกุมาร สำหรับมหาธาตุวิทยาลัย และพระราชทานนามมหาธาตุวิทยาลัยใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อให้เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสืบไป

วิทยาลัยทั้งสองเมื่อเริ่มเปิดนั้นยังมิสามารถพัฒนาไปถึงขั้นมหาวิทยาลัยได้ในตอนต้น จนเมื่อ พ.ศ. 2489 มหามกุฏราชวิทยาลัยจึงได้เปิดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยขึ้น และในปี 2490 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ได้เปิดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยขึ้นเช่นกัน⁹ นอกจากนี้ในปี 2487 ได้เกิดการเทียบวิทยฐานะนักธรรมเปรียญกับการศึกษาทางราชอาณาจักรขึ้นเป็น ครั้งแรก เพราะแต่เดิมมาไม่มีการเทียบวิทยฐานะเพราะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็เพื่อเรียนรู้พระ ไตรปิฎกและนำไปปฏิบัติและสั่งสอน ต่อมาเมื่อการศึกษาของราชอาณาจักรเจริญขึ้น ทางฝ่ายผู้ ลาศึกษาเกิดความต้องการสิทธิบางอย่าง เพื่อประโยชน์เมื่อลาสิกขาไปแล้ว จึงขอให้มีการเทียบ วิทยฐานะขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่สามารถใช้วุฒิประโยคต่างๆ รวมทั้งนักธรรม สอบคัดเลือกเป็นข้าราชการ ครู หรืออนุศาสนาจารย์ ได้แล้วแต่ระดับชั้นของประโยคที่ได้¹⁰

นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2507 ได้เกิดหลักสูตรบาลีแผนใหม่ หลักสูตรนี้ได้เพิ่มวิชาสามัญเข้าไป ในหลักสูตรบาลีหลายวิชา เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และการอบรมหรือปริทัศน์ศึกษา เรียนควบไปกับบาลี ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวไม่ค่อยได้รับความนิยมจากพระเถระเท่าใดนัก ในปี 2514 กระทรวงศึกษาธิการพิจารณา เห็นว่าในระยะหลังนี้พระภิกษุสามเณรนิยมเรียนวิชาสามัญและภาษาต่างประเทศมากขึ้น เพื่อ เป็นการควบคุมและอำนวยความสะดวกของพระภิกษุสามเณร กระทรวงจึงได้ออกระเบียบว่า ด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการประยุกต์วิชาพระพุทธศาสนากับวิชา สมัญญเข้าด้วยกัน โดยกำหนดให้เรียน 9 หมวด คือ บาลี ธรรมวินัย ศาสนาปฏิบัติ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และหมวดสุขศึกษา วิชาเหล่านี้ได้ พิจารณาเห็นว่า จะเป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่พุทธศาสนา และสามารถมีศักดิ์และสิทธิ์ทำโรง เรียนชั้นประถม มัธยมต้นและมัธยมปลายของกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาแผนกนี้อยู่ใน ความควบคุมของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ มีกรมการศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ¹¹

⁸ สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี เล่มที่ 1, หน้า 237.

⁹ สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจักรลสินทวงศ การพิมพ์ จำกัด, 2542), หน้า 89.

¹⁰ สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี เล่มที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2525), หน้า 136 – 138.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212 – 216.

สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ปี พ.ศ. 2512 มหาเถรสมาคมออกคำสั่งรับรองการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองเป็นการศึกษาคณะสงฆ์¹² พ.ศ. 2527 รัฐบาลในสมัย ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มองเห็นความสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์ จึงได้ดำเนินการเสนอพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะของผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนามีมติเห็นชอบให้รับรองเปรียญธรรม 9 ประโยค ปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต ปริญญาพุทธศาสตร์บัณฑิต ให้มีวิทยฐานะเป็นปริญญาตรี¹³ พ.ศ.2540 ฯพณฯ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2540 ให้มหาวิทยาลัยคณะสงฆ์ทั้งสองมีสถานภาพเป็นนิติบุคคลเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐและเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับดูแลภายใต้กระทรวงศึกษาธิการสามารถจัดการศึกษาได้ถึงปริญญาเอก และเปิดโอกาสให้ภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้¹⁴

เมื่อทราบถึงความเกี่ยวข้องในด้านการศึกษาของชาติกับการศึกษาของสถาบันสงฆ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วย่อมทำให้เห็นความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป ซึ่งหลังจากเกิดการแยกการศึกษาของชาติออกจากสถาบันสงฆ์นั้นทำให้สถาบันสงฆ์เกิดภาวะที่ต้องรับภาระในการเป็นแหล่งสงเคราะห์ในด้านการศึกษาของชาติต่อไปอีก ทั้งๆที่ทางรัฐพยายามแบ่งแยกการศึกษาของชาติออกจากสถาบันสงฆ์แล้วก็ตาม ซึ่งผลจากการที่สถาบันสงฆ์ต้องแบกภาระดังกล่าวย่อมมีผลต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

5.2 การบวชเรียนเป็นทางออกด้านการศึกษา

ด้วยเหตุที่มีการแยกการศึกษาของชาติออกจากสถาบันสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ วัดจึงไม่ได้เป็นแหล่งสำคัญที่สุดในการศึกษาวิชาการในศาสตร์ต่างๆ ทุกอย่างเหมือนในอดีต และเมื่อเสร็จสิ้นการกระจายการศึกษาของภาครัฐ โดยการใช้วัดและพระสงฆ์เป็นรากฐานในด้านสถานที่และบุคลากรตามลำดับ โดยสถาบันสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในด้านการให้การศึกษากับประชาชนในประเทศ การที่ใช้สถาบันสงฆ์นั้นเป็นเพราะปัญหาในด้านงบประมาณและบุคลากร เป็นต้นดังได้กล่าวแล้ว หลังจากนั้นวัดจึงกลายเป็นสถาบันที่ให้การช่วยเหลือในด้านการศึกษาสำหรับผู้ที่ไม่สามารถเข้าร่วมกับระบบการศึกษาที่ทางภาครัฐได้ ด้วยปัญหาต่างๆ เช่น รัฐไม่สามารถกระจายการศึกษาให้ทั่วถึง และความยากจนของประชาชน เป็นต้น ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้นอกจากจะเกิดขึ้นเพราะสาเหตุต่างๆ ดังได้กล่าวแล้ว พระธรรมปิฎกยังได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้สถาบันการศึกษาของสงฆ์ กลายเป็นทางออกด้านการศึกษาดังต่อไปนี้

¹² 50 ปี อุดมศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540:24, อ้างถึงใน คณิงนิตย์ จันทบุตร “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, หน้า 17 – 19. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹³ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 101 , 8 ตุลาคม 2527 : 4 – 5, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน หน้า 22.

¹⁴ 50 ปี อุดมศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540:27 – 28, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

“เมื่อรัฐตกลงรับเอาการศึกษาสำหรับพลเมืองไปจัดเอง และคณะสงฆ์ตกลงเลิกจัดการศึกษาดังที่กล่าวแล้วนั้น การตกลงนั้นเป็นเพียงการกระทำของผู้ปกครองรัฐกับผู้ปกครองสงฆ์ และร่วมกันเฉพาะในระหว่างสองฝ่ายเท่านั้น สังคมทั้งหมดไม่ได้ร่วมรับรู้ด้วย ชาวบ้านโดยเฉพาะชาวบ้านส่วนใหญ่ในชนบทไม่ล่วงรู้ด้วยเลย ชาวบ้านจึงยังคงถือและทำตามตามเดิม ... เมื่อลูกของฉันไม่มีที่เรียนหรือจบประถมสี่แล้ว ไม่มีเงินส่งไปเรียนต่อในเมืองหรือในกรุง ฉันก็เอามันไปฝากวัดตามเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้ สภาพความจริงก็ไปทางหนึ่ง มโนภาพที่สร้างขึ้นมาอย่างกันตามข้อตกลงก็ไปอีกทางหนึ่ง”¹⁵

สาเหตุดังกล่าวจึงกลายเป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ยังต้องดำรงบทบาทในการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาของชาติต่อไป ทั้งๆที่สถาบันสงฆ์ถูกแยกบทบาทดังกล่าวนี้ออกจากสถาบันโดยนิตินัยแล้วก็ตาม แต่ในแง่ของพฤตินัยแล้วสถาบันสงฆ์ก็ยังได้ทำหน้าที่ในด้านการให้การศึกษาทั่วไปแก่ประชาชน นอกจากการให้การศึกษาในด้านพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณรอันเป็นบทบาทหลักของสถาบันสงฆ์ ดังนั้นบุคคลผู้ไม่สามารถเข้าร่วมการศึกษาที่ทางรัฐเหล่านั้น จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนสถานภาพจากเพศฆราวาสมาอยู่ในรูปของพระภิกษุ สามเณร สถาบันสงฆ์จึงได้เกิดมีระบบการศึกษาแบบแผนใหม่ให้แก่ผู้ที่เข้ามาอาศัยเรียนในเขตบรรพชิตขึ้น

ระบบการศึกษาดังกล่าวก็คือหลักสูตรการศึกษาเดิมที่สถาบันสงฆ์ถูกเตรียมไว้ใช้สำหรับสั่งสอนวิชาการสมัยใหม่ให้แก่ภาครัฐ ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวได้เกิดขึ้นตั้งแต่สถาบันสงฆ์ได้มีส่วนร่วมร่วมกับภาครัฐในการให้การศึกษาของชาติ ซึ่งในครั้งนั้นพระภิกษุสงฆ์ถูกเตรียมพร้อมในการให้การศึกษาวิชาการสมัยใหม่แก่กุลบุตรในชาติอย่างจริงจังอยู่แล้ว เมื่อรัฐแยกการศึกษาออกไปโดยที่ประชาชนส่วนใหญ่รวมถึงพระสงฆ์ที่ถูกเตรียมพร้อมในการให้การศึกษาแบบสมัยใหม่ไม่ได้รับรู้ด้วย สถาบันสงฆ์ที่ถูกเตรียมพร้อมในด้านการให้การศึกษาสมัยใหม่แก่ประชาชนอย่างเต็มที่ สถาบันสงฆ์จึงมีความพร้อมในการนำหลักสูตรดังกล่าวมาใช้ในการสอนผู้ที่ไม่ได้รับโอกาสการศึกษาที่อยู่ในรูปของพระภิกษุและสามเณรที่มีความต้องการในการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันนี้รูปแบบการศึกษาของสถาบันสงฆ์ที่มีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระในด้านการศึกษาแก่รัฐดังกล่าว ได้มีการขยายตัวอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาที่เรียกกันว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ จนถึงขั้นระดับอุดมศึกษา ซึ่งการช่วยเหลือด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์นี้ทำให้รัฐสามารถแบ่งเบาภาระในด้านการกระจายการศึกษาได้เป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันบทบาทและเหตุผลในด้านการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นได้มีการเน้นย้ำบทบาทนี้มากขึ้น ดังที่พระอมรเมธาจารย์อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กล่าวไว้ในคำปรารภหนังสือมหาจุฬา ฯ ในอดีต เมื่อปี พ.ศ.2532 ดังต่อไปนี้

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 137.

“ขอให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำรงมั่นและเจริญรุ่งเรืองเป็นเลิศทางวิชาการ ได้เป็นที่พึงสร้างเสริมชีวิตของผู้ยากไร้ด้วยโอกาสเพราะเกิดในแดนทุรกันดารชนบท สร้างชีวิตของเขาเหล่านั้นให้มีคุณภาพสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ให้อยู่ดีกินดีมีความสุขสงบอย่างแท้จริงสืบไปสิ้นกาลนาน”¹⁶

คำกล่าวของอธิการบดีมหาจุฬาฯ ดังกล่าว นอกจากจะแสดงถึงจุดยืนในการพัฒนาด้านวิชาการแล้ว ยังเป็นการประกาศเจตนารมณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการมีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่ประชาชนผู้ยากไร้อย่างชัดเจน กิจกรรมทางด้านการศึกษาต่างๆ ที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ดำเนินการอยู่นั้น ล้วนมีส่วนในการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแก่คนที่ขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนให้ได้มีโอกาสในการพัฒนาการทางการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินกิจกรรมนี้ให้แก่สังคมมาอย่างต่อเนื่อง จำนวนฯ ทองประเสริฐ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ดังต่อไปนี้ *

“ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณรในปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นลูกชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ และเป็นรากฐานขององค์เจดีย์ คือ สังคมชาติแทบทั้งนั้น บุคคลเหล่านี้ แม้จะมีสติปัญญาดีอย่างไร แต่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ก็ย่อมไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมหรือมหาวิทยาลัยได้ ...การที่กุลบุตรเป็นลูกคนจน ชาวไร่ชาวนา ต้องมาบวชเรียนเพราะไม่มีโอกาสจะเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมและสถาบันอุดมศึกษา ดังกล่าวมาแล้วนั้น ถ้าพูดด้วยความเป็นธรรมแล้ว จะเห็นว่าพวกลูกชาวไร่ชาวนา ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมเลย ทั้งๆที่ชาวไทยกว่า 80 % เป็นชาวไร่ชาวนา แต่มีลูกชาวไร่ชาวนาสักกี่คนที่ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัย... ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยทางโลก เพราะการเศรษฐกิจไม่อำนวย ดังกล่าวแล้ว เราจะปล่อยให้เขาโง่เขลาเป็นควาย ให้พวกผู้ดี คือพวกข้าราชการและพ่อค้า จูงจุมูกและขับขี้อยู่ตลอดไปกระนั้นหรือ เมื่อพวกนี้ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น ก็ต้องมาอาศัยพระศาสนาศึกษาเล่าเรียน ต้องอาศัยประชาชนเป็นอยู่”¹⁷

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สามารถสนับสนุนเรื่องที่มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแก่รัฐนั้น ข้อเท็จจริงดังกล่าวสามารถพิสูจน์ได้จากอัตราการเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรกับอัตราการกระจายการศึกษาของภาครัฐ กล่าวคือเมื่อรัฐบาลสามารถกระจายการศึกษาไปได้มากขึ้นเพียงใด อัตราการเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรจะมีจำนวนลดลง เพราะสาเหตุของการบวชเป็นพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่เป็นการอาศัยความเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา ซึ่งได้อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมคือการบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ซึ่งพอจะมีความทัดเทียมกับระบบการศึกษาของภาครัฐในระดับหนึ่ง ดังนั้นเมื่อรัฐบาลสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาได้มากขึ้น

¹⁶ จำนวนฯ ทองประเสริฐ, มหาจุฬายาโนอดีต (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532), คำปรารภ.

* ดูรายละเอียดเรื่องความเห็นดังกล่าวได้จากภาคผนวก ก.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97 - 105.

เพียงใด ย่อมจะทำให้จำนวนพระเถรนั้นมีจำนวนลดลง และถ้ารัฐบาลสามารถกระจายการศึกษาให้ทั่วถึงมากขึ้น ในที่สุดจำนวนการเข้ามาบวชเรียนของพระภิกษุและสามเณรอาจจะลดลงจนแทบไม่เหลือเลยก็เป็นไปได้ ดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า

“สำหรับผู้ที่คิดจะทำลายสถาบันสงฆ์ลงนั้น มีวิธีที่เสนอให้ทำได้ง่าย ๆ คือ ให้อำนาจจัดการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วทุกถิ่น แล้วจำนวนพระภิกษุสามเณรจะลดลงทันตา สภาพเช่นนี้มีปรากฏอยู่แล้วในท้องถิ่นที่การศึกษาแพร่หลาย (โดยเฉพาะในส่วนกลาง) สถิติคนบวชโดยเฉพาะสถิติสามเณรจะลดต่ำมากจนกระทั่งในถิ่นเจริญอย่างในตลาดหรือตัวเมือง จะหาสามเณรถิ่นนั้นเองมาเรียนหนังสือได้ยาก มีแต่มาจากถิ่นอื่นๆ ตรงข้าม สถิติสามเณรจะสูงอย่างยิ่งในจังหวัดห่างไกลที่บริการการศึกษาของรัฐไปไม่ถึง และให้สังเกตเถิดว่าในจังหวัดเช่นนั้น สถิติสามเณรจะสูงกว่า หรืออย่างน้อยก็ใกล้เคียงกับสถิติพระภิกษุ แปรจากจังหวัดส่วนกลาง ที่สถิติพระภิกษุสูงกว่าสถิติสามเณรเป็นอันมาก* ข้อนี้หมายความว่า ประชาชนในถิ่นนั้นๆ ยังได้อาศัยประเพณีไทยเดิมที่รักษาสืบต่อกันมาในสถาบันสงฆ์นี้ เป็นช่องทางเดียวที่จะได้มีโอกาสรับการศึกษา หาความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้บ้าง”¹⁸

เพื่อความชัดเจนในเรื่องดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎกได้แสดงทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอัตราการกระจายการศึกษาของภาครัฐ และอัตราการเข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนาว่ามีความสัมพันธ์กันในเชิงผกผัน กล่าวคือถ้ารัฐสามารถกระจายการศึกษาได้มากขึ้นเพียงใด อัตราการเข้ามาบวชเรียนของพระภิกษุสามเณรจะมีจำนวนน้อยลงดังต่อไปนี้

“ยกตัวอย่างง่าย ๆ พอรัฐขยายการศึกษาขึ้นไปประถม 6 - ประถม 7 ก็เกิดปัญหาแล้ว แม้แต่เด็กผู้ชายก็ไม่เข้ามาบวชแล้ว แล้วคณะสงฆ์จะไปช่วยอะไรได้ มันหายไปขึ้นต่อเงื่อนไขของฝ่ายรัฐต่างหาก พอรัฐทำอย่างนี้ ขยายการศึกษาขึ้นไป ที่นี้ไม่มีเนรมาบวชแล้ว ยอว่าแล้วเรื่องผู้หญิงเลย เด็กผู้ชายก็เหมือนกัน พอจบประถมแล้ว แทนที่จะมาบวชกลับไปเข้าโรงงานอุตสาหกรรม นี่กลายเป็นปัญหาสังคมอีกใช้ไหม คือเรื่องแรงงานเด็กนะ ในยุคที่แล้วเกิดปัญหาแรงงานเด็กเยอะแยะไป”¹⁹

จากข้อมูลสามารถสรุปได้ว่าพระภิกษุและสามเณรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่มีเหตุผลในการบวชเพื่ออาศัยประโยชน์ทางด้านการศึกษา อันเป็นประเพณีปฏิบัติในสังคมไทยมาช้านาน แม้ว่าบทบาทในการให้การศึกษาแก่พลเมืองในรัฐจะถูกแยกออกจากสังคม

* เทียบให้ดูสัก 1 คู่ (สถิติ พ.ศ. 2512) เลือกจังหวัดที่จำนวนประชากรใกล้เคียงกัน จังหวัดกาฬสินธุ์ : ประชากร 558,866 วัด 596 พระภิกษุ 1,974 สามเณร 2,326 จังหวัดอุบลราชธานี : ประชากร 547,728 วัด 470 พระภิกษุ 6,405 สามเณร 780

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 56 - 57.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ปัญหาภิกษุณีบททดสอบสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2545), หน้า 44 - 45.

สงฆ์แล้วก็ตาม แต่บทบาทในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาดังกล่าวนั้นยังคงดำรงอยู่ต่อไปในสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทซึ่งประชาชนของชาติส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าร่วมกับการศึกษาของทางภาครัฐได้เพราะปัญหาความยากจน และเนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถกระจายการศึกษาให้ทั่วถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้เกิดการบวชในพระพุทธศาสนาเพื่ออาศัยเรียน อันเป็นการพัฒนาการในด้านความรู้และเพื่อเป็นประโยชน์ในกรณีมีการลาสิกขาเพื่อประกอบอาชีพต่อไป จากข้อมูลเหล่านี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงข้อเท็จจริงในเรื่องของการศึกษาวิชาทางโลกกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในการพิสูจน์สมมติฐานข้อที่ 2 ดังต่อไปนี้

5.3 หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับพระราชปณิธานรัชกาลที่ 5

สำหรับการที่จะทำการพิสูจน์สมมติฐานในข้อที่ 2 คือเรื่องการดำเนินการเรียนการสอนวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองว่ามีความสอดคล้องกับพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าให้ก่อตั้งโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงปฏิรูปการศึกษาให้แก่ประชาชนในชาติก่อนแล้วจึงทรงมุ่งที่จะปฏิรูปการศึกษาของพระสงฆ์ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นตามลำดับ กล่าวคือทรงปฏิรูปการศึกษาของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2414 ด้วยการที่ทรงตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นครั้งแรกในพระบรมมหาราชวัง หลังจากนั้นจึงทรงตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรที่วัดมหรธรรพาราม ในปี พ.ศ. 2427 หลังจากนั้นจึงทรงก่อตั้งมหาธาตุวิทยาลัยใน พ.ศ. 2432 และทรงก่อตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2436 ตามลำดับ

การปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์นั้นมาจากพระราชดำริที่ทรงพิจารณาแล้วว่าเมื่อทรงปฏิรูประบบการศึกษาของชาติแล้ว การศึกษาของคณะสงฆ์ก็ควรปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นด้วย ในเบื้องต้นนี้ขอัญเชิญพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ ดังนี้

“ทรงพระดำริห์ว่า จำเดิมแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้วมาได้ทรงทะนุบำรุงพระบรมพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยลำดับ แต่พระสังฆธรรมในพระบรมพุทธศาสนานี้ย่อมมีเหตุปัจจัยอาศัยกันและกัน เมื่อพระปริยัติสังฆธรรมเจริญแพร่หลายอยู่ พระปฏิบัติสังฆธรรมจึงจะเจริญไพบูลย์ได้ เมื่อพระปฏิบัติสังฆธรรมไพบูลย์อยู่ พระปฏิเวธสังฆธรรมจึงจะสมบูรณ์ได้ พระปริยัติสังฆธรรมย่อมเป็นรากเหง้าเค้ามูลแห่งพระศาสนาฯ จะดำรงอยู่แลเจริญขึ้นก็ด้วยพระปริยัติสังฆธรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติสังฆธรรม อันเป็นรากเหง้าของพระพุทธศาสนา ให้ไพศาลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ย่อมอาศัยการบำรุงให้มีผู้เล่าเรียน แลที่เล่าเรียนให้สดวกยิ่งขึ้น การเล่าเรียนพระปริยัติสังฆธรรมที่เป็นไปอยู่ในเวลานั้นก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำรุงทั่วไปทุกพระอาราม แต่ยังหาเป็นอันนับว่าบริบูรณ์แท้ไม่เพราะเป็นแต่สถานที่เล่าเรียนในชั้นต้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกแลวิชาชั้นสูงขึ้น 2 สถานฯ หนึ่งเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายได้ตั้งไว้ที่วัดบวรนิเวศวรวิหาร พระอารามหลวง พระราชทานนามว่ามหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนก

นารถพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกสถานที่หนึ่งเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายได้ตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร พระอารามหลวงนี้มีนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย”²⁰

ตามข้อความที่ปรากฏนั้น แสดงให้เห็นถึงพระราชหฤทัยของพระองค์ที่ทรงตั้งพระทัยไว้อย่างชัดเจนในการก่อตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ทั้งสองแห่งไว้ ด้วยทรงมีพระราชประสงค์เพื่อให้สถาบันทั้งสองดังกล่าวเป็นแหล่งการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงที่จะทำให้พระสงฆ์ทั้งหลายได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา เพราะทรงมีพระปรีชาในหลักพระธรรมวินัยตามพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่แสดงถึงความสำคัญของพระปริยัติธรรม ซึ่งพระองค์ทรงทราบในเรื่องความสำคัญของพระปริยัติธรรมนี้ดีว่าเป็นรากเหง้าของพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในพระบรมราชโองการข้างต้น ดังนั้นจึงทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้นให้แก่คณะสงฆ์ดังกล่าว สำหรับมูลเหตุแรกที่ทรงตั้งมหาธาตุวิทยาลัยนั้นมีปรากฏหลักฐานดังนี้

“ทรงพระกรุณาโปรดให้ปฏิสังขรณ์ศาลาเรียนหนังสือของเดิมที่วัดมหาธาตุขึ้น 6 หลัง จัดเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรม แล้วโปรดให้ย้ายการบอกหนังสือพระภิกษุสามเณรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยที่เล่าเรียนคัมภีร์ไม่พอกัน ไปตั้งที่วัดมหาธาตุ โปรดให้เรียกนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย”²¹

สำหรับการบอกหนังสือที่ได้ทรงโปรดเกล้าให้ย้ายมาจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น การบอกหนังสือเป็นการเรียนการสอนระบบเดิมที่เรียนพระบาลีในพระธรรมวินัยสืบเนื่องมาแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่เมื่อมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นพระองค์ทรงเห็นว่าควรขยายการศึกษาพระธรรมวินัยให้มีประสิทธิภาพขึ้น จึงทรงก่อตั้งสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งสองดังพระบรมราชโองการ และทรงให้ย้ายการเรียนการสอนจากพระบรมมหาราชวังมาที่วัดมหาธาตุ เจกเช่นเดียวกับในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงทำนุบำรุงการศึกษาบาลีแก่พระภิกษุสามเณรมาก จึงทรงโปรดให้สร้างแก่งขึ้นในพระบรมมหาราชวังเพื่อให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และต่อมาเมื่อมีผู้เรียนมากขึ้นจึงทรงโปรดให้ย้ายไปบอกพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแทน²² เป็นต้น

การที่รัชกาลที่ 5 ทรงย้ายการศึกษาพระปริยัติธรรมเดิมจากพระบรมมหาราชวังมาที่วัดมหาธาตุนั้นย่อมเป็นการชี้ชัดว่าพระองค์ทรงมุ่งหมายให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในพระธรรมวินัยให้กว้างขวางขึ้น การที่ทรงย้ายสถานที่ก็เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีที่

²⁰ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 13, ร.ศ.155, หน้า 265 – 268., อ้างถึงใน พระราชวรมุนี (ประยูรศปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า ค.

²¹ ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของประเทศสยาม (ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี 2463), หน้า 27 – 28. อ้างถึงใน ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, หน้า 74 – 75.

²² สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจรัสสินทวงค์การพิมพ์ จำกัด, 2542), หน้า 73.

เรียนที่เพียงพอมากขึ้น แต่มิได้ทรงมีพระราชประสงค์ให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนวิชาการทางโลกแต่อย่างใด ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้สามารถพิสูจน์ได้จากหลักสูตรของมหาธาตุวิทยาลัยในยุคแรก ราว พ.ศ. 2432 นั้น หลักสูตรที่เรียนเป็นการเรียนพระบาลีแบบระบบเก่าคือการสอบด้วยปากเปล่า หลังจากนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในปี 2440 – 2443 ให้มีหลักสูตรทั้งแบบเก่าและแบบใหม่คือการใช้นั่งสอบไทยเป็นแบบเรียน ต่อมาในปี 2444 – 2445 ก็ได้มีการยกเลิกหลักสูตรใหม่ไป ดังที่ได้แสดงมาแล้วในบทที่ 4

ประเด็นที่น่าสนใจคือในปี 2454 เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรตามพระประสงค์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้มีทั้งหลักสูตรนักธรรมและบาลี แต่เป็นที่น่าสนใจว่าการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในครั้งนี้ทำหลังจากที่รัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคตแล้ว 1 ปี ซึ่งอย่างไรก็ดีใน พ.ศ. 2489 ซึ่งตรงกับรัชกาลปัจจุบัน มหามกุฏราชวิทยาลัยจึงได้เปิดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยขึ้น และในปี 2490 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ได้เปิดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยขึ้นเช่นกัน ซึ่งนับเป็นเวลาที่ยาวนานร่วม 60 ปี หลังจากที่รัชกาลที่ 5 ทรงก่อตั้งสถาบันการศึกษาของสงฆ์ทั้งสอง ซึ่งเวลาได้ผ่านพ้นไปจากสมัยรัชกาลของพระองค์ถึงรัชกาลปัจจุบันเป็นเวลาถึง 4 รัชกาล

ดังนั้นหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองในปัจจุบันย่อมมีความแตกต่างจากในสมัยของรัชกาลที่ 5 เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการบรรจุหลักสูตรวิชาทางโลกเข้าไปในมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งถือเป็นการศึกษาสูงสุดของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองไม่ได้มีการให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระธรรมวินัยมากไปกว่าการศึกษาวิชาทางโลก ด้วยเหตุนี้ก่อน พ.ศ. 2527 ซึ่งทางรัฐบาลยอมรับการศึกษาของมหาวิทยาลัยทั้งสอง ระบบการศึกษาที่จัดทำขึ้นโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองนั้นจึงไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งจากทางมหาเถรสมาคมและจากทางภาครัฐบาลต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยทั้งสองได้ก่อตั้งมาหลายสิบปี ซึ่งจากงานวิจัยของคณินันต์ย์ จันทบุตร ได้ทำการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่รัฐบาลไม่รับรองระบบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยดังต่อไปนี้

1. เป็นการศึกษาที่รัฐพิจารณาว่าเป็นลักษณะเฉพาะกิจเช่นเดียวกับการศึกษานอกระบบอื่น ๆ แตกต่างจากมหาวิทยาลัยในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัย รัฐมอบให้เป็นภาระของมหาเถรสมาคม²³
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษาคณะสงฆ์เพื่อเป็นการเพิ่มพูนและส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยรัฐเกรงว่าจะมีผู้อาศัยศาสนาเป็นทางผ่านเพื่อหาผลประโยชน์ทางการศึกษา เมื่อจบแล้วจะสละสมณเพศเพื่อออกไปประกอบอาชีพ จึงไม่เคยมีจุดมุ่งหมายที่จะรับรองปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย หรืออนุญาตให้แยกไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย มีฐานะเป็นนิติบุคคล เพราะ

²³ คณินันต์ย์ จันทบุตร, “แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, หน้า 21. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เกรงว่าอำนาจในการบริหารบางส่วนจะตกอยู่แก่สภามหาวิทยาลัย ซึ่งมหาเถรสมาคมหรือกรมศาสนาจะเข้าไปแทรกแซงไม่ได้²⁴

3. ด้วยพระสงฆ์มีขนบธรรมเนียมประเพณีและจารีตแตกต่างจากฆราวาส ซึ่งไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ไปศึกษาในมหาวิทยาลัยอื่นๆ หรืออนุญาตให้ผู้ที่ไม่ใช่บรรพชิตไปศึกษาร่วมด้วย โดยเกรงว่าจะเกิดข้อยุ่งยาก
4. รัฐพิจารณาว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ดำรงความมุ่งหมายด้านปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา เพราะหลักสูตรจะเน้นการศึกษาในสาขาต่างๆ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยฝ่ายฆราวาส และไม่สนองพระบรมราชประสงค์แห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ที่ทรงเห็นว่าพระปริยัติธรรมเป็นรากเหง้าเค้ามูลแห่งพระพุทธศาสนาที่จะดำรงอยู่และสถาพร
5. รัฐพิจารณาว่าร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยที่คณะสงฆ์เสนอเป็นการเอาระเบียบทางโลกเข้าไปจัดการศึกษาของสงฆ์ บางเรื่องอาจจะไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ก่อให้เกิดความไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติสมควรปล่อยให้เป็นเรื่องของฝ่ายสงฆ์²⁵

จากข้อมูลที่ผ่านมาข้างต้นทำให้ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจว่า คณะรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมาที่มีความเห็นว่าการเรียนการสอนที่ไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น นอกจากจะขัดต่อพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว การเรียนการสอนวิชาทางโลกต่างๆ อาจจะขัดกับสมณวิสัย ซึ่งบรรพชิตทั้งหลายไม่ควรประพฤติปฏิบัติ และในที่สุดแล้วการศึกษาวิชาทางโลกย่อมจะเป็นการส่งเสริมวิชาในการประกอบอาชีพในทางโลกให้แก่พระภิกษุแทน อันจะเป็นไปเพื่อการลาสิกขาของพระภิกษุสามเณรได้ และเมื่อเป็นดังนั้นจึงดูเหมือนว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์จึงกลายเป็นสถาบันที่ก่อตั้งเพื่อให้พระภิกษุลาสิกขาเพราะเมื่อได้ศึกษาเล่าเรียนแล้วจึงนำวิชาเหล่านั้นลาสิกขาไปประกอบอาชีพ ซึ่งจะเป็นช่องทางให้มีผู้มาเอาเปรียบสถาบันสงฆ์ได้

จากข้อมูลที่ได้อ่านมาเรื่องการบวชเรียนเพื่อเป็นทางออกด้านการศึกษาที่ได้อ้างถึงข้างต้นได้แสดงถึงข้อเท็จจริงอย่างชัดเจนแล้วว่าการบวชในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นการบวชเพื่อแสวงหาโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ในส่วนของคณะสงฆ์เองนั้นได้เกิดระบบการศึกษาขึ้นมาอีกระบบหนึ่งคือการศึกษาที่เรียกว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญขึ้น ซึ่งมีใช้ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์แบบเดิมคือแบบเปรียญธรรมและนักธรรมที่เน้นพระธรรมวินัยอันมีมาแต่ก่อน หลักสูตรดังกล่าวเป็นการเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาทางโลกมากขึ้นกว่าการเรียนพระธรรมวินัย ด้วยเหตุที่วิชาที่เรียนเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยล้วนๆ นั้น ย่อมไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ผู้ที่ตั้งใจจะเรียนเพื่อออกไปประกอบอาชีพย่อมไม่ยอมรับวิชาพระธรรมวินัยเป็นธรรมดา คณะสงฆ์จึงได้ทำ

²⁴ สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ,ม.ป.ป.. 6 – 7 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

การแก้ไขหลักสูตรให้มีความเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยมากขึ้นเพื่อที่จะพยายามรักษาหลักการของพระสงฆ์ตามอุดมคติ ซึ่งทำให้พระภิกษุสามเณรบางส่วนเกิดความพยายามที่จะแสวงหาวิชาที่อยู่นอกความต้องการของคณะสงฆ์ ดังความเห็นของท่านพระธรรมปิฎกดังนี้

“จะเห็นได้ว่า ในตอนเริ่มปรับปรุงการศึกษาใหม่ๆ ซึ่งรัฐกับคณะสงฆ์ยังไม่แยกจากกัน ในการให้การศึกษานั้น หลักสูตรและเนื้อหาวิชาปริยัติธรรม มีจุดมุ่งและแนวการจัดทำอยู่ที่ว่าจะนำเอาหลักธรรมวินัยออกมาเปิดเผย ทำให้เป็นที่รู้ที่เข้าใจเข้าถึงกันได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งและง่ายขึ้นสำหรับผู้ที่จะเข้ามาศึกษาในเวลานั้น แต่ต่อมาภายหลังแนวความคิดกลับกลายเป็นมุ่งที่จะผูกมัดผู้ศึกษาให้ยึดมั่นอยู่กับเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและตำราให้มากที่สุด ด้วยกลัวว่าผู้ศึกษาจะห่างเหินออกไปจากหลักศาสนา (แนวความคิดเดิมจับอยู่ที่หลักสูตรและเนื้อหาวิชาว่า จะทำหลักสูตรอย่างไรให้ผู้เรียนเข้าใจและได้ประโยชน์ที่สุด แนวความคิดตอนหลังจับอยู่กับผู้เรียนรู้ว่าทำอะไรจึงจะให้ผู้เรียน ผูกตมอยู่กับหลักสูตรที่มีอยู่แล้วนั้นได้มากที่สุด) แต่ผลที่ปรากฏแก่การศึกษาก็คือการเปิดเผยความรู้และสร้างเสริมความเข้าใจไม่ก้าวหน้าเพิ่มขึ้น พร้อมนั้นเนื้อหาวิชาที่ให้เรียนก็ห่างไกลจากความสัมพันธ์กับสภาพชีวิตที่แท้จริงของสังคมออกไปทุกทีๆ จากหลักสูตรที่เป็นกลางเพื่อทำให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมวินัย ก็แฝงเอาความรู้สึกเพิ่มเข้าไปเหมือนกับบอกว่าเป็นหลักสูตรสำหรับผู้ไม่สึก จากนั้นก็สำคัญเข้าไปอีกว่า เป็นหลักสูตรสำหรับทำให้ไม่สึกหรือหลักสูตรป้องกันสึก”²⁶

เมื่อมีสาเหตุเรื่องหลักสูตรการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามความต้องการของทั้งคณะสงฆ์ที่พยายามเน้นเรื่องพระธรรมวินัย และความต้องการของพระภิกษุสามเณรที่ต้องการเรียนวิชาทางโลกที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้เกิดขึ้น การศึกษาของคณะสงฆ์จึงเกิดความวุ่นวายและขาดความเป็นเอกภาพมากขึ้น และการเกิดขึ้นของหลักสูตรพระปริยัติธรรมสามัญที่มีการเรียนวิชาทางโลกมากขึ้น ย่อมมีสาเหตุประการหนึ่งจากเรื่องดังกล่าว ดังความเห็นของพระธรรมปิฎกดังนี้

“เมื่อคณะสงฆ์จัดวางและดำเนินการศึกษา เพื่อสนองความต้องการที่สอดคล้องกับมโนภาพของตนท่ามกลางสภาพเก่า โดยไม่ได้จัดการแก้ไขระบบประเพณีที่นำมาสู่สภาพเก่านั้น ความขัดแย้งก็เกิดขึ้น ภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ไม่ยอมรับการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้จึงดิ้นรนหาช่องทางการศึกษาเล่าเรียนเพื่อสนองความต้องการของตนเอง”²⁷

ด้วยเหตุนี้การที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ยอมรับการศึกษาแบบดั้งเดิมย่อมเป็นจุดสะท้อนว่าส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ามาบวชเรียนเพราะต้องการรู้ในพระธรรมวินัย ดังนั้นจึงพยายามที่จะศึกษาวิชาทางโลกเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ซึ่งความมุ่งหวังดังกล่าวของพระภิกษุที่มุ่งในการเรียนวิชาทางโลกย่อมไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่มุ่งหวังทำนุบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด

²⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 132 – 133.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์สอนวิชาทางโลกอันไม่ตรงต่อพระราชประสงค์นั้น เนื่องมาจากการที่สถาบันสงฆ์ถูกหล่อหลอมให้เป็นผู้ให้การศึกษาของชาติในช่วงแห่งการเริ่มต้นปฏิรูปการศึกษา กล่าวคือ เมื่อ พ.ศ. 2428 รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้วัดในทุกหัวเมืองรับภาระในการให้การศึกษาแก่ราษฎร และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาไปโดยรัฐบาลรับการศึกษาของชาติไปดูแลเอง พระสงฆ์เหล่านั้นยังทำหน้าที่ให้การศึกษาต่อไปโดยมิได้ขึ้นอยู่กับรัฐบาลเช่นเดิม ซึ่งผลของการแยกการศึกษาของชาติออกจากวัดในครั้งนี้ ได้มีผลกระทบต่อรูปแบบการศึกษาและบทบาทของพระสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในยุคต่อมาอีกด้วย ดังทัศนะของท่านพระธรรมปิฎกดังนี้

“เมื่อสังคัมไทยจัดการศึกษาใหม่ตามระเบียบของตะวันตก เมื่อประเทศไทยรับอารยธรรมตะวันตก และได้เริ่มจัดการศึกษาตามระบบใหม่อย่างตะวันตกแล้ว แม้ระยะแรกจะเป็นงานร่วมกันระหว่างรัฐกับสถาบันสงฆ์ แต่ต่อมาไม่นาน รัฐก็เข้ารับผิดชอบจัดการศึกษาของสังคัมไทยเองโดยสิ้นเชิง บทบาทในการให้การศึกษาแก่ประชาชนในรูปที่เป็นระบบ ถูกยกออกไปจากวัดและแยกขาดจากวัด พระสงฆ์ซึ่งประสบปัญหาในการปรับตัวเพื่อให้พร้อมที่จะเป็นผู้ให้การศึกษาในระบบใหม่ตั้งแต่ระยะแรกเริ่มอยู่แล้ว เมื่อไม่ต้องมีภาระที่จะต้องจัดทำ ไม่ช้าไม่นานก็หมดความสนใจในทางการศึกษา และหมดประสิทธิภาพในทางการศึกษาไปด้วย”²⁸

แต่อย่างไรก็ดีประเด็นดังกล่าวแม้จะเป็นข้อเท็จจริง แต่ก็มีข้อโต้แย้งได้ในกรณีที่ว่า ถึงแม้คณะสงฆ์จะไม่ต้องจัดการด้านการศึกษาของพลเมืองแล้วก็ตาม แต่บทบาทหลักของคณะสงฆ์ที่มีมาแต่เดิมยังมีอยู่ คือการส่งเสริมการเรียนการสอนพระธรรมวินัยให้แก่พระภิกษุสามเณร อันเป็นบทบาทหลักโดยตรงของคณะสงฆ์นับตั้งแต่เริ่มต้นการมีพระสงฆ์ขึ้นนับแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นเมื่อทางคณะสงฆ์ไม่ต้องจัดการศึกษาให้แก่พลเมืองแล้ว การเรียนการสอนพระธรรมวินัยให้แก่พระสงฆ์ด้วยกันย่อมเป็นสิ่งที่ควรจะได้รับส่งเสริมต่อไป มิใช่ว่าเมื่อคณะสงฆ์ไม่ต้องจัดการศึกษาให้กับพลเมืองแล้วก็ไม่จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้ในหมู่ของคณะสงฆ์เอง ซึ่งกล่าวในแง่รวมคือการจัดการศึกษาให้แก่พระพุทธศาสนานั้นเอง ดังนั้นสาเหตุดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งสะท้อนความผิดพลาดของคณะสงฆ์ในด้านการศึกษาประการหนึ่ง

นอกจากนี้การที่ทางคณะสงฆ์อ้างว่าเมื่อคณะสงฆ์ไม่ต้องจัดการการศึกษาให้แก่พลเมืองในสังคัมแล้ว คณะสงฆ์จึงหมดความสนใจในเรื่องการศึกษาไปด้วย ข้อนี้ถึงจะเป็นเรื่องจริงอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นเหตุผลที่ขาดน้ำหนัก เพราะเหตุว่าอย่างไรเสียการศึกษาของคณะสงฆ์กับฆราวาสนั้นก็มีความแตกต่างกันอยู่อย่างชัดเจนอยู่ในตัว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของวิชาการที่เรียน จุดมุ่งหมายของการเรียน ข้อจำกัดในด้านสิกขาบท เป็นต้น และสิ่งที่สำคัญคือคณะสงฆ์ไทยได้ทำการสั่งสมภูมิปัญญาในด้านพระธรรมวินัยมายาวนานไม่ต่ำกว่า 700 ปี นับแต่สมัยสุโขทัย แต่การที่คณะสงฆ์ได้เตรียมการเพื่อช่วยเหลือการศึกษาของชาติเพียง 4 ปีเท่านั้น ระยะเวลาดังกล่าวไม่ควรที่จะมีความสำคัญจนทำให้คณะสงฆ์นำมากล่าวอ้างว่า เมื่อคณะสงฆ์มีต้องจัดการศึกษาแบบทางโลก คณะสงฆ์จึงหมดความสนใจในการศึกษาทางพระธรรมวินัยไปด้วย

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

เหตุผลดังกล่าวจึงไม่เป็นเหตุผลที่สมควร เพราะหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการศึกษา และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอยู่แล้ว ตลอดจนการสั่งสอนพระธรรมวินัยที่อบรมมากกว่า 700 ปี นั้นน่าจะมีคามมั่นคงกว่าความเปลี่ยนแปลงเพียงแค่ 4 ปี ซึ่งคณะสงฆ์ต้องมารับบทบาทในการให้ความรู้ทางโลก ซึ่งจริงๆ แล้วพระสงฆ์ก็ได้ให้ความรู้ทางโลกให้แก่สังคมไทยมาช้านาน ซึ่งความบกพร่องในข้อนี้ย่อมเป็นการแสดงถึงความไม่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงมุ่งหวังในการปฏิรูปการศึกษาของชาติโดยรวมซึ่งรวมถึงการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้การที่รัชกาลที่ 5 ทรงแยกการศึกษาของชาติออกจากการศึกษาของพระสงฆ์ ย่อมเป็นการแสดงอย่างชัดเจนอยู่แล้วว่า พระองค์ทรงต้องการให้การศึกษาทั้งสองระบบคือการศึกษาของชาติและการศึกษาของคณะสงฆ์แยกออกจากกันและพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาให้แก่พลเมืองของชาติย่อมไม่เป็นไปตามพระราชปณิธานของพระองค์ มิฉะนั้นพระองค์ย่อมจะไม่ทรงมีพระราชดำริที่จะแยกการศึกษาของชาติออกจากการศึกษาของคณะสงฆ์ และคงจะทรงให้ระบบการศึกษาของชาติขึ้นอยู่กับสถาบันสงฆ์ต่อไป ดังที่ได้เป็นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จวบจนถึงสมัยของพระองค์เอง แต่เพราะไม่ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้สถาบันสงฆ์ทำหน้าที่นี้อีกต่อไป กอปรกับการที่ทรงเห็นการศึกษาของโลกตะวันตกที่มีความเจริญก้าวหน้ามาก ย่อมทรงมีพระราชดำริในพระทัยอยู่แล้วว่าสถาบันสงฆ์ย่อมจะไม่สามารถรองรับความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาแก่พลเมืองในชาติได้ ด้วยข้อจำกัดทางพระธรรมวินัย หรือข้อจำกัดในเรื่องสมณภาวะ เป็นต้น

ในทางกลับกันการที่รัฐบาลนำการศึกษาในฝ่ายพลเมืองไปจัดการเองแล้ว ย็น่าจะเป็นการเปิดโอกาสให้แก่คณะสงฆ์ในการที่จะส่งเสริมการเรียนธรรมวินัยในส่วนของตนเองทั้งด้านเวลา บุคลากร ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะคณะสงฆ์ไม่ต้องรับผิดชอบกับการศึกษาแบบทางโลก อันมิใช่กิจเริ่มต้นของคณะสงฆ์มาแต่ก่อนตามสมัยพุทธกาล แม้ว่าพระสงฆ์ไทยในอดีตจะเคยดูแลเรื่องการศึกษามาตลอดก็ตาม เมื่อเป็นดังนี้ทางคณะสงฆ์จึงควรจะถือโอกาสปลดภาระที่ไม่ใช่หน้าที่หลักของสถาบันสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษา แต่ควรจะมีเวลาศึกษาธรรมวินัยอันเป็นบทบาทหลักอย่างเต็มที่มากกว่าเดิมที่ต้องคอยดูแลการศึกษาทางโลกให้แก่พลเมืองอีกด้วยเพราะรัชกาลที่ 5 มิได้ทรงให้สถาบันสงฆ์ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือการศึกษาของชาติอีกเลย หลังจากที่ทรงให้สถาบันสงฆ์ช่วยเหลือในเบื้องต้นแล้ว ทรงแยกการศึกษาของชาติออกจากสถาบันสงฆ์ในเวลาต่อมา ดังที่พระธรรมปิฎกได้แสดงความเห็นดังนี้

“คณะสงฆ์หรือพระมีหน้าที่อะไร การที่จะให้การศึกษาช่วยเหลือคนยากไร้ไม่ให้ตกต่ำด้วยการมาเป็นพระภิกษุ นั้น เป็นบทบาทพลอยได้ขึ้นมา โดยมีมันเป็นความบกพร่องของสังคมไทยเอง มันไม่ใช่เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องมาช่วยให้การศึกษาแก่คนยากไร้ แต่มันเป็นหน้าที่ของรัฐบาล แต่มีอยู่ยุคสมัยหนึ่งที่รัฐบาลเองบกพร่อง โดยขาดความสามารถก็ตาม โดยความไม่รู้ก็ตาม ทำให้ชาวชนบทที่ยากไร้ไม่เข้าถึงการศึกษาของรัฐ แต่เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของการศึกษาอยู่แล้ว ก็เลยทำให้คนชนบทได้พลอยมีโอกาสศึกษาต่อมา เป็นช่อง

ที่พอกล้อมแกลัมไป ไม่ใช่หมายความว่าได้ผลเต็มที่ เพราะว่ารัฐก็ไม่ยอมรับผลการศึกษาของคณะสงฆ์ที่คนยากไร้ได้อาศัย รัฐไม่ได้สนับสนุน เพียงแต่หาทางรอดมาพอเป็นไปได้นั้นเอง แต่ก็ช่วยผ่อนเบาปัญหาความไม่เสมอภาคทางการศึกษาไปได้เยอะพอสมควร”²⁹

เรื่องการที่ทรงให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนศีลธรรม ในพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์มิได้ทรงให้ความสำคัญแก่การศึกษาของคณะสงฆ์เท่านั้น แม้แต่การศึกษาแก่ประชาชนในชาติพระองค์ก็ทรงมีความห่วงพระทัยในเรื่องของการศึกษาศีลธรรมด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระองค์ที่ได้รับสั่งกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ดังนี้

“เรื่องการศึกษานี้ ขอให้ทรงช่วยคิดให้มากๆ จนถึงรากเงาของการศึกษาในเมืองไทยอย่าตัดช่องไปแต่การข้างวัด อีกประการหนึ่งการสอนศาสนาในโรงเรียน ทั้งในกรุงและหัวเมืองจะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิติกไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินศาสนา จนเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ จะถือว่าเหมือนอย่างทุกวันนี้ คนที่ไม่รู้อะไรก็มีมาก ต่อไปภายหน้า ถ้าเป็นคนที่ไม่เรียนคงจะประพฤติตัวดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียนนั้นหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมนิยมเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปหาทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อยก็โกงไม่ค่อยคล่องหรือโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงมากขึ้น และโกงพิศดารมากขึ้น

การที่หัดให้อ่านอักษรวิธี ไม่เป็นเครื่องหัดให้คนดีและชั่ว เป็นแต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดี ความชั่วได้คล่องขึ้น จึงเห็นว่า ถ้ามีหนังสืออ่านสำหรับโรงเรียนที่บังคับให้โรงเรียนต้องสอนกัน แต่ให้เป็นอย่างใหม่ๆ ที่คนจะเข้าใจง่ายและเป็นความประพฤติของคฤหัสถ์ ชั้นต่ำๆ ขึ้นได้จะเป็นประโยชน์มาก หนังสือเช่นนี้ เสมออธิบายธรรมจักขุ ก็ยังสูงอยู่ ต้องให้เป็นหนังสือชาวบ้านมากๆ ขึ้น แลระวังอย่าให้มีขีด และถ้ามีคำสำหรับครูสอบถาม เช่นศีล 5 ถามว่าอะไรเป็นองค์ที่ 1 ที่ 2 เป็นต้น ซึ่งให้เด็กต้องจำในใจในคำ ซึ่งเป็นหัวข้อเช่นนั้นได้ จะเป็นการดี”³⁰

จากพระราชดำรัสดังกล่าวได้แสดงถึงการที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาได้เป็นอย่างดี แม้แต่การศึกษาในฝ่ายทางโลกพระองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาพระธรรมวินัยจะป่วยกล่าวไปไปถึงการศึกษาของพระสงฆ์ที่ต้องทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยอย่างแน่นอน ดังนั้นการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทำการเรียนการสอนวิชาทางโลกมากกว่าการเรียนในด้านพระธรรมวินัยนั้นย่อมขัดต่อพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงมีต่อการก่อตั้งมหาธาตุวิทยาลัยในเบื้องต้น รวมถึงการก่อตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยด้วยเช่นกัน

²⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ปัญหาภิษณืบททดสอบสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2545), หน้า 43.

³⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 1 – 2. อ้างถึงใน ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 88 – 89.

ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการให้ความสำคัญสำคัญกับพระปริยัติธรรม

นอกจากนี้การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้โอกาสในด้านการศึกษาในทางตรงกันข้ามย่อมเป็นการทำให้จำนวนพระสงฆ์นั้นลดลงเนื่องจากเกิดการลาสิกขาเมื่อพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการบวชเรียนแล้ว ซึ่งเรื่องการลาสิกขานั้นย่อมส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาได้ เพราะอย่างน้อยจำนวนของพระภิกษุย่อมแสดงถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้ในระดับหนึ่ง การให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในยุคต่อๆ มาด้วยวิชาทางโลก จึงถือว่าเป็นการขัดต่อพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงต้องการให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง

ในปัจจุบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีการศึกษาวิทยาการสมัยใหม่หรือวิชาทางโลกมากขึ้น ดังที่ปรากฏในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งที่ได้แสดงแล้วในบทที่ 4 มหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นย้ำในวิชาทางโลกมากกว่าวิชาการทางพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจากวิชาทางพระธรรมวินัยมาเป็นการศึกษาวิชาทางโลก ย่อมขัดต่อวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย และรวมถึงขัดกับวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหามกุฏราชวิทยาลัยของรัชกาลที่ 5 ด้วยที่ทรงมีพระราชดำริในการก่อตั้งสถาบันทั้งสอง เพื่อให้พระภิกษุได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม อันจะนำมาซึ่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังที่ได้แสดงมาตอนต้น แต่การที่จะกล่าวว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นมีการให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากหรือน้อยเพียงใดเพื่อจะพิสูจน์สมมติฐานในข้อที่ 2 นี้ให้ชัดเจนขึ้นนั้น ในหัวข้อต่อไปจะได้พิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ซึ่งจะได้ทำการทดสอบสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ในข้อ 1 และข้อ 3 ด้วยไปพร้อมกัน

5.4 หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับหลักพระธรรมวินัย

เหตุผลของการศึกษาวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์อ้างว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิทยาการสมัยใหม่เพื่อให้สามารถทันยุคทันสมัย และทำให้สามารถสื่อสารกับคนในยุคปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น โดยอ้างเหตุผลต่างๆ สนับสนุน เช่น การศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ไม่ขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัย หรือพระสงฆ์จำเป็นที่จะต้องรู้วิทยาการใหม่ๆ เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งขึ้น เป็นต้น การศึกษาวิจัยหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ไทย โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจึงมีความสำคัญ ซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ชี้เหตุผลในการสนับสนุนการศึกษาวิชาทางโลกว่าสามารถช่วยให้การเผยแผ่พระธรรมวินัยมีประสิทธิภาพดีขึ้น เพราะสามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้ เป็นต้น

เมื่อทางสถาบันสงฆ์จัดระบบการศึกษาที่อิงระบบการศึกษาแบบฆราวาสจึงเกิดความขัดแย้งในสถานภาพของความเป็นพระภิกษุ กับหลักสูตรของพระสงฆ์ที่ศึกษาวิชาทางโลกตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษากับพระธรรมวินัยอันเป็นหลักสำคัญในพระศาสนา ซึ่งมีหลายวิชาที่คณะสงฆ์ในระดับต่างๆ มีการศึกษาวิชาที่อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย โดยที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นไม่มีการตั้งข้อสังเกตว่า การศึกษาวิชาทางโลกนั้นขัดแย้งกับหลัก

พระธรรมวินัยของพระพุทธองค์หรือไม่ รวมถึงหลักสูตรการศึกษาดังกล่าวนั้นขัดกับวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งตามพระราชปณิธานของรัชกาลที่ 5 หรือไม่ เพราะถ้าพิจารณาถึงข้อเท็จจริงจากข้อมูลและหลักฐานต่างๆ แล้วมีความเป็นไปได้ว่า หลักสูตรวิชาทางโลกดังกล่าวนอกจากมีเหตุผลที่จะช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่ได้มีการพิสูจน์อย่างจริงจังแล้ว ในอีกทางหนึ่งหลักสูตรวิชาทางโลกดังกล่าวนี้เป็นวิชาการที่ส่งเสริมให้พระภิกษุที่ลาสิกขาแล้ว สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ในสังคมฆราวาส

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพระธรรมวินัยนั้นจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิชาทางโลกดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังตั้งเป้าจริงหรือไม่ หรือว่าในข้อเท็จจริงแล้วหลักสูตรวิชาทางโลกดังกล่าวเป็นเพียงทางออกของผู้ที่ไม่มีโอกาสในการศึกษาวิชาทางโลกในรูปแบบของรัฐจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยความเป็นพระภิกษุ สามเณรในการศึกษาเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จากหลักการตามพระธรรมวินัยที่ได้ยกมาแสดงในบทที่ 2 นั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือหลักพระธรรมวินัยว่าเป็นพระศาสดาซึ่งถือเป็นหลักสูงสุด เพราะแม้แต่พระศาสดาก็ทรงเคารพธรรม และความเคารพธรรมนั่นเองที่จะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่น

ดังนั้นในการตัดสินเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงจำเป็นต้องใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน เพราะสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันในการศึกษาพระธรรมวินัยโดยตรงนั่นเอง ในบทที่ 2 ได้แสดงหน้าที่ 4 อย่างที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยไว้ ดังนี้คือ 1) การศึกษาตามพระธรรมวินัย 2) การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย 3) การเผยแผ่ตามพระธรรมวินัย และ 4) การสืบทอดและรักษาตามพระธรรมวินัย ซึ่งในหัวข้อนี้จะทำการวินิจฉัยถึงหลักสูตรวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับหน้าที่ 4 อย่างตามพระธรรมวินัยดังต่อไปนี้

5.4.1 การศึกษาตามพระธรรมวินัยกับหลักสูตรวิชาทางโลก

การศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัตินั้นคือการศึกษาในพระพุทธพจน์อันมีองค์ 9 ที่เรียกว่า นวังกถัตถุศาสน์ ซึ่งก็คือการศึกษาพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก หรือเมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือการศึกษาเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อจุดมุ่งหมายคือความหลุดพ้นจากกิเลส แต่วิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นไม่ได้เป็นวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญา ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในหลักพระธรรมวินัย การศึกษาวิชาทางโลกนั้นยังเข้าข่ายเดรัจฉานวิชาซึ่งเป็นวิชาที่ขวางต่อมรรคผลนิพพาน นอกจากนั้นวิชาทางโลกนั้นยังถือว่าเป็นวิชาโลกายตะซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของโลก เช่น วิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2

การศึกษาวิชาทางโลกนอกจากจะคลาดเคลื่อนต่อหลักของพระธรรมเพราะไม่ได้ศึกษาในนวังกถัตถุศาสน์ซึ่งสามารถสรุปลงไตรสิกขาแล้ว การศึกษาวิชาทางโลกยังคลาดเคลื่อนต่อหลักพระวินัยบัญญัติ พระพุทธองค์ทรงปรับอาบัติทุกกฏไว้ และยังทรงติเตียนว่าเหมือนคฤหัสถ์ ผู้บริโภคกาม และจะไม่เจริญองกมในพระธรรมวินัย เพราะถ้าผู้ใดเห็นพระธรรมวินัยว่ามีสาระก็จะไม่ศึกษาวิชาโลกายตะหรือวิชาทางโลก วิถีชีวิตของพระสงฆ์นั้นมีความแตกต่างจากฆราวาส

เพราะการบรรพชาอุปสมบทตามพระธรรมวินัยนั้นเกิดจากการที่ฆราวาสเห็นภัยของการครองเรือน จึงสละวิถีชีวิตแบบคฤหัสถ์เพื่อมุ่งสู่วิถีชีวิตแบบบรรพชิต ดังนั้นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวย่อมรวมถึงเรื่องของการศึกษาที่ต้องเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นการศึกษาวิชาทางโลกจึงไม่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของบรรพชิตที่มุ่งต่อความหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัด

ในทางกลับกันการศึกษาวิชาทางโลกนั้นเป็นเรื่องของฆราวาส และมีได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ดังนั้นเมื่อฆราวาสเปลี่ยนสถานะมาเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทในการห้ามศึกษาวิชาทางโลกเหล่านี้ เพราะขัดต่อวัตถุประสงค์ในการบวชเพื่อความพ้นทุกข์ และทำให้ไม่เห็นความแตกต่างของวิถีชีวิตระหว่างบรรพชิตและฆราวาส การศึกษาใดถ้ายังศึกษาแล้วการศึกษานั้นเป็นไปเพื่อเพิ่ม กิเลส ตัณหา เป็นแรงผลักดันอันเป็นไปตามกฎของปฏิจจสมุปบาท การศึกษานั้นจะเป็นการศึกษาอันนำไปสู่จรรยาของความทุกข์ แต่ถ้าการศึกษาใดเป็นไปเพื่อการละตัณหา ตัณหา การศึกษานั้นย่อมถือว่าเป็นการศึกษาเพื่อดับทุกข์อย่างแท้จริง และเป็นการศึกษาตามพระพุทธประสงค์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย อย่างไรก็ตาม การจะพิสูจน์ว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยเฉพาะวิชาทางโลกนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระธรรมวินัยและวิชาทางโลกอย่างไรนั้น สิ่งหนึ่งที่สามารถพิสูจน์ได้คงจะเป็นข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งในปัจจุบันดังต่อไปนี้

5.4.1.1 ข้อมูลทางสถิติการศึกษาพระธรรมวินัยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย *

ระดับปริญญาบัณฑิต

1. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนของคณะที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงมี 1 คณะ คือคณะพุทธศาสตร์จากทั้งหมด 4 คณะ คิดเป็นร้อยละ 25
2. จำนวนพระนิสิตที่เรียนเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงมีจำนวน 378 รูปเป็นคณะพุทธศาสตร์ จากจำนวนพระนิสิตทั้งหมด 1,746 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.65
3. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนในด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรง มี 7 สาขาวิชา คือ วิชาเอกพระพุทธศาสนา, วิชาเอกพระอภิธรรม, วิชาเอกพระพุทธศาสนา (หลักสูตรนานาชาติ), วิชาเอกบาลีพุทธศาสตร์, วิชาเอกศาสนา, วิชาเอกภาษาบาลี, วิชาเอกการสอนพระปริยัติธรรม จาก 32 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 21.875
4. จำนวนนิสิตจำแนกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงมีจำนวนรวม 282 คือ นิสิตวิชาเอกพระพุทธศาสนาที่เลือกสาขาวิชาแล้ว 53 รูป และในจำนวนนี้ 152 รูปยังไม่ได้เลือกสาขาวิชา รวม 205 รูป สาขาวิชาเอกพระอภิธรรมจำนวน 33 คน เป็นฆราวาส วิชาเอกศาสนา 44 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.15 ซึ่งถ้าคิดเฉพาะพระนิสิตที่เลือกสาขาวิชาเกี่ยวข้อง

* การคำนวณข้อมูลทางสถิติในบทที่ 5 นี้ใช้การคำนวณโดยอาศัยข้อมูลจากหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ซึ่งได้แสดงรายละเอียดและอ้างอิงไว้แล้วในบทที่ 4

กับพระธรรมวินัยโดยตรงแล้วมีจำนวนรวม 97 รูป คือ วิชาเอกพุทธศาสตร์ 53 รูป และวิชาเอกศาสนา 44 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.5 ซึ่งจำนวนพระนิสิตดังกล่าวคำนวณตามสาขาวิชาที่มีการเรียนการสอนในปัจจุบัน

5. เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างหลักสูตรที่ศึกษา มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงคือวิชาแกนพระพุทธศาสนา 50 หน่วยกิต จาก 150 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 33.33
6. เมื่อพิจารณาจากการสอบคัดเลือกเข้า มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงคือวิชาพระพุทธศาสนา 100 คะแนน จากวิชาทั้งหมด 600 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 16.66

ระดับปริญญาโท

1. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนในด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงมี 4 สาขาวิชา คือ สาขาบาลี สาขาพระพุทธศาสนา (พระภิกษุ), สาขาพระพุทธศาสนา (คฤหัสถ์) และสาขาพระพุทธศาสนา (นานาชาติ) จาก 6 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 66.67
2. จำนวนนิสิตจำแนกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงมีจำนวน 225 เป็นพระนิสิต 150 รูป คฤหัสถ์ 75 คน คือพระนิสิตสาขาบาลีจำนวน 33 รูป พระนิสิตสาขาพระพุทธศาสนาจำนวน 71 รูป นิสิตสาขาพระพุทธศาสนา 75 คน เป็นฆราวาส และนิสิตสาขาพระพุทธศาสนา (นานาชาติ) จำนวน 46 รูป จากนิสิตทั้งหมด 296 คิดเป็นร้อยละ 76.02 ซึ่งถ้าคิดเฉพาะพระภิกษุคือพระนิสิต 150 รูป จากนิสิตทั้งหมด 296 คิดเป็นร้อยละ 50.68
3. โครงสร้างหลักสูตรมีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงคือวิชาบังคับ 12 หน่วยกิต วิชาเอก 18 หน่วยกิต และวิทยานิพนธ์ 12 หน่วยกิต รวม 42 หน่วยกิตจาก 48 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 87.5 ในกรณีที่เลือกสาขาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย แต่ถ้าไม่ใช่สาขาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงจะเรียนวิชาบังคับเท่านั้น 12 หน่วยกิต จากทั้งหมด 48 หน่วยกิตคิดเป็นร้อยละ 25
4. เมื่อพิจารณาจากการสอบคัดเลือกเข้า มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยคือวิชาเฉพาะสาขา 1 วิชา จากทั้งหมด 3 วิชา คิดเป็นร้อยละ 33.33 ซึ่งวิชาเฉพาะสาขาดังกล่าวอาจจะไม่ใช่วิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงก็ได้ในกรณีที่เป็นวิชาในสาขาธรรมนิเทศเป็นต้น และถ้าไม่ใช่สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงนั้นวิชาที่ใช้สอบคัดเลือกคิดเป็นร้อยละ 0

ระดับปริญญาตรี

1. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนในด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรง คือสาขาวิชาพระพุทธศาสนา จาก 2 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 50
2. จำนวนพระนิสิตจำแนกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงคือพระนิสิตสาขาพระพุทธศาสนาจำนวน 26 รูป จากพระนิสิตทั้งหมด 26 รูป คิดเป็นร้อยละ 100 นิสิตสาขาปรัชญา ยังไม่มีนิสิต

3. โครงสร้างหลักสูตรวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยถ้าเป็นแผน 1 คือวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 60 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 100 ถ้าเป็นแผน 2 คิดเป็นร้อยละ 100 เช่นกัน คือวิชาบังคับ วิชาเอก วิชาเลือก และวิทยานิพนธ์ แต่ถ้าเป็นสาขาวิชาอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย โดยตรงคือสาขาปรัชญาเรียนวิชาบังคับ 9 หน่วยกิตจากทั้งหมด 60 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 15
4. เมื่อพิจารณาจากการสอบคัดเลือกเข้า มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยคือวิชาเฉพาะสาขา 1 วิชา จากทั้งหมด 3 วิชา คิดเป็นร้อยละ 33.33 ซึ่งวิชาเฉพาะสาขาดังกล่าวอาจจะไม่ใช่วิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงก็ได้ในกรณีที่ เป็นวิชาในสาขาปรัชญาเป็นต้น และถ้าไม่ใช่สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงนั้นวิชาที่ใช้สอบคัดเลือกคิดเป็นร้อยละ 0

5.4.1.2 ข้อมูลทางสถิติการศึกษาพระธรรมวินัยของมหามกุฏราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

1. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนของคณะที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงนั้นคือคณะศาสนาและปรัชญาจากทั้งหมด 4 คณะ คิดเป็นร้อยละ 25
2. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนในด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรง คือ 3 สาขาวิชา สาขาวิชาพุทธศาสตร์, สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต, สาขาวิชาภาษาบาลี จาก 23 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 13.04
3. จำนวนพระนักศึกษาจำแนกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงรวม 29 รูป คือวิชาเอกพระพุทธศาสนาจำนวน 16 รูป สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤตจำนวน 13 รูป จากจำนวนพระนักศึกษาชั้นปีที่ 3 – 4 ที่เลือกสาขาวิชาแล้วจำนวน 175 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.57 ซึ่งจำนวนพระนักศึกษาดังกล่าวคำนวณตามสาขาวิชาที่มีการเรียนการสอนในปัจจุบัน และคิดเฉพาะนักศึกษาปีที่ 3 และ 4 ที่เลือกสาขาวิชาแล้ว
4. เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างหลักสูตรที่ศึกษา มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง คือวิชาศาสนาบังคับ 50 หน่วยกิต จาก 150 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 33.33
5. เมื่อพิจารณาจากการสอบคัดเลือกเข้า มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงคือวิชาพระพุทธศาสนาทั่วไป จากทั้งหมด 2 วิชา คิดเป็นร้อยละ 50

ระดับปริญญามหาบัณฑิต

1. เมื่อพิจารณาอัตราส่วนในด้านสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรง คือ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ และสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา จาก 2 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 100
2. จำนวนพระนักศึกษาจำแนกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงคือพระนักศึกษสาขาพุทธศาสตร์ 28 รูป และพระนักศึกษสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา 29 รูป จากพระนักศึกษาทั้งหมด 57 รูป คิดเป็นร้อยละ 100
3. เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างหลักสูตรที่ศึกษา ถ้าพิจารณาแผน ก มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงคือวิชาบังคับ 24 หน่วยกิต วิชาเลือก 12 หน่วยกิต และวิทยานิพนธ์

12 หน่วยกิต จาก 48 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 100 ถ้าเป็นแผน ข คือ 42 หน่วยกิต จาก 48 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 87.5

4. เมื่อพิจารณาจากการสอบคัดเลือกเข้า มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงคือวิชา พระพุทธศาสนา จากทั้งหมด 3 วิชา คิดเป็นร้อยละ 33.33

5.4.1.3 วิเคราะห์การศึกษาพระธรรมวินัย

จากข้อมูลของทั้งสองสถาบันชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับวิชาทางพระพุทธศาสนา เมื่อเทียบกับวิชาทางโลกเพียงใด โดยเฉพาะในระดับปริญญาบัณฑิต เช่นจำนวนพระนิสิตนักศึกษาที่เมื่อสรุปลแล้วมีการเรียนเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงประมาณ 5.5 % แม้จะเป็นตัวเลขที่คิดแต่ส่วนกลางก็จริงอยู่ แต่เมื่อใช้ข้อมูลในส่วนที่เป็นสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยตั้งแต่จำนวนวิชาในการสอบคัดเลือก จำนวนคณะและสาขาวิชา วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ตลอดจนจำนวนพระนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองที่ศึกษาในแต่ละสาขาวิชาว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญกับการศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาไม่น้อยเพียงใด เมื่อดูจากตัวเลขทางสถิติแล้วก็มีความเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยไม่ถึง 25 % เป็นต้น

นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลในด้านวิชาการสอบหรือโครงสร้างหลักสูตรนั้นมีการให้ความสำคัญกับวิชาในพระธรรมวินัยน้อยมากคือ 16.66 % และ 33.33 % ตามลำดับ แม้จะมีข้อโต้แย้งที่ว่า พระนิสิตนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาต้องมีคุณสมบัติการศึกษาทางพระธรรมวินัยเช่นต้องจบการศึกษาเปรียญ 5 ประโยค เป็นต้น ซึ่งระดับการศึกษาดังกล่าวถือว่าพระนิสิตนักศึกษาเหล่านั้นเป็นผู้มีความรู้พระพุทธศาสนาแล้วในระดับหนึ่ง ดังนั้นในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงไม่จำเป็นต้องมีวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากนัก แต่ในข้อเท็จจริงนั้นเรื่องคุณสมบัติของผู้สมัครเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการลดหย่อนลงคุณสมบัติหลายอย่าง เช่นการให้ผู้เรียนจบเปรียญ 3 ประโยคสามารถสมัครได้ หรือในที่สุดแม้เพียงผู้สมัครจบหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายก็สามารถมีสิทธิ์เข้าสมัครในมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งได้

ถึงแม้ว่าผู้สมัครในมหาวิทยาลัยสงฆ์จะศึกษาถึงเปรียญประโยค 5 หรือมากกว่านั้นก็ตามแต่อย่างไรก็ตามความรู้ในด้านพระธรรมวินัยจากการเรียนบาลีถึงเปรียญ 5 ประโยค ก็ยังมีความรู้ไม่กว้างขวางพอเมื่อเทียบกับความรู้ในพระไตรปิฎก เพราะหลักสูตรการศึกษาถึงเปรียญธรรม 5 ประโยคนั้นได้เรียนเพียงคัมภีร์ไม่กี่คัมภีร์ในอรรถกถา ยังไม่มีคัมภีร์ในระดับพระไตรปิฎกเลย ซึ่งหลักสูตรเปรียญ 9 ประโยคในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากหลักสูตรการศึกษา กล่าวคือหลักสูตรประโยค 1 – 9 นั้นมีการศึกษาคัมภีร์ดังต่อไปนี้ ประโยค 1 – 2 เรียนธัมมปทัฏฐกถา ภาค 1 – 4 ประโยค 3 เรียนคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา ภาค 5 – 8 ประโยค 4 – 5 เรียนคัมภีร์มัจฉลัตถกปิณี ประโยคที่ 6 – 7 เรียนคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ประโยค 8 เรียนคัมภีร์วิสุทธิมรรค และประโยค 9 เรียนคัมภีร์ อภิธัมมัตถกวิภาวิณีฎีกา

ซึ่งเมื่อสรุปลแล้วหลักสูตรเปรียญธรรมตั้งแต่ประโยค 1 – 9 นั้นได้เรียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเพียง อรรถกถาธรรมบท อรรถกถาพระวินัย ฎีกาพระอภิธรรม วิสุทธิมรรค และ

คัมภีร์สมัยเชียงใหม่คือมังคลัตถทีปนีซึ่งอยู่หลังยุคบาลี อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งสิ้นเพียง 5 คัมภีร์เท่านั้น และคัมภีร์เหล่านั้นก็มีเพียงคัมภีร์ชั้นอรรถกถาทั้งสิ้น ยังไม่มีการเรียนพระพุทธรพจน์ในพระไตรปิฎกเลยแม้แต่คัมภีร์เดียว และเมื่อเทียบคัมภีร์ที่เรียนในหลักสูตรตั้งแต่เปรียญธรรม 1 – 9 ประโยค ซึ่งมีเพียง 5 คัมภีร์แล้วเทียบกับคัมภีร์ในพระไตรปิฎก 45 เล่ม อรรถกถา 55 เล่ม และฎีกา อีกมากมายเกิน 100 คัมภีร์ที่ยังไม่มีการเรียนในหลักสูตรแล้วสามารถถือได้ว่าพระภิกษุที่จบเปรียญธรรม 9 ประโยคยังมีความรู้ในพระธรรมวินัยน้อยกว่าคือเพียงร้อยละ 2.5 คือ 5 คัมภีร์ จากคัมภีร์ทางพระธรรมวินัยประมาณ 200 คัมภีร์คือคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ตามลำดับ

การเรียนหลักสูตรเปรียญธรรมนั้น แม้ผู้ศึกษาจะได้ศึกษาคัมภีร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรง แต่อย่างไรก็ดี การเรียนหลักสูตรเปรียญธรรมนั้นส่วนใหญ่เน้นย้ำในเรื่องของการแปลภาษาบาลีมากกว่าเรื่องความเข้าใจในหลักธรรมะ และถึงแม้จะเรียนจนจบหลักสูตรเปรียญ 9 ประโยค แต่หลักสูตรการศึกษานั้นได้ศึกษาคัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด จึงไม่ต้องกล่าวถึงผู้ที่จบการศึกษาที่น้อยกว่าเปรียญ 5 ประโยค เช่น เปรียญ 3 ประโยค หรือผู้จบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญที่ย่อมจะมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศานาน้อยกว่าพระที่จบเปรียญธรรม 5 ประโยคแน่นอน ซึ่งพระภิกษุและสามเณรเหล่านี้ย่อมไม่มีความรู้ทางพระธรรมวินัยมากอยู่แล้วและเมื่อศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีวิชาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาเพียง 50 หน่วยกิตย่อมไม่ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้ทางพระธรรมวินัยได้อย่างเพียงพอ

ดังนั้นข้ออ้างของมหาวิทยาลัยที่กล่าวว่าคุณสมบัติของพระภิกษุสามเณรที่จบการศึกษาเปรียญธรรม 5 ประโยคเป็นต้นนั้นถือว่ามีความรู้ทางพระธรรมวินัยเพียงพอแล้ว จึงเป็นเหตุผลที่ไม่มีน้ำหนักทั้งในด้านความเข้มข้นทางพระธรรมวินัยของผู้จบการศึกษาเหล่านั้น และยังไม่พื่อน้ำหนักในแง่ของคุณสมบัติที่ยังมีเงื่อนไขลดหย่อนได้อีกด้วย การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นการศึกษาวิชาทางโลกโดยอ้างว่าเป็นการส่งเสริมพระปริยัติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ก็จำเป็นที่จะต้องดูคำจำกัดความว่าคำว่าปริยัติที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์นั้นมีอรรถหรือความหมายเพียงใด การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์นำมาเป็นข้อกล่าวอ้างว่าการศึกษาวิชาทางโลกนั้นถือเป็นการศึกษาปริยัติธรรมนั้นถูกต้องหรือไม่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำว่า ปริยัติที่ได้อ้างไว้ในบทที่ 2 นั้นไม่มีคำจำกัดความที่รวมไปถึงวิชาทางโลกเลยแม้แต่หน่อย หรือแม้แต่ในวงศ์ศตฤๅษณ์ก็ไม่มีการเรียนสิ่งอื่นๆ ที่นอกจากพระพุทธพจน์เลย แต่ในปัจจุบันความเป็นจริงในการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นเน้นวิชาทางโลกมากกว่าวิชาการในทางธรรม ดังที่ได้แสดงสถิติในหลายๆ ด้าน ดังนั้นการเรียนวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงไม่ถือว่าเป็นการเรียนพระปริยัติตามพระธรรมวินัย

นอกจากนี้การที่มหาวิทยาลัยจะกล่าวอ้างว่าการศึกษาศาสตร์ทุกอย่างเพื่อที่จะทำให้พระภิกษุสามเณรเป็นพหูสูต หรือเป็นผู้ทรงธรรมนั้น จริงอยู่แม้คำว่าพหูสูตนั้นเป็นคำที่มีการใช้กันมานานแล้วทั้งในสังคมอินเดียโบราณและแม้กระทั่งสังคมไทยเองก็ตาม แต่การที่จะนำแต่คำว่าพหูสูตในพระไตรปิฎกมากกล่าวอ้าง โดยไม่พิจารณาถึงคำจำกัดความในพระไตรปิฎกคงจะเป็นสิ่งที่ไม่ตรงตามพระธรรมวินัย ซึ่งถ้าในพระไตรปิฎกแสดงแล้วเข้าใจไม่ชัดเจน ก็จำเป็นต้อง

พิจารณาต่อในอรรถกถา หรือฎีกาต่อไป เพราะการใช้คำว่า พหูสูต หรือผู้ทรงธรรมนั้น ล้วนมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา ซึ่งมีลำดับของความสำคัญของคัมภีร์ดังได้แสดงแล้ว ซึ่งคำว่าพหูสูต และผู้ทรงธรรมนั้นหมายถึงผู้ที่ศึกษาพระพุทธรูปอย่างแตกฉาน และเชี่ยวชาญมากกว่าที่จะศึกษาศาสตร์ทุกอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาเช่นวิชาทางโลก แต่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์กลับกล่าวในวัตถุประสงค์ทางการศึกษาว่าเพื่อสร้างความเป็นพหูสูต หรือผู้ทรงธรรมแก่พระภิกษุสามเณรเป็นต้นนั้นถือเป็นการผิดนโมติ ซึ่งถือว่ามีคัมภีร์น้อยมากเมื่อเทียบกับหลักฐานในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา

วิชาทางโลกส่วนใหญ่ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยศึกษาอยู่ในปัจจุบันนั้นเกิดขึ้นตามกระแสของโลก โดยวิชาการเหล่านั้นเป็นวิชาทางโลกที่เกิดจากโลกตะวันตกที่ถูกความคิดในเรื่องของวัตถุนิยม หรือทุนนิยมครอบงำ วิชาทางโลกเหล่านั้นย่อมเป็นวิชาที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งชิงดีในเรื่องของผลผลิต และทรัพยากรต่างๆ ซึ่งความคิดนั้นย่อมเต็มไปด้วยความต้องการทะยานอยากอันเกิดจากตัณหาเป็นปัจจัย วิชาการดังกล่าวจึงถือว่าเป็นวิชาการที่ไม่สอดคล้องกับการละกิเลสอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธรูป การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ศึกษาวิชาทางโลกดังกล่าวย่อมทำให้พระสงฆ์ตกไปสู่กระแสครอบงำของทุนนิยมตะวันตก ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือกระแสครอบงำของตัณหาไปโดยไม่รู้ตัว และถ้าการศึกษาของพระสงฆ์ถูกกระแสของตัณหาท่วมทับมากขึ้นเท่าใด พระสังฆธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักยิ่งอันตรธานไปเท่านั้น เพราะในที่สุดแล้วพระสังฆธรรมของพระพุทธรูปย่อมเป็นไปเพื่อความสันติตนเท่านั้นเอง ซึ่งตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับวิชาทางโลกซึ่งเป็นไปเพื่อตัณหา

ถ้าพระสงฆ์ยังศึกษาวิชาทางโลกโดยปราศจากการใคร่ครวญด้วยโยนิโสมนสิการ การศึกษานั้นย่อมจะเป็นไปเพื่อการเพิ่มกิเลสมากกว่าการลดกิเลส ด้วยเหตุที่อุดมคติในการบรรพชาและอุปสมบทในพระพุทธรูปนั้นล้วนเกิดจากการเห็นโทษและภัยในเพศฆราวาสและภิกษุเป็นเพศที่ทำให้ลาภยศสรรพรส ด้วยเหตุนี้หน้าที่ของพระภิกษุจึงเป็นหน้าที่ในการละกิเลส ซึ่งต้องอาศัยการเรียนพระธรรมวินัยซึ่งมุ่งเน้นไปที่หลักธรรมและวินัยที่ขัดเกลาดนเองเพื่อความมักน้อยและสันโดษเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นอันเป็นบรมสุขคือพระนิพพาน ดังนั้นการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นพระพุทธรูปที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยนั้นต้องเป็นไปเพื่อละตัณหาด้วยการศึกษาในสิกขาสามประการ ก็คือ ดับกิเลสที่เป็นกิเลสอย่างหยาบด้วยศีล ดับกิเลสอย่างกลางด้วยสมาธิ และดับกิเลสอย่างละเอียดด้วยปัญญา อันเป็นปัจจัยให้บรรลุถึงคุณธรรมสูงสุดในพระพุทธรูปคือการดับตัณหาอย่างสิ้นเชิง ซึ่งก็คือพระนิพพานนั่นเอง

ดังนั้นถ้ากล่าวโดยอุดมคติการศึกษาในพระพุทธรูปมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การดับทุกข์ ด้วยการละตัณหา ถึงพระนิพพานอันเป็นธรรมที่ไม่ตาย มิใช่เป็นการศึกษาอันเป็นไปเพื่อความทุกข์ ด้วยอำนาจของตัณหา และเป็นไปเพื่อความเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้นวิชาการใดๆ ก็ตามถ้าทำให้ตัณหา มานะ ทิฏฐิ และอวิชชา ของผู้ศึกษาเพิ่มขึ้น วิชาการนั้นก็จะเป็นไปเพื่อทุกข์ แต่วิชาการใดที่ทำให้ตัณหา มานะ ทิฏฐิ และอวิชชา ลดลง การเรียนสิ่งนั้นจึงเป็นวิชาที่พระพุทธรูปศาสนายอมรับ สำหรับเรื่องการวินิจฉัยว่าวิชาการใดที่พระเถระควรเรียนหรือไม่อย่างนั้นพระธรรมปิฎกได้แสดงทรรศนะต่อไปนี้

“ความจริง วิชาการศึกษาที่พระเนตรควรเรียนก็มี ไม่ควรเรียนก็มีทั้งนี้เหมือนกันทั้งวิชาที่เรียกว่าเก่า และวิชาที่เรียกว่าใหม่ (วิชาใหม่ก็อันเดียวกันและเจริญสืบต่อจากวิชาเก่านั้นเอง และมักจะอยู่ในรูปที่บริสุทธิ์กว่าด้วยซ้ำ) วิชาใหม่ที่ไม่ควรเรียนก็หลายอย่าง แต่การวินิจฉัยว่าควรเรียนหรือไม่ ไม่ควรจะต้องอยู่บนฐานความคิดว่าเพราะจะเป็นเหตุให้พระสีก ควรจะเป็นไปโดยเหตุผลที่เกี่ยวกับความรู้สึกความเข้าใจ การประพฤติปฏิบัติ และประโยชน์ทางพระศาสนาโดยตรง เช่นว่า วิชาการศึกษาแล้วจะช่วยเสริมความเข้าใจธรรมให้ง่าย และเร็วขึ้นหรือไม่ เรื่องนั้นเรียนรู้แล้วทำให้ซาบซึ้งในศาสนคุณมากขึ้นหรือไม่ วิชาที่พระเรียนแล้วจะช่วยในการบำเพ็ญศาสนกิจให้ได้ผลดีขึ้นหรือไม่ วิชาที่มีประโยชน์แต่เมื่อเรียนจะเหมาะสมกับสมณภาวะหรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น³¹

ข้ออ้างที่ว่าการศึกษาวิชาทางโลกเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีน่าจะเป็นเรื่องจริง เพราะว่าพระนิสิตนักศึกษาที่ศึกษาวิชาทางโลกเหล่านั้นส่วนใหญ่ลาสิกขาบทเพื่อไปประกอบอาชีพทางโลกตามที่ได้เล่าเรียนมาดังที่ท่านพระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะไว้ดังต่อไปนี้

“ผู้บวชเข้ามาบวชตั้งแต่เป็นเด็กมีความเข้าใจร่วมกับพ่อแม่ของตนในชนบทว่า บวชเพื่อได้รับการศึกษาไม่ตระหนักชัดในความมุ่งหมายชั้นสูงของการบวช เคยเข้าใจมาอย่างไรก็เข้าใจไปอย่างนั้น (ดูเหมือนจะปล่อยปละละเลยยิ่งกว่าเดิมด้วยซ้ำเพราะเดิมผู้ให้บวชยังตระหนักอยู่บ้างว่าบวชแล้วจะต้องให้เรียน แต่ตอนหลังนี้จุดหมายมีแต่ส่วนที่เป็นอุดมคติไกลตัว จุดหมายใกล้ตัวที่เป็นทางปฏิบัติไม่มี เลยกลายเป็นเลื่อนลอยมากขึ้น จนถึงขั้นสักว่าบวช เป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้มีเจตนาเข้ามาบวชแอบแฝงหาความสุขสบายโดยตรงมากขึ้น) สภาพการดำรงเพศของผู้บวชก็คงเดิม คือร้อยละ 95 จะลาสิกขาเวียนกลับเข้าสู่สังคมคฤหัสถ์ตามเดิม”³²

ถึงแม้ว่าการลาสิกขาจะไม่ใช่วິถีที่ผิดแต่อย่างใดในพระพุทธศาสนาเพราะว่าบางครั้งการลาสิกขาอาจจะช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย และเจตนาในการบวชแต่แรกของพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั้นก็เพื่ออาศัยเพศบรรพชิตในการเรียนวิชาการต่างๆ อยู่แล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นทางมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงเกิดหลักสูตรด้านการศึกษาที่เป็นไปเกี่ยวกับวิชาทางโลกเพิ่มมากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพทางโลกหลังจากพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นลาสิกขาออกไปดังที่ได้แสดงมาแต่ต้น แต่เมื่อจะกล่าวถึงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย การศึกษาวิชาทางโลกดังกล่าวย่อมทำให้การศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ด้อยคุณภาพไปด้วย ซึ่งไม่ควรที่จะกล่าวว่าการศึกษาวิชาทางโลกนั้นเป็นการช่วยให้การศึกษาพระธรรมวินัยเป็นไปได้ดีขึ้น เพราะในข้อเท็จจริงแล้วหลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกนั้นเกิดขึ้นเพื่อช่วยส่งเสริมผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา การอ้างดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลที่ขาดน้ำหนักดังได้กล่าวแล้ว

³¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 155.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

ในขณะที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทำหน้าที่ทั้งสองอย่างอยู่คือการให้โอกาสทางด้านการศึกษาแก่ผู้ขาดโอกาสและบทบาทหลักในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอยู่นั้น บทบาททั้งสองย่อมทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทั้งสองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะบทบาทหลักคือการให้ความรู้ทางวิชาการในพระพุทธศาสนา บทบาทหลักของมหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมขาดคุณภาพเนื่องจากบทบาทที่ซ้อนทับนั้น ส่วนการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาซึ่งเป็นเพียงบทบาทรองไม่สามารถทำได้เต็มที่เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายๆ ประการดังที่พระธรรมปิฎกได้แสดงไว้ดังนี้

“สำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์หรือที่เฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นก็มิจุดอ่อนมีอุปสรรคอย่างอุปสรรคอย่างแรกหรือข้อบกพร่องจะว่าเป็นข้อบกพร่องก็ไม่เชิงความจริงก็เป็นข้อดีด้วยซ้ำไป แต่ว่าเป็นจุดอ่อนในแง่วิชาการ หรือเป็นจุดเด่นจุดด้อยเป็นทั้งข้อดีข้อเสียอยู่ในตัวพร้อมๆ กันก็คือการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์มีภาระสำคัญ 2 อย่างในเวลาเดียวกัน อันที่หนึ่งก็คือเป็นสถานการศึกษาสำหรับเตรียมคนเข้าสู่สังคม อันนี้พูดตามวัฒนธรรมไทยโบราณที่เรามีประเพณีบวชเรียน แล้วเราก็ได้รับอิทธิพลของประเพณีนั้นสืบมาตอนนี้ ประเพณีมันบิดจะว่าบิดเบือนก็ไม่ใช้ แต่มันบิดเบี้ยวไป มันหดเหี่ยวบู่บี้ไป ประเพณีบวชเรียนมันผิดเพี้ยนไปจากเดิม คือเดิมนั้นวัดเป็นแหล่งการศึกษาของทุกคนในสังคม แต่ต่อมาในเวลานี้วัดกลายเป็นแหล่งการศึกษาของผู้ด้อยโอกาสในสังคมมันเรียวแคบลงไป

ความจริงภารกิจนี้มันสืบต่อมาจากโบราณคือการเตรียมคนเข้าสู่สังคมและภารกิจอันนี้แม้จะหดเรียวกลายเป็นไปแล้วก็ยังเป็นเรื่องใหญ่ในปัจจุบันเพราะว่าในขณะที่ประเทศชาติกำลังมีปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษาสถาบันภายนอกให้การศึกษาไม่ทั่วถึงช่องทางรัฐตีบไม่มีกำลังทุนทรัพย์ ก็เข้าไม่ได้ เด็กยากจนก็มาบวชเณรแล้วบวชพระเรียนเพื่อจะออกไปทำงานให้แก่รัฐ คณะสงฆ์โดยส่วนรวมก็ทำหน้าที่นี้โดยไม่ค่อยจะรู้ตัว ภาระนี้เป็นการช่วยประเทศชาติช่วยสังคม แต่พร้อมกันนั้นก็ทำให้ตัวเองแย่งทรุดลง ที่นี้ภาระที่ 2 คือภาระในการให้การศึกษพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างบุคลากรของพระพุทธศาสนาเอง ภาระสองอย่างนี้บางทีมันก็ขัดแย้งกันทำให้ทำอะไรไม่ได้เต็มที่ ที่เห็นชัดก็คือภาระที่ 1 นั้น มันอาจจะถ่วงเช่นในแง่ที่ว่าคนของเราส่วนใหญ่จะไม่มี ความมั่นใจคงยังยืนคือจะต้องสีกไป เป็นประเพณีมานานแล้วว่าพระไทยคงจะประมาณไม่น้อยกว่า 95 เปอร์เซ็นต์จะต้องสีก”³³

แต่อย่างไรก็ดีการศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาตรีและปริญญาเอกนั้นในปัจจุบันนี้ถือว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองได้เปิดสาขาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยมากกว่าระดับปริญญาบัณฑิต เมื่อพิจารณาจากตัวเลขทางสถิติแล้วพบว่าการเรียนวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยส่วนใหญ่เกิน 50 % ซึ่งข้อมูลทางสถิติดังกล่าวได้แสดงถึงการให้ความสำคัญของการศึกษาพระธรรมวินัยในระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ น่าจะเนื่องมาจากการที่พระนิสิตนักศึกษาที่เรียนถึงขั้นบัณฑิตศึกษานั้นต้องการที่จะ

³³ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 35 – 37.

เรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังมากกว่าพระนิสิตนักศึกษาที่เรียนชั้นปริญญาบัณฑิตซึ่งส่วนใหญ่เพียงต้องการเรียนเพื่อได้วุฒิปริญญาตรีแล้วก็ลาสิกขาไปประกอบอาชีพต่อไป

กล่าวโดยสรุปการศึกษาของพระภิกษุในพระธรรมวินัยคือการศึกษาศีล สมาธิ และปัญญาในพระไตรปิฎกเพื่อที่จะเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิตของบรรพชิตผู้เห็นภัยในการครองเรือน แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันโดยเฉพาะในระดับปริญญาบัณฑิตได้ทำหน้าที่ในการเป็นทางออกของการศึกษาให้กับผู้ขาดโอกาสในสังคมอันเป็นบทบาทเดิมประการหนึ่งของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทยที่ประพุดกันต่อมา แม้ว่าจะถูกรัฐบาลแยกบทบาทดังกล่าวออกไปแล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์เกิดการเรียนวิชาทางโลกมากกว่าการเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเพื่อช่วยเหลือผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาซึ่งทางมหาวิทยาลัยสงฆ์อ้างว่าการเรียนวิชาทางโลกนั้นเพื่อสนับสนุนการเรียนพระธรรมวินัย ทั้งๆที่การเรียนวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นเป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแก่ผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา

การเรียนวิชาทางโลกนั้นไม่ตรงตามหลักพระธรรมวินัยเพราะไม่ถูกต้องตามคำจำกัดความในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาอันเป็นหลักการตัดสินในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นเรื่องปริยัติ พหูสูต ฯลฯ เพราะไม่ได้เป็นไปเพื่อความดับกิเลสและตัดเหา นอกจากนี้การศึกษาวิชาทางโลกไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา และยังมีพระวินัยบัญญัติห้ามการเรียนวิชาทางโลกอีกด้วยเพราะเหมือนกับฆราวาส และไม่เป็นสาระในพระธรรมวินัย สำหรับการให้ความสำคัญแก่วิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นได้แสดงข้อมูลทางสถิติมาเป็นตัวอย่างไว้แล้วข้างต้นซึ่งพบว่าการเรียนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในระดับปริญญาบัณฑิตให้ความสำคัญแก่พระธรรมวินัยน้อยมากในทุกด้าน ในขณะที่การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระธรรมวินัยมากขึ้น

5.4.2 การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกับหลักสูตรวิชาทางโลก

ในส่วนของการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยดังได้กล่าวในบทที่ 2 นั้น สรุปได้ว่าการปฏิบัติในพระธรรมวินัยก็คือการปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญาตามที่ได้เรียนมาตามพระปริยัติในพระธรรมวินัยนั่นเอง การปฏิบัติในชั้นศีลนั้นเป็นเรื่องของการสำรวมระวังในส่วนของกายและวาจาในขณะที่การปฏิบัติในส่วนของสมาธิและปัญญานั้นเป็นเรื่องของการปฏิบัติทางใจ ซึ่งกระบวนการของไตรสิกขานี้ก็เพื่อเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นทั้งสิ้น การเรียนปริยัติธรรมหรือคัมภีร์และการปฏิบัติวิปัสสนาธุระเป็นธุระที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ดังนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมจึงต้องเป็นไปควบคู่กับการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วย จึงจะชื่อว่าพระภิกษุได้ทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง

การปฏิบัติของพระภิกษุนั้นเริ่มจากการปฏิบัติข้อวัตรในศีล อาจารย์ มรรยาทต่างๆ ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือการปฏิบัติในจุดปาริสุทธิศีล มีปาฏิโมกขสังวรศีลหรือการสำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์เป็นต้นนั่นเอง ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติในส่วนของศีลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากในพระธรรมวินัย เพราะศีลถือเป็นรากฐานของคุณธรรมทั้งปวง เปรียบดังแผ่นดินที่รองรับวัตถุทั้ง

มวลงันได คีลก็เป็นพื้นฐานในการรอรบคณธรรมชั้นสูงทั้งมวลงันกัน ซึ่งการให้ควมสำคัญกับ คีลซึ่งเป็นคณธรรมเบืองตันที่พระพุทศาสนาให้ควมสำคัญนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งถือเป็นแหล่ง สำคัญในด้านการศึกษาให้มีการให้ควมสำคัญกับเรื่องนี้อย่างไรจำเป็นที่จะต้องใช้ข้อมูลทาง สถิติมาในการพิจารณาตั้งนี้

5.4.2.1 ข้อมูลทางสถิติด้านคิลของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

วิชาที่เกี่ยวข้องกับคิลคือวิชาพระวินัยปิฎก 2 วิชา รวม 4 หน่วยกิต จากวิชาทั้งหมด 150 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 2.67

ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ไม่มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับคิล คิดเป็นร้อยละ 0

ระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต

ไม่มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับคิลโดยตรง คิดเป็นร้อยละ 0

5.4.2.2 ข้อมูลทางสถิติด้านคิลของมหามกุฏราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

วิชาที่เกี่ยวข้องกับคิลคือวิชาพระวินัยปิฎก 2 วิชา รวม 6 หน่วยกิต จากวิชาทั้งหมด 150 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 4

ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ไม่มีวิชาที่เกี่ยวข้องกับคิล คิดเป็นร้อยละ 0

5.4.2.3 วิเคราะห์เรื่องคิล

จากข้อมูลในทางสถิติที่แสดงมาแล้วนั้นพบว่าปัจจุบันการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง สองแห่ง ในส่วนของการศึกษาและปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับคิลสิกขาบทหรือกล่าวโดยตรงคือ พระวินัยปิฎกของพระภิกษุ นั้นถือว่ามีความย่อหย่อนกว่าในสมัยพุทธกาลมาก อัตราเฉลี่ยที่มีการ ศึกษาพระวินัยปิฎกนั้นมีประมาณ 2 – 4 % และในระดับการศึกษาสูงขึ้นนั้นไม่มีการศึกษาพระ วินัยปิฎกเลยแม้แต่วิชาเดียว จริงอยู่แม้ว่าสภาพสังคมไทยในสมัยปัจจุบันนี้จะมีควมเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าสภาพสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลมากก็ตาม เป็นธรรมดาที่พระภิกษุสงฆ์จะมีการให้ควมสำคัญกับพระวินัยบางอย่งลดน้อยลง แต่เหตุผลดังกล่าวนั้นก็ไมควรถือจะทำให้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ควมสำคัญน้อยลงกับการศึกษาพระวินัยปิฎกไปด้วย ในบทที่ 3 ที่ผ่านมา ได้แสดงแล้วถึงควมสำคัญของการรักษา พระธรรมวินัยไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไว้แล้ว ซึ่งการ รักษาพระธรรมวินัยไว้เป็นสิ่งที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งมั่นอยู่ได้จนถึงปัจจุบันและทำให้พระพุท ศาสนาเถรวาทยังคงรักษารากเหง้าของคำสอนตลอดจนวิถีในการดำรงชีวิตในพระพุทศาสนาไว้ ได้อย่างครบถ้วน ซึ่งแตกต่างจากพระพุทศาสนาในฝ่ายมหายานที่มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรม

วินัยไปจนหารากเหง้าของพระธรรมวินัยดั้งเดิมในแง่ของคำสอนและวิถีในการดำรงชีวิตดุจสมัยพุทธกาลได้ยากมาก

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาในฝ่ายเถรวาทจะยังคงรักษาพระธรรมวินัยไว้ได้เป็นอย่างดีก็ตาม แต่อย่างไรก็ดีข้อเท็จจริงที่สำคัญประการหนึ่งในสังคมพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันก็คือพระสงฆ์ส่วนใหญ่ของไทยนั้นไม่รู้พระวินัยปิฎกอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ล้วนอาศัยการประพาดสืบต่อกันมาตามโบราณประเพณี หรืออาศัยพระภิกษุที่มีอายุพรรษามากกว่าแล้วก็ประพาดกันต่อๆ มา ซึ่งในข้อประพาดปฏิบัติที่สืบต่อกันมาตามประเพณีดังกล่าวนั้นย่อมมีสิ่งที่จะต้องตามพระธรรมวินัยบ้าง คลาดเคลื่อนจากพระธรรมวินัยบ้าง เช่นการโกนคิ้วของพระภิกษุของไทย ซึ่งไม่มีบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก หรือการฉันทันน่านมสดหลังเวลาวิกาลคือหลังเที่ยง ซึ่งน่านมสดไม่ได้เป็นน้ำปานะที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต เป็นต้น³⁴

พระภิกษุไทยส่วนใหญ่ที่ประพาดสิ่งที่คลาดเคลื่อนจากพระวินัยบัญญัติดังกล่าว จนความประพาดดังกล่าวนั้นก็กลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องไป ซึ่งการล่วงละเมิดสิกขาบทดังกล่าวนั้นสามารถพิสูจน์ได้จากพฤติกรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน รวมถึงฆราวาสที่ไม่รู้พระวินัยก็ยอมรับในการกระทำดังกล่าวว่าเป็นเรื่องปกติในสังคมไปแล้วเช่นกัน ความประพาดที่ย่อยลงในพระวินัยดังกล่าว สาเหตุประการหนึ่งที่สำคัญย่อมเป็นเพราะว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาและปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติอย่างจริงจัง รวมถึงหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนี้ แม้ว่าพระสงฆ์ไทยเกือบทั้งหมดจะต้องลงฟังสวดพระปาฏิโมกข์เพื่อซักซ้อมในเรื่องของศีลทุกกึ่งเดือนก็ตาม แต่แม้ในปัจจุบันภิกษุผู้ทรงจำพระปาฏิโมกข์ตามพระพุทธบัญญัติก็มีจำนวนน้อยลงทุกที

เรื่องการให้ความสำคัญในการศึกษาพระวินัยนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ได้มีการให้ความสำคัญอย่างจริงจัง ทั้งๆที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำในด้านการศึกษาคควรจะเน้นในเรื่องการศึกษาและการปฏิบัติตามพระวินัย อันถือเป็นรากแก้วของพระศาสนา การไม่รักษาพระวินัยไว้เท่ากับการไม่รักษาพระพุทธศาสนาไว้นั่นเอง ซึ่งการรักษาพระวินัยไว้ต้องรักษาไว้ทั้งในส่วนของการศึกษาและการปฏิบัติ มหาวิทยาลัยสงฆ์กลับไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนในด้านพระวินัยปิฎกกันอย่างจริงจัง ถ้าจะเปรียบเทียบย่อมเหมือนกับมหาวิทยาลัยทางโลกที่ไม่มีสอนวิชานิติศาสตร์ เหมือนฆราวาสไม่รู้จักกฎหมาย พระวินัยปิฎกเป็นดุจกฎหมายของพระสงฆ์เช่นกัน แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์กลับไม่มีการให้ความสำคัญในการเรียนการสอนกฎหมายของพระสงฆ์เอง ในทางโลกมีการสอนคณะนิติศาสตร์เพื่อสร้างนักกฎหมายของฆราวาส แต่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์กลับไม่มีคณะวินัยปิฎกเพื่อสร้างพระวินัยธรให้แก่สถาบันสงฆ์

แม้แต่ในหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ถ้ามีการศึกษาสิ่งใดๆ ก็ตาม ที่อาจจะส่งผลต่อการประพาดคลาดเคลื่อนจากพระวินัยของพระภิกษุ สิ่งนั้นย่อมไม่เหมาะสมกับการเรียนการสอน เช่นการวิเคราะห์หรือศึกษาปัญหาที่เสี่ยงต่อการล่วงพระวินัย เช่นเรื่องการตัด

³⁴ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 มหาวรรค (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า

ลินลนโทษประหารชีวิตนักโทษ หรือการทำแท้ง ซึ่งอาจจะเข้าข่ายในการทำให้พระภิกษุล่วงสิกขาบทปาราชิกข้อที่ 3 ในเรื่องฆ่ามนุษย์ หรือเรื่องการเรียนเตร็จฉานวิชา เรียนวิชาโลกายตนะ หรือวิชาทางโลกนั้น พระพุทธองค์ทรงปรารถนาปฏิบัติทุกกฎไว้ดังที่ได้กล่าวมาแต่บทที่ 2 แล้ว ซึ่งการที่ไม่มีการศึกษาพระวินัยดังกล่าวจึงทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์มีการเรียนการสอนเตร็จฉานวิชา และวิชาโลกายตนะคือวิชาทางโลกอยู่ซึ่งถือเป็นอาบัติทุกกฎ

จริงอยู่แม้ว่าอาบัติทุกกฎจะถือเป็นอาบัติเบาก็จริงอยู่ แต่การที่พระภิกษุสงฆ์จะศึกษาพระธรรมโดยไม่เคารพในวินัยคงจะไม่เป็นการสมควร การที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่มีการเรียนการสอนพระวินัยกันอย่างจริงจังนี้ นอกจากจะทำให้ไม่สามารถชำระอธิภรณ์ได้อย่างถูกต้องและชัดเจนในกรณีที่เกิดข้อพิพาทกันขึ้นในหมู่คณะสงฆ์ ซึ่งอธิภรณ์ต่างๆ ย่อมกระทบต่อศรัทธาของประชาชนและความบริสุทธิ์ในคณะสงฆ์ เนื่องจากคณะสงฆ์ไม่มีพระผู้ชำนาญพระวินัยปิฎกที่เรียกว่าพระวินัยธรคอยตัดสินคดีความของสงฆ์ เนื่องจากการที่สถาบันสงฆ์ไม่ให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระวินัย นอกจากนี้การไม่ศึกษาพระวินัยปิฎกอย่างจริงจังย่อมทำให้รากฐานของพระพุทธศาสนา คือพระวินัยที่เป็นบรรทัดฐานในการที่จะตัดสินความประพฤติและข้อวัตรปฏิบัติทั้งหลายของพระภิกษุนั้นขาดความชัดเจนไปอีกด้วยเช่นกัน

เมื่อการก้าวล่วงสิกขาบทตามพระวินัยของสงฆ์มีความหนักเบาแตกต่างกัน วิธีแก้ไขผิดพลาดนั้นย่อมมีความแตกต่างกันด้วย แต่พระสงฆ์จะไม่สามารถวินิจฉัยและแก้ไขได้เลย ถ้าไม่ได้ศึกษาพระวินัยเป็นอย่างดี ซึ่งในหลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดคดีความที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์นั้น การตัดสินคดีความเหล่านั้นกลับใช้กฎหมายบ้านเมืองมาตัดสินพระสงฆ์ ซึ่งก่อผลเสียหายต่อคณะสงฆ์หลายๆ ประการ เช่นการให้พระภิกษุลาสิกขาไปต่างๆ ที่ยังไม่ได้ล่วงสิกขาบทข้อปาราชิก เป็นต้น ความเสียหายเหล่านี้เกิดจากการที่สถาบันสงฆ์และสถาบันบ้านเมืองมีความรู้ในด้านพระวินัยไม่เพียงพอที่จะตัดสินคดีความในเรื่องของพระสงฆ์ได้ ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์กลับไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มากเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรจะเป็นผู้ชี้นำในด้านพระวินัยเพื่อใช้ในการตัดสินคดีความของสถาบันสงฆ์ให้แก่สังคม

นอกจากนี้การที่พระภิกษุสงฆ์ไม่ศึกษาพระวินัยปิฎกอย่างจริงจังนั้น ย่อมจะทำให้เกิดความย่อหย่อนในข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุทั้งหลาย อันเนื่องมาจากเพราะความไม่รู้เป็นต้น ซึ่งความไม่รู้ในพระวินัยย่อมทำให้เกิดการประพฤติที่คลาดเคลื่อนต่อพระวินัย และการประพฤติที่คลาดเคลื่อนต่อพระวินัยนั้นย่อมกระทบถึงศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั่วไปด้วย พระธรรมปิฎกมีข้อเสนอแนะในเรื่องความประพฤติในกรอบของพระวินัยแก่พระนิสิตนักศึกษาสงฆ์ดังต่อไปนี้

“เมื่อเรียนอยู่นั้น ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติให้ดีให้เหมาะสมกับภาวะ และไม่ทำหน้าที่ของพระสงฆ์ให้ถูกต้อง ก็กลายเป็นชาวบ้านที่เข้ามาเอาเปรียบศาสนา หาใช่เป็นพระเถระที่เอาเปรียบสังคมไม่ แต่ถ้าพระเถระเหล่านั้นศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติดีพอรักษาตัวได้ไม่ให้เป็นที่น่ารังเกียจ และไม่นำชื่อเสียงมาสู่สถาบันแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถกล่าวหาว่าเป็นผู้เอาเปรียบใครๆ ได้เลย ... สำหรับพระหนุ่มและสามเณรในวัยเรียนนั้น ถ้าทำได้เพียงเป็นผู้ประพฤติอยู่ในกรอบวินัย ทำตนให้เป็นภาพแห่งความร่มเย็นปลอดภัย ทำให้เกิดความชื่นบานมั่งมีเป็นสิริมงคลและ

ความงดงามแก่ผู้ได้เห็นอย่างทึ่งรู้สึกสืบทอดมาตามประเพณีในสังคมไทย ถ้าทำได้เพียงเท่านี้ก็นับว่าเป็นการบริการที่เพียงพอเท่าที่สถาบันสงฆ์จะพึงเรียกร้องจากพระเถรเหล่านั้น เพื่อให้ช่วยสถาบันสงฆ์ในการที่สถาบันจะทำหน้าที่ของตนต่อสังคมอย่างถูกต้อง³⁵

ดังนั้นการศึกษาและปฏิบัติธรรมในระดับศีลนี้จึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรจะมีการให้ความสำคัญในด้านการศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์เพราะว่าการที่จะให้พระภิกษุประพฤติพระวินัยได้เป็นอย่างดีนั้น ย่อมต้องอาศัยการศึกษาพระวินัยที่ดีเป็นเหตุประการหนึ่งที่สำคัญ อันเป็นบทบาทหลักของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ต้องให้การศึกษาระบบวินัยที่ถูกต้องแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรนั่นเอง

5.4.2.4 การปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนา

นอกจากการปฏิบัติในส่วนของศีลแล้ว การปฏิบัติที่สำคัญเป็นอันดับต่อมาจากการปฏิบัติในส่วนของศีลคือการปฏิบัติธรรมในหมวดของสมาธิและปัญญา ซึ่งการเจริญสมาธิและปัญญาสามารถกระทำได้ด้วยวิธีการเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานทั้งสองอย่างเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบและเกิดปัญญารู้แจ้งในอริยสัจธรรม จนสามารถบรรลุถึงความ เป็นพระอริยะบุคคลได้ ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงกรรมฐานเหล่านี้ไว้ในพระธรรมวินัย วิปัสสนาธุระเป็นธุระที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาคู่กับคันถธุระ มหาวิทยาลัยสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์จึงบรรจุหลักสูตรการปฏิบัติกรรมฐานเข้าเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการศึกษาทั้งสองมหาวิทยาลัย ซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์จะให้ความสำคัญมากน้อยเพียงใดนั้นจะได้นำข้อมูลทางสถิติของวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ โดยเฉพาะเรื่องวิชากรรมฐานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองมาพิจารณาดังต่อไปนี้

5.4.2.5 ข้อมูลทางสถิติด้านกรรมฐานของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

วิชาที่เกี่ยวข้องกับกรรมฐานคือวิชาธรรมภาคปฏิบัติมีทั้งสิ้น 7 วิชา รวม 14 หน่วยกิต จากวิชาทั้งหมด 150 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 9.33

ระดับปริญญาโท

วิชาที่เกี่ยวข้องกับกรรมฐานคือวิชากรรมฐานมีทั้งสิ้น 2 หน่วยกิตจากวิชาทั้งหมด 48 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 4.16

ระดับปริญญาตรี

วิชาที่เกี่ยวข้องกับกรรมฐานคือวิชาวิปัสสนากรรมฐานมีทั้งสิ้น 3 หน่วยกิตจากวิชาทั้งหมด 60 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 5

³⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 165 – 166.

5.4.2.6 ข้อมูลทางสถิติด้านกรรมฐานของมหามกุฏราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

วิชาที่เกี่ยวข้องกับกรรมฐานคือวิชาการปฏิบัติกรรมฐาน 4 วิชา รวม 4 หน่วยกิตจากวิชาทั้งหมด 150 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 2.67

ระดับปริญญามหาบัณฑิต

วิชาที่เกี่ยวข้องกับกรรมฐานคือวิชาทฤษฎีและการปฏิบัติกรรมฐานมีทั้งสิ้น 3 หน่วยกิตจากวิชาทั้งหมด 48 หน่วยกิต คิดเป็นร้อยละ 6.25

5.4.2.7 วิเคราะห์เรื่องกรรมฐาน

จากข้อมูลทางสถิติพบว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองมีการให้ความสำคัญกับวิปัสสนาธุระน้อยมาก คือราว 2 – 9.5 % และจากข้อมูลทางสถิตินั้นพบว่ายิ่งระดับการศึกษาสูงขึ้น การให้ความสำคัญกับการปฏิบัติกรรมฐานกลับมีอัตราลดลง ทั้งๆ ที่การปฏิบัติกรรมฐานนั้นถือเป็นวิชาที่ลึกซึ้งที่สุดในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวิชาที่ทำให้เกิดความรู้แจ้งและสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุธรรมได้ และยังถือเป็นวิชาบังคับที่พระนิสิตนักศึกษาต้องปฏิบัติให้ครบหลักสูตรจึงจะได้รับปริญญา³⁶ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องกรรมฐานนี้เป็นอย่างดี จากข้อมูลดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการปฏิบัติกรรมฐานในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองได้เป็นอย่างดี แต่เป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าถ้าไม่มีการบรรจุวิชากรรมฐานไว้เป็นข้อบังคับเช่นนี้จะมีพระนิสิตนักศึกษาให้ความสนใจเรื่องกรรมฐานเท่าใด

การปฏิบัติกรรมฐานเป็นการปฏิบัติทางจิตและเป็นการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาจิตที่สำคัญ การพัฒนาจิตนั้นถือเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ได้เน้นในด้านการให้ความสำคัญและการพัฒนาในด้านวัตถุมากไปกว่าจิตใจ จิตที่ฝึกอบรมดีแล้วย่อมสามารถสร้างความสุขและสันติสุขให้แก่ตนเองและสังคมได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาวัตถุ อันจะนำไปสู่การแก่งแย่ง ดันรน และแสวงหาด้วยความเร่าร้อนไปตามกระแสของโลก ซึ่งถูกผลจากอำนาจของอวิชชาและตัณหา ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงแสดงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ให้เป็นตัวอย่างในการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้น ซึ่งวิถีชีวิตของพระสงฆ์นั้นไม่เน้นในด้านความสำคัญของวัตถุมากไปกว่าจิตใจ ด้วยการให้พระภิกษุสามารถแสวงหาปัจจัย 4 ได้แต่พอเพียง เพื่อลดการแสวงหาวัตถุมากเกินไป อันจะทำให้เกิดทุกข์ต่อตนเองและสังคมด้วย เมื่อพระภิกษุมีการลดการแสวงหาความสุขนอกตัวได้มากเท่าใด การแสวงหาความสุขในตัวย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น เป็นผลตามมา

การปฏิบัติกรรมฐานเป็นวิธีในการสร้างปัญญาชนิดหนึ่งที่ต่างจากศาสตร์อื่นใดในโลก และมีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่จะรู้จักการสร้างปัญญาชนิดนี้ขึ้นมา ซึ่งปัญญาดังกล่าวนี้

³⁶ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต พุทธศักราช 2538 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 377.

คือภาวนามยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการภาวนาทางจิต ซึ่งถ้ากล่าวโดยสรุปก็คือการเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีสติระลึกรู้อยู่ในกาย เวทนา จิต และธรรม ตามลำดับ ซึ่งก็การมีสติในกายและในใจของแต่ละคนนั่นเอง การเจริญสติคือการมีความระลึกรู้อยู่ในกายและใจของแต่ละคน เพื่อถ่ายถอนกิเลสที่ยึดมั่นถือมั่นในกายและใจว่าเป็นตัวตน สัตว์ บุคคล เรา เขา ซึ่งก็คือความยึดมั่นถือมั่น เป็นต้น เมื่อมีการเจริญภาวนาทางจิตให้มีอารมณ์อยู่กับกายและใจแล้ว จิตใจย่อมตั้งมั่นและเป็นเหตุให้เกิดปัญญาอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือการปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งซึ่งกองสังขารธรรมทั้งปวงเพื่อดับกิเลสและทำให้บรรลुถึงพระนิพพานนั่นเอง

ในทางกลับกัน ถ้าพระสงฆ์ศึกษาวิชาการต่างๆ ที่เป็นวิชาที่อยู่นอกตัวมากขึ้น การที่จะมีสติและปัญญาอยู่กับตัวเพื่อพิจารณาสังขารธรรม อันเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อให้รู้แจ้งย่อมจะมีโอกาสน้อยลง ในท้ายที่สุดปัญญาในพระพุทธศาสนาจะหยุดอยู่เพียงสุดตมยปัญญาคือปัญญาชั้นการฟังและจินตมยปัญญาคือปัญญาในชั้นการคิดพิจารณาเท่านั้น แต่ปัญญาที่เกิดจากการภาวนาคือภาวนามยปัญญาอันเป็นปัญญาสูงสุดในพระพุทธศาสนาและไม่มีศาสนาไหนในโลกที่สามารถแสดงปัญญาชนิดนี้ได้ ถ้าพระภิกษุไม่มีการเจริญสติปัฏฐานก็มีอาจจะเข้าถึงกระบวนการที่เกิดจากการอบรมจิตจนเกิดปัญญาขึ้นได้ ซึ่งเป็นปัญญาที่สามารถปราบกิเลสทั้งหลายให้สิ้นเป็นสมุจเฉตพหุหนได้

จุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาคือการบรรลुถึงพระนิพพานอันเป็นธรรมที่สิ้นทุกข์ทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นทุกข์ที่เกิดจากการเวียนว่ายตายเกิดหรือความทุกข์ที่เกิดจากกิเลส เป็นต้น พระนิพพานเป็นธรรมที่ดับความทุกข์ทั้งมวล เพราะพระนิพพานนั้นดับเหตุให้เกิดทุกข์ซึ่งก็คือกิเลสทั้งหลายนั่นเอง แต่การที่จะบรรลुถึงพระนิพพานได้นั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่ามีเพียงทางเดียวเท่านั้นคือการเจริญสติปัฏฐานทั้ง 4 นั้นเองจึงจะสามารถดับกิเลสและทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ดังนั้นการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 จึงเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ตามวิถีทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นหลักในความประพฤติที่สำคัญที่สุดนั่นเอง และพระพุทธองค์ทรงแสดงถึงการปฏิบัติบูชาไว้ก่อนที่จะทรงปรินิพพานว่าเป็นการบูชาอย่างสูงที่สุดก็เนื่องมาจากการปฏิบัตินั้นเป็นการรักษาวิธีการเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาไว้ได้นั้นคือการบรรลुถึงพระนิพพานนั่นเอง

ถึงแม้ว่าการศึกษาตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้นเริ่มต้นที่ปริยัติซึ่งทรงถือว่าผู้รู้ปริยัตินั้นเป็นพหุสุตก็ตาม แต่ในที่สุดการศึกษาและปฏิบัติในพระพุทธศาสนาต้องกลับเข้ามาถึงการศึกษาในตัว คือการศึกษาในกาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อถ่ายถอนความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวตนอันเกิดจากกิเลสให้ได้ การศึกษาในระดับปริยัติหรือขั้นสุดตมยปัญญานั้น ยังเป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่นที่เป็นตัวตนอยู่ การจะถ่ายถอนความยึดมั่นถือมั่นได้เด็ดขาดนั้น ต้องอาศัยการปฏิบัติทางจิตจนสามารถบรรลुถึงความเป็นพระอริยะบุคคลจึงจะถ่ายถอนความยึดมั่นถือมั่นได้อย่างเด็ดขาด และเมื่อผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้วผู้นั้นถือได้ว่าเป็นพหุสุตเช่นเดียวกัน ซึ่งทรงแสดงถึงความสำคัญของการศึกษาและปฏิบัติที่ต้องควบคู่กันไปดังที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 2 แล้ว

กล่าวโดยสรุปมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่ให้ความสำคัญแก่การศึกษาและปฏิบัติในส่วนของศีลสิกขาอย่างจริงจัง ในขณะที่ยังคงให้ความสำคัญแก่การปฏิบัติในขั้นสมาธิและปัญญามากกว่า ซึ่งเป็นวิชาการพื้นฐานซึ่งถือเป็นวิชาบังคับทั้งในระดับปริญญาตรี โท และเอก แต่อย่างไรก็ดีก็ให้ความสำคัญดังกล่าวยังถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับโครงสร้างหลักสูตรทั้งหมด และเมื่อเทียบกับการพัฒนาให้พระภิกษุสามารถบรรลุถึงคุณธรรมขั้นสูงสุดได้ เมื่อเทียบกับสมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการปฏิบัติในไตรสิกขาว่าเป็นหลักในการวัดว่าผู้ใดตกไปจากพระธรรมวินัยนี้หรือไม่ ดังที่ได้แสดงในบทที่ 2 แล้ว ดังนั้นจากข้อมูลในส่วนของ การปฏิบัติในไตรสิกขาถือว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่สามารถพัฒนาระบบการศึกษาและการปฏิบัติเพื่อให้พระภิกษุบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้ดังที่ควรเป็นตามพระธรรมวินัย

5.4.3 การเผยแผ่ตามพระธรรมวินัยกับหลักสูตรวิชาทางโลก

ในหัวข้อนี้จะเป็นการพิสูจน์สมมติฐานในข้อที่ 3 โดยตรง จากหลักพระธรรมวินัยในบทที่ 2 ได้แสดงถึงการเผยแผ่พระธรรมวินัยตามที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระภิกษุทั้งหลายทำการเผยแผ่ ซึ่งก็คือการเผยแผ่พระธรรมวินัยที่ทรงแสดงดีแล้วในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คือศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งสรุปลงไตรสิกขานั้นเอง การเผยแผ่พระธรรมนั้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนทั้งหลายที่ได้ฟังพระธรรมแล้วสามารถดับทุกข์ และเกิดปัญญาเห็นแจ้งในสัจธรรมทั้งหลายเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เช่นเดียวกัน พระพุทธศาสนาจะแพร่หลายไปได้กว้างไกลได้เพียงใดนั้นย่อมต้องอาศัยการเผยแผ่ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสาวกทั้งหลายที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลเพื่อประโยชน์แก่มวลมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์สาวกนั้นถือเป็นผู้ที่มีหน้าที่จะต้องเผยแผ่พระธรรมวินัยให้แก่ผู้อื่นโดยตรงเพราะถือว่าเป็นเพศนักบวชที่มุ่งเน้นในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น

การจะวิเคราะห์และประเมินผลเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น อันดับแรกคงต้องใช้การพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในแต่ละสาขาวิชาก่อนว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งนั้นได้มีการให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระธรรมวินัยมากน้อยแค่ไหนอย่างไร ซึ่งจะทำให้การพิจารณาจากวัตถุประสงค์ในแต่ละคณะและสาขาวิชาว่าในการวางหลักสูตรศึกษานั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์มีการให้ความสำคัญในการตั้งวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระธรรมวินัยไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ แล้วจึงจะพิจารณาต่อถึงความสามารถและคุณสมบัติของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเผยแผ่พระธรรมวินัยต่อไปเป็นลำดับ

5.4.3.1 ข้อมูลสถิติด้านการเผยแพร่พระธรรมวินัยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

เมื่อพิจารณาจากการตั้งวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาวิชาแล้ว มีจำนวน 30 สาขาวิชา เว้นวิชาเอกศาสนา และวิชาเอกปรัชญา จากทั้งหมด 32 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 93.75

ระดับปริญญาโท

เมื่อพิจารณาจากการตั้งวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาวิชาแล้ว มีจำนวน 5 สาขาวิชา จากทั้งหมด 5 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 100

ระดับปริญญาตรี

เมื่อพิจารณาจากการตั้งวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาวิชาแล้ว มีจำนวน 0 สาขาวิชา จากทั้งหมด 2 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 0

5.4.3.2 ข้อมูลสถิติด้านการเผยแพร่พระธรรมวินัยของมหามกุฏราชวิทยาลัย

ระดับปริญญาบัณฑิต

เมื่อพิจารณาจากการตั้งวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาวิชาแล้ว มีจำนวน 12 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญา สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา สาขาวิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาบาลี สาขาวิชาภาษาอังกฤษ สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาจิตวิทยา สาขาวิชาประวัติศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ และสาขาวิชาภาษาไทย จากทั้งหมด 23 สาขาวิชา เว้นสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ สาขาวิชาวรรณคดีอังกฤษ สาขาวิชาโบราณคดี สาขาวิชาสังคมเคราะห์ศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา สาขาวิชาการให้คำปรึกษาและการแนะแนว สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ สาขาวิชาสังคมศึกษา และสาขาวิชาการประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 52.17

ระดับปริญญาโท

เมื่อพิจารณาจากการตั้งวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาวิชาแล้ว มีจำนวน 2 สาขาวิชา จากทั้งหมด 2 สาขาวิชา คิดเป็นร้อยละ 100

5.4.3.3 วิเคราะห์เรื่องการเผยแพร่พระธรรมวินัย

จากข้อมูลทางสถิติจะพบว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระธรรมวินัยอยู่ในระดับสูงคือราว 53 - 100% ซึ่งในแต่ละสาขาวิชาที่ไม่ได้กล่าววัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระธรรมวินัยไว้โดยตรงก็ได้หมายความว่าคณะและสาขาวิชาเหล่านั้นจะไม่ทำการเผยแพร่พระธรรมวินัย เพราะการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องการศึกษาวิชาทางโลกเพิ่มเติมก็เนื่องมาจากเหตุผลที่กล่าวกับสังคมว่าเพื่อเป็นการที่จะเผยแพร่พระธรรมวินัยให้เข้ากับยุคสมัยนั่นเอง แต่ประเด็นที่สำคัญในการเผยแพร่นั้นมิใช่ในเรื่องของวัตถุประสงค์ในการที่จะเผยแพร่ แต่สิ่งที่

ควรจะนำมาพิจารณาเป็นอย่างยิ่งคือเรื่องที่จะเผยแพร่ แม้ในวัตถุประสงค์ของแต่ละสาขาวิชาจะมีการกล่าวว่าเพื่อการเผยแพร่พระธรรมวินัย แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระธรรมวินัยที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ว่าจะเผยแพร่นั้นเป็นพระธรรมวินัยที่ถูกต้องมากน้อยเพียงใด และผู้เผยแพร่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยนั้นมากน้อยเพียงใด

ในพระธรรมวินัยที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 2 นั้นการที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น พระสาวกเหล่านั้นล้วนเป็นผู้บรรลุนิพพานถึงขั้นเป็นพระอรหันต์แล้ว ซึ่งในปัจจุบันการที่จะให้พระภิกษุที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องบรรลุนิพพานถึงขั้นพระอรหันต์คงจะไม่สามารถทำได้ในสมัยพุทธกาล แต่ถ้าจะอาศัยความประพฤติของพระอรหันต์ทั้งหลายมาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติในการเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะกระทำได้ กล่าวคือ พระอรหันต์ประกาศพระพุทธศาสนาด้วยการสอนไตรสิกขาเพื่อความพ้นทุกข์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นสิ่งที่พระสงฆ์ควรที่จะเผยแพร่อีกก็คือศีล สมาธิ ปัญญา จึงจะเป็นไปตามหลักการเผยแพร่พระธรรมวินัยตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ไม่ว่าจะเป็นหลักของโอวาทปาติโมกข์ เป็นต้น

พระอรหันต์เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อย่างแจ่มแจ้งทั้งในแง่ของปริยัติและปฏิบัติ ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์ที่จะทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาควรจะเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา อย่างจริงจัง โดยยังไม่ต้องบรรลุนิพพานถึงขั้นอริยบุคคล หรือได้ฌาน อภิญญา อย่างในอุดมคติ ภิกษุที่ศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขาอย่างจริงจังย่อมเป็นผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ดีได้ตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ซึ่งได้ยกมาแสดงไว้แล้วในบทที่ 2 นอกจากนี้คุณธรรมของพระอรหันต์ยังรวมไปถึงคุณธรรมในส่วนของความกรุณา ความบริสุทธิ์ใจ และความไม่ข้องกับลาภสักการะ รวมถึงการไม่ยึดติดในอารมณ์ต่างๆ ที่อาจจะทำให้คุณธรรมของผู้เผยแพร่เสียไปได้ คุณธรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมปลีกย่อยที่พระภิกษุที่จะเผยแพร่พระพุทธศาสนาควรประพฤติปฏิบัติตามอย่างแบบพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล

แต่ในปัจจุบันดูเหมือนว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะไม่ให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ ศีล สมาธิ และปัญญาเท่าใดนัก เมื่อเปรียบเทียบกับการให้ความสำคัญกับวิชาทางโลกที่มหาวิทยาลัยสงฆ์อ้างว่าเพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการช่วยเผยแพร่พระธรรมวินัย และเพื่อให้พระภิกษุมีความทันสมัยและสามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกปัจจุบันได้ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเรื่องการศึกษาและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยนำมาเปรียบเทียบการให้ความสำคัญกับวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่กล่าวไว้ในวัตถุประสงค์ของแต่ละคณะและสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งพบว่าพระภิกษุสงฆ์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังมีการศึกษาและการปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจในพระธรรมวินัยไม่เพียงพอกับหน้าที่ในการเผยแพร่พระธรรมวินัยตามที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งไว้ นอกจากนี้การเรียนวิชาทางโลกนั้นยังถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชาหรือวิชาโลกายตะดังได้แสดงแล้วในบทที่ 2 ซึ่งในเรื่องนี้พระธรรมปิฎกมีทรรคนะดังนี้

“ว่าที่จริงการวินิจฉัยวิชาได้ว่าพระเณรควรเรียนหรือไม่นั้นควรพิจารณาเนื้อหา ท่วงที การแสดง ประโยชน์ที่นำมาใช้ และวิธีการที่แสดงเป็นสำคัญ เมื่อไม่ใช่เดรัจฉานวิชาตามความหมายที่กล่าวข้างต้นแล้ว อยู่ในวิสัยและเป็นไปตามแนวทางของสมณะย่อมเกื้อกูลแก่พระศาสนา

ได้ พระโบราณจารย์ท่านน่าจะได้อ่านโดยเหตุผลว่า วิชาการใดก็ตามที่เป็นแต่หลักความรู้บริสุทธิ์ล้วนๆ อันจะช่วยให้เจริญปัญญาในการเข้าใจสภาวะของโลกและชีวิต เป็นอุปสรรคสำหรับพระสงฆ์ที่จะอธิบายหรือใช้เป็นสื่อถ่ายทอดคำสอนแก่ประชาชน เพื่อให้หมู่มนุษย์มีศีลธรรมดีขึ้น ประสบประโยชน์สุขมากขึ้น โดยวิธีทางแห่งคุณธรรม และโดยอาการถ่ายทอดที่มีเมตตา กรุณา เป็นพื้นฐาน วิชาการนั้นท่านพึงเล่าเรียนสั่งสอนและไม่เว้นที่จะนำใช้ให้เป็นประโยชน์³⁷

เสฐียรพงษ์ วรรณปก มีความเห็นว่า ถ้าพระสงฆ์ไม่รู้พระธรรมวินัยที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว พระภิกษุสงฆ์ย่อมไม่สามารถที่จะตัดสินใจความถูกผิดในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้เพราะพระภิกษุสงฆ์ไม่มีความรู้ในหลักของพระพุทธศาสนาดีพอที่จะใช้อธิบายในเรื่องของหลักพระธรรมวินัย ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นผลเสียของการที่พระสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนวิชาการอื่นๆ ที่ไม่ใช่พระพุทธพจน์ นอกจากนี้อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือวิปัสสนาธุระซึ่งเป็นธุระอีกประการหนึ่งที่สำคัญซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการปฏิบัติวิปัสสนาธุระด้วยเช่นกัน เพราะจะเป็นการสนับสนุนความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากกว่าการใช้วิชาทางโลกมาช่วยสนับสนุน จนทำให้เกิดการเน้นย้ำในวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันดังนี้

“ต้องเข้าไปสู่ระบบการศึกษาของสงฆ์ การศึกษาที่มีอยู่เป็นการศึกษาในระบบที่ถูกปล่อยทิ้งเหมือนบ้านร้างไม่มีใครอยู่ แม้แค่ปริยัติธรรมแค่ศึกษาหลักทฤษฎีเพื่อให้รู้ว่าพุทธศาสนาสอนอย่างไร เรายังปล่อยปละละเลย ปัญหาแล้วพระนิพพานเป็นอะไรยังตอบไม่ได้มันเหลวแล้วเพราะว่านี่เป็นเรื่องใหญ่เป็นเรื่องแรกที่ต้องรู้ด้วยซ้ำไป อันนี้เห็นได้ชัดเลยนะ แล้วก็การศึกษาจะต้องให้แน่น แล้วที่การศึกษาปฏิบัติมักจะแยกกัน จริงๆ การศึกษาปฏิบัติมันไปด้วยกันอยู่แล้วทำอย่างไรด้วยวิธีใดก็ตามจะปรับวิธีใดก็ตาม ถ้าจะรักษาแบบเดิมไว้ก็รักษาไว้ แต่มันก็ต้องมีอีกอีกมิติหนึ่งที่ทำให้ผู้บวชเรียนมาได้ศึกษาโดยไม่ต้องสอบได้เปรียญ อะไรก็ได้ แต่ศึกษาให้เข้าใจว่าพุทธศาสนาท่านสอนอย่างไรและสามารถที่จะไปชี้แจงคนอื่นได้สามารถจะไปสอนคนอื่นได้คนอื่นชี้แจงคนอื่นได้บอกอันนี้นะไม่ใช่พุทธศาสนา อันนี้ใช่

พระต้องให้รู้เรื่องของตัวเองให้มากท่านเรียกว่า สกวิสัย สกวิสัยคือเรื่องของตนเอง ต้องมาอันดับหนึ่ง ปรวิสัย นี่เรื่องของคนอื่นเช่นข้อมูลทางด้านอื่น วิชาการทางด้านอื่นก็ต้องรู้เหมือนกัน แต่รู้มาเพื่อมารับใช้สกวิสัยถึงจะถูก เดียวนี้เราก็กลิบไป เราลืมนำดับความสำคัญ เราไปเรียนปรวิสัย ไปเรียนกวดวิชา ไปเรียนมหาวิทยาลัยทางโลก เรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ไหนก็ตามเรียนวิชาอื่นนอกจากพระธรรมวินัยพอเรียนไปแล้วกลายเป็นถือว่าพวกนั้นเป็นเรื่องใหญ่ สกวิสัยเป็นเรื่องรองไปอีกนี่ผิด ความจริงจุดประสงค์ต้องการให้เอาปรวิสัยนั้นมาเป็นสื่อมาใช้เป็นเครื่องมือมาถ่ายทอดให้สกวิสัย คือ... ถ้าเราเป็นเจ้าของสมาคมใด เราไม่สามารถอธิบายถึงจุดประสงค์

³⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า157 – 158.

ของสมาคมหนึ่งกิจกรรมของสมาคมหนึ่ง จุดยืนของสมาคมหนึ่ง ก็ไม่รู้จะเป็นทำไม ใครถามอะไรก็
ไม่รู้เรื่อง”³⁸

การจะเผยแผ่พระธรรมให้กับสังคมโลกยุคใหม่นั้น แม้จะต้องก้าวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลกแต่ก็มีได้หมายความว่าต้องศึกษาให้เข้าใจในวิชาทางโลกอย่างลึกซึ้ง รวมถึงต้องใช้วิชาการเหล่านั้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น หลักเศรษฐศาสตร์ วรรณคดีอังกฤษ วิทยาศาสตร์ หรือภาษาฝรั่งเศส เป็นต้น ถึงแม้ว่าวิชาการเหล่านั้นจะอาจจะนำไปประยุกต์ใช้ได้กับสังคมก็จริงอยู่ แต่ถึงอย่างไรวิชาการเหล่านี้ก็เป็นเพียงสื่อในการถ่ายทอดพระธรรมวินัย หากใช้เป็นหลักพระธรรมวินัยไม่ ด้วยเหตุนี้ถ้าศึกษาหลักพระธรรมวินัยน้อยแต่เน้นวิชาการที่เป็นสื่อมาก ความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยก็ย่อมไม่ชัดเจน รวมถึงวิชาการที่เป็นสื่อเหล่านั้นก็มิได้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพราะเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับการศึกษาวิชาการเหล่านี้ในมหาวิทยาลัยอื่นที่เป็นการศึกษาของฆราวาสคุณภาพย่อมเปรียบเทียบกันไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของบุคลากรหรือความพร้อมในด้านหลักสูตร เป็นต้น

ถ้าหลักพระธรรมวินัยยังไม่ชัดเจนการที่จะวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ทางโลกก็จะไขว่ไขวและสับสน แต่ถ้ามีความรู้ตามหลักพระธรรมวินัยอย่างชัดเจนแล้ว การที่จะมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ยากนัก เพราะการเผยแผ่พระธรรมวินัยคือการเผยแผ่ไตรสิกขาเพื่อความดับทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่นนั่นเอง ถ้าผู้เผยแผ่พระธรรมวินัยไม่มีหลักในไตรสิกขาอย่างชัดเจนแล้วพยายามกล่าวพระธรรมวินัยไปตามความรู้ที่ยังไม่ชัดเจนนั้น การเผยแผ่ดังกล่าวมักจะเกิดความคลาดเคลื่อนจากหลักพระธรรมวินัยได้ง่าย อันจะนำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระพุทธศาสนา และย่อมจะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากหลักการได้

ดังนั้นการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์อ้างว่าพระนิสิตนักศึกษาจำเป็นต้องมีการศึกษาวิชาทางโลกจึงเป็นเหตุผลที่อ่อน และเหตุผลที่กล่าว่วิชาทางโลกนั้นสามารถช่วยลดช่องว่างทางด้านความคิดระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับคนสมัยใหม่ได้ ประเด็นดังกล่าวมหาวิทยาลัยสงฆ์อาจจะสามารถช่วยในการลดช่องว่างทางความคิดนี้ได้ก็จริงอยู่ แต่เมื่อผ่านขั้นตอนในการประสานความคิดกับคนรุ่นใหม่ได้สำเร็จแล้ว เมื่อคนรุ่นใหม่เหล่านั้นต้องการความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น พระภิกษุสงฆ์ที่ไม่มีความรู้พระธรรมวินัยลึกซึ้งแต่มีความรู้ในด้านสื่อย่อมจะไม่สามารถแสดงความลึกในพระธรรมวินัยไม่ได้เพราะการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นไปไม่ถึงความลึกซึ้งในพระธรรมวินัยได้เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนพระธรรมวินัยไปควบคู่กันกับวิชาทางโลกที่เป็นเพียงสื่อ ซึ่งมีข้อคิดเห็นจากพระธรรมปิฎกดังนี้

“ต่อไปข้างหน้าระยะยาว ถ้าหากผู้ที่คณะสงฆ์รับเข้ามาแล้วถูกบีบคั้นให้ไปเรียนนอก
ระบบที่คณะสงฆ์ต้องการ มีพื้นความรู้พระธรรมวินัยน้อย แต่มีความรู้สำหรับเป็นสื่อถ่ายทอดแก่คน
ปัจจุบันได้มาก พวกนั้นแสดงคำสอนนอกธรรมนอกวินัย ส่วนผู้เรียนในระบบของคณะสงฆ์ซึ่งคณะ

³⁸ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ใน พุทธศาสนาสยาม ฤา
วิฤตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 104 – 105.

สงฆ์ภูมิใจว่ามีความรู้ธรรมวินัยลึกซึ้ง แต่ไม่สามารถพูดกับใครเข้าใจ ได้แต่นั่งนอนสืบทอดพระศาสนาหนึ่งๆ อยู่ในกุฏิ หรือออกไปเป็นนักรับใช้อาณัติของปัญญาชนรุ่นใหม่”³⁹

ปัจจุบันพระนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เรียนวิชาทางโลกที่ทำให้สามารถเข้าถึงคนในปัจจุบันได้มากขึ้น แต่ถ้าใช้วิชาทางโลกดังกล่าวเช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ หรือวิชารัฐศาสตร์ รวมถึงวิชาอื่นๆ นอกพระธรรมวินัยไปใช้เป็นสื่อในการเข้าถึงคนในสังคมยุคใหม่ตามที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ พระพุทธองค์ทรงติเตียนว่าเป็นเดรัจฉานกถาซึ่งพระภิกษุไม่ควรกล่าวเพราะเป็นวาทาที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการบรรลุมรรคผล ซึ่งจากหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาตรวจสอบกับพระภิกษุที่เรียนในคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ที่มีสาขาวิชาในด้านการสอนวิชาภาษาอังกฤษหรือคณิตศาสตร์เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงปรับอาบัติทุกกฏไว้กับพระภิกษุที่ทำการสอนเดรัจฉานวิชาและวิชาโลกายตะ เพราะทำให้พระภิกษุไม่มีความแตกต่างจากฆราวาส ดังที่ได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 2

ซึ่งในเรื่องของวาทาที่เป็นเดรัจฉานกถานี้ ถ้าผู้กล่าวมีการนำเรื่องเหล่านี้เป็นเพียงสื่อในการพูดธรรมะนั้น วาจาดังกล่าวย่อมไม่เป็นเดรัจฉานกถา แต่ถ้าผู้กล่าวนำไปกล่าวแต่เรื่องที่เป็นเดรัจฉานกถาโดยที่ไม่มีการเชื่อมโยงกับหลักธรรมะเลย วาจานั้นย่อมถือเป็นเดรัจฉานกถาโดยแท้ ซึ่งถ้าเป็นดังนั้นการพูดเดรัจฉานกถา หรือการสอนเดรัจฉานวิชาและวิชาทางโลกที่เป็นวิชาโลกายตะย่อมคลาดเคลื่อนต่อทั้งหลักพระธรรมและหลักพระวินัย ซึ่งย่อมมีผลต่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนาได้ เพราะทำให้หลักการคือพระธรรมวินัยเปลี่ยนแปลงไปดังที่ได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 3 แต่ในปัจจุบันความสนใจในการศึกษาพระพุทธพจน์ทั้งของฆราวาสและบรรพชิตนั้นไม่มีผู้สนใจอย่างแท้จริงดังอดีต ทั้งๆที่ในพระไตรปิฎก หรือในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกานั้นมีเรื่องราวที่ผู้ศึกษาอย่างรอบคอบสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมในปัจจุบันนี้ได้เป็นอย่างดี และเนื่องจากหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไม่มีการเรียนพระไตรปิฎกให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ดังที่ปรากฏในหลักสูตร ดังนั้นผู้เรียนและผู้สอนจึงไม่สามารถประยุกต์ใช้ธรรมะเหล่านั้นให้ออกมาเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาให้แก่สถาบันสงฆ์เอง และรวมถึงประชาชนด้วย

ถ้าพระภิกษุสงฆ์ศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาให้สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์อรรถกถา และฎีกาแล้ว ความรู้ที่มีอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ เหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับทุกสังคมได้ในทุกยุคทุกสมัยอย่างแน่นอน เพราะหลักการของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสัจจะความจริงที่มีความเป็นสากลตลอดเวลา แต่เพราะหลักสูตรการศึกษานั้นไม่เข้าถึงความลึกซึ้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อื่นๆ อย่างแท้จริงจึงทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถเข้าถึงความลึกซึ้งในพระพุทธศาสนาได้ นอกจากนี้ยังทำให้การศึกษาการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นหลักอัตโนมัตินี้คือต่างคนต่างเข้าใจมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความไม่ลงรอยกันในความเข้าใจในเรื่องของหลักพระธรรมวินัย อันจะนำไปสู่ความเสื่อมหายของพระพุทธศาสนาได้ ดังที่เสฐียรพงศ์ วรรณปกได้แสดงความเห็นไว้ดังนี้

³⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 141.

“คำตอบที่ควรจะมีมองเห็นเป็นรูปธรรมคือชาวพุทธไทยไม่ค่อยรู้พระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักพุทธศาสนาจริงๆ จะว่าไปก็ไม่ต้องพูดถึงชาวบ้าน พระเองนั่นแหละ ปัจจุบันนี้พระเองก็ไม่รู้พระพุทธศาสนา เพราะการศึกษาของพระไม่ได้เข้มเหมือนแต่ก่อน และไม่ได้ไปเน้นหลักพระธรรมวินัยเหมือนสมัยก่อน ความรู้พุทธศาสนาที่เป็นหลักจริงๆ ไม่มี ไม่ค่อยเหลือหรอก นี่คือประเด็นหนึ่ง เพราะฉะนั้นการที่จะไปยืนยันว่าพุทธศาสนาสอนอย่างนี้ ท่านไม่กล้ายืนยันอะไรทั้งนั้น ไม่จำเป็นต้องพูดถึงชาวบ้านที่ไม่เคยศึกษา ศึกษาบ้างก็อ่านเลอะไปหมด ไม่ได้จับหลัก เพราะฉะนั้นฟังอะไรไม่ได้หรอกในเรื่องนี้”⁴⁰

ถ้าพระสงฆ์มีความรู้ในหลักพระธรรมวินัยไม่มั่นคงแล้ว การเผยแพร่พระธรรมวินัยนั้นย่อมจะไม่สามารถนำหลักพระธรรมวินัยมาประยุกต์ใช้ได้ เพราะไม่มีหลักพระธรรมวินัยที่ชัดเจนเป็นหลักในการนำไปประยุกต์ใช้ ข้ออ้างที่จะนำการศึกษาทางโลกมาศึกษาเพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยในการเผยแพร่พระธรรมวินัยนั้นจึงอาจจะเพียงแค่อ้างอิงในการถ่ายทอดพระธรรมวินัยเท่านั้น แต่หาใช่เป็นหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาไม่ ดังนั้นวิชาทางโลกควรเป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรให้ความสำคัญเป็นอันดับท้ายๆ ไม่ใช่เป็นวิชาหลักในการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์เรียนอยู่อย่างในปัจจุบันตามสถิติที่ได้ยกมาให้พิจารณาข้างต้น ถ้าพระนิสิตนักศึกษาเรียนพระธรรมวินัยมากพอแล้วจึงค่อยเรียนวิชาทางโลกเพื่อนำหลักธรรมมาประยุกต์กับวิชาการสมัยใหม่ย่อมดีกว่าการเรียนวิชาการสมัยใหม่โดยไม่ให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัย

ในหลักพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงธรรมนั้น การแสดงธรรมสามารถทำให้ทั้งผู้ฟังธรรม และผู้แสดงธรรมนั้นบรรลุถึงประโยชน์ 3 ประการคือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์คือประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถประโยชน์คือประโยชน์ในภพหน้า และปรมาตถประโยชน์คือประโยชน์อย่างยิ่งคือการบรรลุถึงซึ่งพระนิพพานนั่นเอง ซึ่งได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 2 ถ้าการเผยแพร่พระธรรมวินัยในปัจจุบันทำได้เพียงทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ที่เหลืออีก 2 หรือสามารถทำการเผยแพร่ให้บรรลุถึงประโยชน์ขั้นที่ 1 - 2 โดยไม่สามารถบรรลุถึงประโยชน์ในขั้นสุดท้าย การเผยแพร่ดังกล่าวย่อมทำให้ความลึกซึ้งในมิติต่างๆ ในพระพุทธศาสนา รวมถึงพระนิพพานอันถือเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระธรรมวินัยย่อมอันตรธานไปด้วยเพราะการเผยแพร่พระธรรมวินัยที่ไม่สามารถตอบสนองประโยชน์ทั้งสามประการในพระพุทธศาสนาได้

การจะเผยแพร่สิ่งใดๆ ก็ตาม ผู้ที่จะเผยแพร่จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ จะทำการเผยแพร่นั้นอย่างชัดเจนทั้งในแง่ของทฤษฎีและการปฏิบัติ การเผยแพร่สิ่งนั้นๆ จึงจะสามารถเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเผยแพร่พระธรรมวินัยก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่จะทำการเผยแพร่พระธรรมวินัยนั้นย่อมต้องมีความรู้ในหลักพระธรรมวินัยอย่างชัดเจนทั้งในแง่ของปริยัติและปฏิบัติ จึงจะสามารถเผยแพร่พระธรรมวินัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อพิจารณาด้วยเหตุผลดังกล่าว ด้วยการเปรียบเทียบวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและปฏิบัติในพระธรรมวินัยที่พระภิกษุสงฆ์ทำการศึกษาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยนั้นมีอัตราส่วนประมาณร้อยละ 33.33 และ

⁴⁰ เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ใน พุทธศาสนาสยาม วิกฤตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 76.

การปฏิบัติธรรมฐานราวร้อยละ 5 – 10 ของหลักสูตรการศึกษาทั้งหมด ซึ่งการให้ความสำคัญกับวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยน้อยย่อมเป็นธรรมดาที่จะทำให้การเผยแผ่พระธรรมวินัยนั้นไม่สามารถบรรลุถึงประโยชน์ทั้งสามประการในพระพุทธศาสนาได้

การศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อให้มีความรู้ในพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติธรรมฐานเพื่อพัฒนาจิตใจให้มีระดับสูงขึ้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์ อันเป็นขั้นตอนของไตรสิกขานั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีอัตราที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก การที่พระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยทั้งในแง่ของปริยัติและปฏิบัติน้อย ย่อมจะทำให้การเผยแผ่พระธรรมวินัยมีประสิทธิภาพด้อยไปด้วย ซึ่งเมื่อเทียบกับหลักสูตรการศึกษาของศาสนาอื่นๆ เช่นศาสนาคริสต์นั้น พระธรรมปิฎกมีทรรศนะในเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

"อย่างที่ว่าวิทยาลัยแสงธรรมที่ฝึกบาทหลวงหลายท่านก็รู้อยู่แล้วบางท่านก็ไปสอนอยู่ที่นั่นก็รู้ยู่ว่ามีหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาบาทหลวงที่จะเรียนจบไปทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส (แอบบอท) เป็นต้นก็ต้องเรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่จำได้มีพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาทั่วไป ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย พุทธจริยศาสตร์ พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา สมถวิปัสสนากรรมฐานนี้เป็นตัวอย่างหมายความว่าบาทหลวงก็เรียนพระพุทธศาสนาเหมือนกันมันอาจจะเป็นไปได้ว่าต่อไปผู้ที่เรียนจบเป็นบาทหลวงเกิดมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาดีกว่าผู้ที่เรียนจบป.ช.9 หรือพุทธศาสตรบัณฑิตหรือศาสนศาสตรบัณฑิต ถ้าหากเป็นอย่างนั้นมันก็น่าช้า แต่มันก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้"⁴¹

นอกจากนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิชาทางโลกนั้น ถ้าการบรรจุวิชาทางโลกนั้นมีส่วนในการทำให้การเผยแผ่พระธรรมวินัยมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลที่ปรากฏนั้นควรจะทำให้เหล่าพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมีความศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น ไม่เว้นแม้แต่พระภิกษุที่ควรจะศรัทธาในหลักพระธรรมวินัยมากขึ้นเช่นกัน แต่ผลที่ปรากฏเกิดขึ้นกับสถาบันสงฆ์นั้น เมื่อพระภิกษุเรียนจบการศึกษาจากสถาบันสงฆ์แล้วกลับมีอัตราในการลาสิกขาออกลาพระธรรมวินัยมากถึง 95 % ถึงแม้ว่าการลาสิกขานั้นเกิดจากสาเหตุหลายประการก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏนั้นก็ดูเหมือนว่าการศึกษาวิชาทางโลกนั้นเป็นสาเหตุหนึ่งในการเอื้อให้พระภิกษุเหล่านั้นลาสิกขาไปประกอบอาชีพมากกว่าที่จะเป็นการช่วยส่งเสริมในการเผยแผ่พระธรรมวินัยตามที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้กล่าวอ้าง

ในความเป็นจริงแล้ว การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เกิดหลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกมากมายนั้นเป็นเพราะบทบาทในการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ผ่านมามีด้วย เมื่อพระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองสมาคมความตั้งใจที่ได้โอกาสทางการศึกษาแล้ว ส่วนใหญ่จะลาสิกขาหลังจากจบการศึกษาได้ไม่นานเพราะการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นเป็นบทบาทประการหนึ่งที่สถาบันสงฆ์ทำให้แก่สังคมไทยมาช้านาน ซึ่งปัญหาดังกล่าวทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองได้มีการพยายามแก้

⁴¹ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 20.

ปัญหาที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรมคือการที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ออกข้อบังคับให้พระนิสิต นักศึกษาที่จบการศึกษาจำเป็นต้องปฏิบัติศาสนกิจในเพศบรรพชิตต่ออีกอย่างน้อย 1 ปีจึงจะมี สิทธิได้รับปริญญาบัตร⁴² เป็นต้น ซึ่งวิธีดังกล่าวถือเป็นการยืดระยะเวลาในการลาสิกขาให้นาน ออกไปได้และทำให้พระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาไปนั้นได้มีโอกาสตอบแทนสถาบันสงฆ์ด้วย

ดัชนีอีกประการหนึ่งที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดคุณภาพของหลักสูตรการศึกษาของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยเฉพาะการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นย้ำในวิชาทางโลกว่ามีผลต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด ดัชนีที่จะวัดถึงคุณภาพในการเผยแผ่พระธรรมวินัย ได้ประการหนึ่งคือการสร้างบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอาจารย์ผู้สอนซึ่ง ถือเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพ ซึ่งใน เรื่องดังกล่าวพระธรรมปิฎกมีความคิดเห็นดังต่อไปนี้

“อีกอย่างหนึ่งที่จะเป็นเครื่องวัดที่สำคัญก็คือ ในประเทศไทยที่เป็นประเทศนับถือ พระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาตินี้ วิชาหนึ่งที่หาอาจารย์สอนได้ยากก็ คือวิชาพระพุทธศาสนา แม้แต่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์เองก็เข้าใจว่าวิชาพระพุทธศาสนานี้เป็นวิชาที่ หาอาจารย์สอนไม่่ง่ายนัก แล้วมีแนวโน้มหรือมีทางเป็นไปได้ว่าในอนาคตมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของไทยอาจจะต้องเชิญอาจารย์สอนวิชาพระพุทธศาสนามาจากประเทศสหรัฐอเมริกา แนว โนมมีอยู่ ทำไมเมืองไทยเราเป็นประเทศพระพุทธศาสนา และในคณะสงฆ์ก็มีผู้ศึกษาเล่าเรียน สอบนักธรรมกันเป็นแสน สอบบาลีเปรียญธรรมกันเป็นหมื่น แต่เราหาอาจารย์สอนวิชาพระพุทธ ศาสนาชนิดที่ว่าถึงขั้นจริงๆ ที่จะได้ระดับมาสอนปริญญาหาได้ยากจริงๆ นี่ก็เป็นข้อพิจารณา อย่างหนึ่ง”⁴³

ดังนั้นเหตุผลในการบรรจุหลักสูตรวิชาทางโลกกลับกลายเป็นการทำให้พระพุทธศาสนา ถดถอยลงมากกว่าที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ทั้งๆที่ในพระพุทธพจน์มีกล่าวไว้อย่าง ชัดเจนดังที่ได้ยกในบทที่ 2 แล้วว่า ถ้าผู้ใดเจริญสติปัญญาอย่างเต็มที่แล้วโอกาสที่จะลาสิกขานั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ถ้ากล่าวในมุขมถกลับย่อมความว่าพระนิสิตนักศึกษาที่ลาสิกขาไปนั้น เพราะพระภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เจริญสติปัญญาที่เป็นการศึกษาปฏิบัติกรรมฐานนั่นเอง การที่พระนิสิต นักศึกษาไม่ได้เจริญสติปัญญาอย่างเต็มที่ย่อมมีสาเหตุประการหนึ่งมาจากการที่มหาวิทยาลัย สงฆ์ให้ความสำคัญกับวิชาการฐานน้อย ดังที่ได้ยกข้อมูลทางสถิติมาแล้วนั่นเอง นอกจากนี้การ ที่ทรงตรัสแก่พระภิกษุว่าผู้ใดเห็นพระธรรมวินัยว่ามีสาระและเจริญในพระธรรมวินัยย่อมจะไม่ เรียนเดรัจฉานวิชาและวิชาโลกายตะ เป็นต้น ย่อมเป็นการสนับสนุนถึงการที่วิชาทางโลกนั้นไม่ ทำให้ผู้ศึกษานั้นเจริญขึ้นในพระธรรมวินัย

⁴² สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ:บริษัทจรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2542), หน้า 136.

⁴³ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษา พระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 5 – 6.

จากเหตุผลหลายๆ ประการที่ได้ยกมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่าการเรียนวิชาทางโลกนั้นควรเป็นไปเพื่อการถือกุศลแก่การเผยแผ่พระธรรมวินัยจึงจะสมควร แต่ถึงแม้กระนั้นการที่จะตัดสินว่าวิชาใดเหมาะสมกับสมณภาวะหรือไม่นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักสูงสุดในพระพุทธานุญาตได้กล่าวมาแล้ว วิชาทางโลกเป็นเป็นวิชาที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กล่าวอ้างว่าเพื่อช่วยส่งเสริมในการเผยแผ่พระพุทธานุญาต แต่จากข้อมูลทางสถิติในสองหัวข้อที่ผ่านมานั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมีการให้ความสำคัญกับวิชาทางโลกมากกว่าวิชาการในทางพระธรรมวินัยในอัตราทางสถิติส่วนใหญ่ที่ปรากฏ เช่นอัตราส่วนคณะ สาขาวิชา จำนวนพระนิสิตนักศึกษา วิชาที่เรียน วิชาที่ใช้สอบ เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์อ้างว่าการศึกษาวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระธรรมวินัยย่อมเป็นเหตุผลที่ไม่มีน้ำหนัก นอกจากนี้ยังไม่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยและไม่ตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักในการเผยแผ่พระธรรมวินัยไว้ เพราะไม่ได้เป็นการเผยแผ่เรื่องไตรสิกขาเพื่อความดับทุกข์ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังมีสามารถผลิตบุคลากรในการสอนพระธรรมวินัยได้อย่างเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพเพราะส่วนใหญ่ลาสิกขาไป เป็นต้น การศึกษาวิชาทางโลกจึงเป็นการให้ความช่วยเหลือในด้านโอกาสทางการศึกษามากกว่าเหตุผลในการช่วยเผยแผ่พระธรรมวินัยดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้อ้างแก้สังคม

5.4.4 การสืบทอดและรักษาตามพระธรรมวินัยกับหลักสูตรวิชาทางโลก

ในบทที่ 2 ได้แสดงถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้พระธรรมวินัยตั้งมั่นและเหตุปัจจัยที่ทำให้พระธรรมวินัยเสื่อมลงไปแล้ว เหตุปัจจัยทั้งสองฝ่ายสามารถสรุปลงได้ที่พุทธบริษัททั้ง 4 มีการศึกษาและการไม่ศึกษาพระธรรมวินัย พุทธบริษัทมีการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติพระธรรมวินัย และพุทธบริษัทมีการเผยแผ่และไม่เผยแผ่พระธรรมวินัยนั่นเอง ครอบคลุมที่ยังมีการศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่พระธรรมวินัยอยู่ครบถ้วน พระพุทธศาสนาย่อมตั้งอยู่ได้ครบถ้วน ซึ่งก็คือการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง แต่ถ้าพุทธบริษัททั้ง 4 ไม่ศึกษา ไม่ปฏิบัติ และไม่เผยแผ่พระธรรมวินัย การสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยย่อมบกพร่องไป เมื่อเป็นเช่นนั้นพระพุทธศาสนาย่อมอันตรธาน

การอันตรธานมีอยู่ 5 ประการตามนัยของอรรถกถา ซึ่งประกอบด้วย ปริยัติอันตรธาน ปฏิบัติอันตรธาน อริคมอันตรธาน ลิงคอันตรธาน และธาตุอันตรธาน ในอรรถกถาได้แสดงถึงการอันตรธานของปริยัติธรรมว่าเป็นมูลเหตุที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าปริยัติอันตรธาน สิ่งต่างๆ ในอันตรธานที่เหลือย่อมอันตรธานไปตามด้วยเช่นกัน ซึ่งก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ในส่วนของหัวข้อนี้จะได้นำข้อมูลทางสถิติที่เกี่ยวข้องในด้านพระธรรมวินัย ซึ่งได้ทำการประเมินผลมาแล้วในบทนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคณะ สาขาวิชาหลักสูตรการศึกษา การปฏิบัติ จำนวนพระนิสิตนักศึกษา และการเผยแผ่พระธรรมวินัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น เพื่อพิจารณากิจกรรมของมหาวิทยาลัยสงฆ์เหล่านี้ว่ามีส่วนในการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยมากน้อยเพียงใดตามหลักพระธรรมวินัย ดังนี้

ตารางที่ 13 สรุปความสัมพันธ์ด้านพระธรรมวินัยกับหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์

ลำดับที่	ความสัมพันธ์กับพระธรรมวินัย (ปริญญาตรี)	มจร.	มมร.
1	คณะ	25 %	25 %
2	สาขาวิชา	21.875 %	13.04 %
3	วิชาในหลักสูตร	33.33 %	33.33 %
4	จำนวนพระนิสิตนักศึกษา	21.65 %	16.57 %
5	วิชาศิลป	2.67 %	4 %
6	วิชาการพื้นฐาน	9.33 %	2.67 %
7	วัตถุประสงค์ในการเผยแพร่	93.75 %	52.17 %
8	วิชาที่ใช้ในการสอบเข้า	16.66 %	50 %
ลำดับที่	ความสัมพันธ์กับพระธรรมวินัย (ปริญญาโท)	มจร.	มมร.
1	สาขาวิชา	66.67 %	100 %
2	วิชาในหลักสูตร	25 %	100 %
3	จำนวนพระนิสิตนักศึกษา	76.02 %	100 %
4	วิชาศิลป	0 %	0 %
5	วิชาการพื้นฐาน	4.16 %	6.25 %
6	วัตถุประสงค์ในการเผยแพร่	100 %	100 %
7	วิชาที่ใช้ในการสอบเข้า	33.33 %	33.33 %
ลำดับที่	ความสัมพันธ์กับพระธรรมวินัย (ปริญญาเอก)	มจร.	มมร.
1	สาขาวิชา	50 %	-
2	วิชาในหลักสูตร	100 %	-
3	จำนวนพระนิสิตนักศึกษา	100 %	-
4	วิชาศิลป	0 %	-
5	วิชาการพื้นฐาน	5 %	-
6	วัตถุประสงค์ในการเผยแพร่	0 %	-
7	วิชาที่ใช้ในการสอบเข้า	33.33 %	-

ในส่วนของหัวข้อการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยนั้น จะได้ทำการวิเคราะห์ในสองส่วนคือในส่วนของหลักสูตรวิชาทางโลกกับการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย และบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย เพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ถึงหลักสูตรการเรียนและบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยออกจากกัน ดังนี้

5.4.4.1 วิเคราะห์หลักสูตรวิชาทางโลกกับเรื่องการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย

จากตารางสรุปความสัมพันธ์ของหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง กับความเกี่ยวข้องกันกับพระธรรมวินัยนั้น ตามข้อมูลทางสถิติที่พบสามารถสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยังคงให้ความสำคัญสัมพันธ์กับการศึกษาพระปริยัติธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยน้อยในระดับปริญญาตรี แต่มีการให้ความสำคัญกับวิชาทางโลกมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นอัตราส่วนในเรื่องของ คณะ สาขาวิชา จำนวนพระนิสิตนักศึกษา และจำนวนหน่วยกิตที่เรียน เป็นต้น เมื่อว่าถึงเรื่องการปฏิบัติในส่วนในเรื่อง ศิล สมาธิ และปัญญา จากตัวเลขทางสถิติที่แสดงมา เห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์มีการให้ความสำคัญกับวิชาศีลและกรรมฐานน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับวิชาทางโลก

การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญกับการศึกษาพระธรรมวินัยน้อยย่อมส่งผลต่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนาได้หลายๆ ประการ ในบทที่ 3 ที่ผ่านมาได้แสดงถึงความสำคัญ ของหลักพระธรรมวินัยกับพระพุทธศาสนาแล้วว่าในพระพุทธศาสนานั้น หลักการเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในพระพุทธศาสนาถือเป็นพระศาสดาแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าไม่รักษาหลักการหลักการคือพระธรรมวินัยไว้ พระพุทธศาสนาจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เพราะพระธรรมวินัยคือพระพุทธศาสนา นั้นเอง ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของหลักธรรมรวมถึงข้อปฏิบัติทุกๆ อย่างในพระพุทธศาสนานั้นล้วนมี แสดงอยู่ในพระธรรมวินัยทั้งสิ้น ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าพระไตรปิฎกถือเป็นที่รวมพระพุทธศาสนา ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ที่รวมเรียกว่าพระรัตนตรัยนั้นล้วนอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น ถ้าพระไตรปิฎกเสื่อมพระรัตนตรัยย่อมเสื่อมตามไปด้วย หรือถ้ากล่าวถึงเรื่อง ไตรสิกขา คือ ศิล สมาธิ และปัญญา ถ้าพระไตรปิฎกเสื่อม ไตรสิกขาย่อมเสื่อมไปด้วยเช่นกัน

หลักตัดสินในพระธรรมวินัยใช้เรื่องของความสำคัญของคัมภีร์ตามลำดับ ตั้งแต่ระดับพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ดังนั้นการรักษาพระธรรมวินัยไว้เท่ากับเป็นการสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดุจเช่นการให้ความสำคัญพระธรรมวินัยด้วยการสังคายนาเพื่อรักษาพระธรรมวินัยไว้ เมื่อหลักการในพระธรรมวินัยชัดเจนแล้วย่อมทำให้เกิดความแตกแยกกันในพระพุทธศาสนาน้อย เพราะมีหลักพระธรรมวินัยที่ชัดเจนเป็นแกนหลัก และเมื่อถึงคราววิกฤติการณ์ในพระพุทธศาสนา หลักการพระธรรมวินัยที่มั่นคงนั้นย่อมสามารถกอบกู้พระพุทธศาสนาได้ด้วยหลักการที่มั่นคงนั่นเอง

ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์คิดว่าการศึกษาพระธรรมวินัยไม่เหมาะสมกับยุคปัจจุบันแล้ว ต้องใช้วิชาทางโลกให้เข้ากับยุคสมัย การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมต้องเปลี่ยนระบบการศึกษาของตนเองไปเรื่อยๆ ตามยุคสมัยของโลกที่เปลี่ยนไป สุดท้ายก็จะหารากเดิมของการศึกษาในพระพุทธศาสนาไม่ได้อีกต่อไป และสถาบันสงฆ์เองก็ยังไม่สามารถเป็นเกณฑ์หรือบรรทัดฐานที่ชัดเจนในการเป็นหลักในพระธรรมวินัย เหตุการณ์ดังกล่าวก็จะเป็นไปตามพุทธทำนายของ พระพุทธองค์ พระพุทธศาสนาจะถูกบิดเบือนไปในทางที่ไม่ถูกต้องจากพระพุทธศาสนาดั้งเดิม ซึ่งแน่นอนการเรียนการศึกษาของคณะสงฆ์ถ้าผ่านการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ก็อาจจะกลายเป็นความบิดเบือนในพระศาสนาได้

เมื่อกล่าวโดยสรุปการศึกษาพระธรรมวินัย หรือการศึกษาปริยัติธรรมนั้นถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดตามนัยของอรรถกถา เพราะเหตุผลว่าถ้าไม่มีการศึกษาพระปริยัติ การปฏิบัติและการเผยแผ่พระธรรมวินัยซึ่งเป็นผลตามมาจากการศึกษาพระปริยัติย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้แสดงไว้อย่างชัดเจนในบทที่ 2 แล้ว เมื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมหรือนวังกัสตฤศาสน์เสื่อม ย่อมหมายถึง พระวินัยปิฎกพระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกย่อมเสื่อม การเสื่อมในที่นี้หมายถึงการที่ไม่มีผู้ศึกษาพระไตรปิฎกและปฏิบัติตามพระไตรปิฎก รวมถึงการเผยแผ่พระไตรปิฎก เมื่อกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกเสื่อมย่อมหมายความว่ารากฐานในพระพุทธศาสนาทั้งหมดย่อมเสื่อมตามไปด้วย

การเรียนวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นย่อมเป็นเหตุให้พระสังฆกรรมอันตรธานดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในอาถรรพสูตรว่าพระสังฆกรรมย่อมอันตรธานไป ถ้าพระภิกษุไปเรียนสิ่งที่ไม่ใช่พระพุทธพจน์ ซึ่งพระพุทธพจน์ดังกล่าวกำลังประกาศความเป็นสังฆกรรมอยู่ในขณะนี้กับหลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์มุ่งบทบาทในการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเช่นที่กระทำอยู่นั้น การกระทำดังกล่าวย่อมทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนกับจุดมุ่งหมายดั้งเดิมของระบบการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งในแง่พระธรรมวินัย และในแง่ของการก่อตั้งสถาบันคือมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการผลิตบุคลากรเพื่อพระพุทธศาสนา

การเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยนั้นย่อมมีผลต่อความเสื่อมลงของพระพุทธศาสนา ดังกรณีที่ได้ยกตัวอย่างเรื่องของพระพุทธศาสนาในฝ่ายมหายาน ซึ่งได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 3 แล้ว เพราะเหตุว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงความตั้งมั่นของศาสนาไว้ประการหนึ่งว่าถ้าสงฆ์จะไม่บัญญัติสิ่งที่พระองค์ไม่ทรงบัญญัติ และจะไม่เพิกถอนสิ่งที่ทรงแสดงไว้แล้ว การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์บัญญัติให้พระภิกษุเรียนวิชาทางโลกนั้น ถือว่าเป็นการบัญญัติในสิ่งที่พระพุทธองค์ไม่ทรงบัญญัติ และการที่พระสงฆ์ไม่เรียนพระธรรมวินัย ย่อมเหมือนกับการเพิกถอนพระธรรมวินัยในสิ่งที่ทรงแสดงไว้แล้ว การกระทำดังกล่าวของมหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้

นอกจากนี้การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์มีการเรียนวิชาทางโลก ถือเป็นการล่งสิกขาบทซึ่งถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะถือว่าการเรียนวิชาทางโลกนั้น ถือเป็นอาบัติเบาเพียงทุกกฎ แล้วไม่ให้ความสำคัญต่อสิกขาบทนั้นย่อมเป็นเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ศาสนาเสื่อมได้ เพราะการดัดสิกขาบทหรือการเลือนหายของสิกขาบทเป็นเหตุปัจจัยประการหนึ่งที่ลดอายุพระพุทธศาสนา เพราะพระวินัยเปรียบเหมือนรากแก้วของพระพุทธศาสนา แม้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะไม่ดัดสิกขาบทดังกล่าว แต่มีความประพฤติย่อหย่อนต่อสิกขาบทหรือไม่มีการให้ความรู้ทางด้านพระวินัยปิฎกก็ล้วนที่จะเป็นเหตุที่นำไปสู่ความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกัน ดังกรณีเรื่องความประพฤติย่อหย่อนในสิกขาบทของภิกษุชาววัชชีใน พ.ศ. 100 นั้นได้กลายเป็นพระพุทธศาสนา มหายาน ในภายหลัง อันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงหลักพระธรรมวินัยในที่สุด ซึ่งความแตกแยกในครั้งนั้นล้วนเกิดจากการล่งอาบัติเล็กๆ น้อยๆ เช่นเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 3

พุทธศาสนิกชนต้องยอมรับว่าหลักพระธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้นั้นย่อมเป็นสัจจะที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการรักษาพระธรรมวินัยไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง แต่ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ยอมรับการรักษาพระธรรมวินัยอย่างไม่เปลี่ยนแปลงโดยการยอมกระทำคลาดเคลื่อนต่อหลักพระวินัยด้วยการให้การศึกษาวិชาทางโลก การเปลี่ยนแปลงสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ นี้ย่อมต้องมีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงในหลักพระธรรมวินัย ซึ่งจะนำมาซึ่งความเสื่อมต่อหลักการในพระธรรมวินัย และเกิดความแตกแยกในพระพุทธศาสนาได้ ดังเช่นการเปลี่ยนแปลงจากพุทธศาสนาเถรวาทเป็นพุทธศาสนาเถรวาท

แต่ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยแล้วนำมาซึ่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนา หรือนำมาซึ่งความแตกแยกในพุทธศาสนาเป็นเรื่องของยุคสมัยที่อาจจะไม่เกิดขึ้นในยุคนี้ หรือกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยในสมัยปัจจุบันอาจจะไม่นำมาซึ่งความแตกแยกในพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยอมรับเหตุผลดังกล่าวย่อมเป็นการแสดงถึงการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นสัจจะ เพราะหลักการในการรักษาพระธรรมวินัยอย่างไม่เปลี่ยนแปลงนั้นล้วนอยู่ในหลักพระธรรมวินัยทั้งสิ้น

การกำเนิดของพระพุทธศาสนาเถรวาทคือการเกิดสังฆกรรมปฏิรูป ซึ่งเกิดจากการที่ภิกษุชาววัชชีบุตรไม่ยอมรับในสิกขาบทและมติในการสังคายนา หรือกล่าวให้ชัดก็คือการที่ไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยที่ไม่เปลี่ยนแปลงนั่นเอง สังฆกรรมปฏิรูปนั้นยอมทำให้พระสังฆกรรมแท้หรือพระพุทธศาสนาเสื่อมตามหลักอันตรธาน 5 ที่ได้กล่าวไว้เช่น ปริยัติอันตรธาน และปฏิบัติอันตรธาน เป็นต้น เมื่อการเปลี่ยนแปลงหลักพระธรรมวินัยกับกลายเป็นเป้าหมายที่เปลี่ยนไปของสังคมสงฆ์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยอมทำให้พระพุทธศาสนาอันตรธานได้ เพราะไม่ได้ศึกษาพระวินัย จึงมีการประพฤติด้อยลงในสิกขาบท หรือตัดความสำคัญของสิกขาบทออกทั้งๆ ที่พระพุทธองค์ทรงมีเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทประการหนึ่งคือเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆกรรมของพระองค์นั่นเอง

เมื่อสังคมพระสงฆ์ไทยเกิดความย่อหย่อนในการประพฤติกขาบทหลายประการและเกิดการใช้เหตุผลในการสนับสนุนกิจกรรมนอกพระธรรมวินัยมากขึ้น เช่นการที่พระสงฆ์เรียนวิชาทางโลกและเป็นผู้ให้ความรู้วิชาทางโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่ประพฤตีสืบต่อกันมายาวนานในสังคมไทยจนกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องไป แต่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต้องไม่ลืมว่าหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักที่ยาวนานกว่าหลักการใดๆ ในสังคมไทยทั้งหมด การไม่ปรับเปลี่ยนพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์และเคารพต่อหลักพระธรรมวินัยนั่นเองที่ทำให้พระพุทธศาสนายังคงมั่นคงอยู่ต่อมาในปัจจุบันหาใช่การปรับเปลี่ยนหลักพระธรรมวินัยไปเรื่อยๆ จนในที่สุดคือไม่สามารถหารากเหง้าของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงได้

ที่กล่าวมาแต่ต้นนี้ก็มิได้หมายความว่าให้ถือหลักพระธรรมวินัยในแบบสุดโต่งโดยไม่พิจารณา เพราะในหลักพระธรรมวินัยนั้นได้แสดงถึงจุดยืนในการยอมรับและปฏิเสธสิ่งที่ไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในพระธรรมวินัยซึ่งได้แสดงไว้แล้วในบทที่ 3 มหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการตรวจสอบกิจกรรมต่างๆ เช่นกรณีหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

จำเป็นหรือไม่ที่ต้องรู้วิชาทางโลกดังที่ได้กล่าวอ้างเป็นต้น และหลักสูตรวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ว่าเข้ากันได้กับสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตหรือไม่ หรือขัดกับสิ่งที่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตหรือไม่ เป็นต้น

ถ้าสถาบันการศึกษาในปัจจุบันของพระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์มีความคิดว่าพระธรรมวินัยนั้นล้ำสมัย ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันได้ แล้วทำการเรียนวิชาทางโลกที่อยู่นอกจากการเรียนหลักพระธรรมวินัย ซึ่งคลาดเคลื่อนต่อหลักการของพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ของพระธรรมและพระวินัยนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นสถาบันใดจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องพระธรรมวินัย ถ้าไม่ใช่มหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ควรจะเป็นกำลังสำคัญที่สุดในการศึกษาพระธรรมวินัยให้เป็นแบบอย่างแก่สังคมชาวพุทธดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ดังนี้

“ถ้าหากว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์หรือการศึกษาของคณะสงฆ์โดยส่วนรวมนั้น มีความเป็นผู้นำหรือมีบทบาทในการเป็นผู้นำในการศึกษาพระพุทธศาสนา วงการต่างๆ ภายนอก เมื่อเรามีข้อสงสัยมีปัญหาอะไรขึ้นมา เขาจะต้องมองไปที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ มองไปที่การศึกษาของคณะสงฆ์จะต้องเอาเป็นหลักที่เป็นที่สอบถามอ้างอิง แต่ทว่าในความเป็นจริง สภาพที่เป็นอยู่ไม่สู้จะเป็นเช่นนั้น ...ถ้าเรามองเรื่องความเป็นผู้นำการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในแนวคิดนี้พูดภาษาสมัยใหม่ แนวคิดก็คือการมองอย่างสูงหรือลึกลงนี้ละ เรายังไม่มีฐานะเป็นผู้นำแน่ แต่ในวงกว้างพอจะเป็นได้เหมือนกัน แต่มองในแง่ปริมาณ

สำหรับพระพุทธศาสนาในเมืองไทยคณะสงฆ์ยังเป็นผู้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาอยู่ เรามีจำนวนผู้เรียนผู้สอบนักธรรมเป็นแสน มีผู้สอบบาลีเปรียญธรรมอยู่แถวๆ หมื่น บางปีก็ 9 พันกว่า บางปีก็เหลือ 8 พันกว่า บางปีก็ขึ้นไปหมื่นสอง...ทีนี้ในปริมาณที่มากอย่างนี้ก็ย่อมเป็นไปได้ที่จะต้องมีความสามารถมีความรู้พระพุทธศาสนาอยู่บ้าง ซึ่งเมืองฝรั่งก็ไม่ใช่ว่าเขาจะไม่มองมาหาเมืองไทยเสียทีเดียว เขาก็มองมาเหมือนกันเพราะเป็นธรรมดาที่ว่าในจำนวนหมื่นนี้อาจจะมีผู้ที่นำได้สักห้าหรือสิบอะไอย่างนี้ก็เรียกได้ว่าพอจะอาศัย ทีนี้ผู้ที่สามารถนำขึ้นมาได้อย่างนี้ก็อาจจะเป็นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เราจึงไม่อาจจะจัดได้ชัดว่าเกิดจากการกระทำหรือการดำเนินการของสถาบัน หรือการคณะสงฆ์โดยส่วนรวม มันต่างกับของเขาที่ว่า ถ้าเขาศึกษาอย่างจริงจัง เขาเริ่มศึกษาสิบเขาอาจจะมีตัวดีที่เป็นผู้นำได้ห้า หมายความว่าของเราหมื่นหนึ่งเราอาจได้ห้าถึงสิบ ของเขาสิบอาจได้ห้าอะไรอย่างนี้”⁴⁴

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าบุคลากรในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นมีมากมายแต่กลับไม่สามารถสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพได้มากในขณะที่ต่างชาตินั้นมีบุคลากรน้อยกว่ามาก แต่กลับสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพได้เท่ากับสถาบันสงฆ์ไทยหรือมากกว่า คณะสงฆ์ไทยเสียอีก ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการให้การศึกษาของพระสงฆ์ย่อมถือว่าดำเนินบทบาทคลาดเคลื่อนและไม่ประสบผลสำเร็จในทางพระธรรมวินัย การที่มหาวิทยาลัย

⁴⁴ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 4 – 25.

สงฆ์ไม่เห็นให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัยยอมทำให้รากฐานพระพุทธศาสนาในส่วนของปริยัติเสื่อม การที่พระปริยัติธรรมเสื่อมยอมส่งผลต่อถึงพระสังฆธรรมอีก 3 ประการที่ต้องเสื่อมตามไปด้วยเพราะพระสังฆธรรม ทั้ง 3 ประการล้วนมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน รวมถึงเรื่อง การอันตรธาน 5 ในพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป เมื่อการศึกษาปริยัติสังฆธรรมเสื่อมคือปริยัติอันตรธาน การปฏิบัติที่เป็นปฏิบัติสังฆธรรมยอมเสื่อม การบรรลุมรรคคือปฏิบัติสังฆธรรมยอมเสื่อมเช่นกัน ซึ่งเรียกว่าอริคมอันตรธาน และตามนัยของอรรถกถา การอันตรธานของปริยัติเป็นสาเหตุของการอันตรธานที่เหลืออีกสอง คือการอันตรธานแห่งเทศบรพชิตที่เรียกว่าลึงคอันตรธาน และการอันตรธานแห่งพระสรริชธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกว่าธาตุอันตรธานด้วย การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้การศึกษาวិชาทางโลกมากกว่าหลักพระธรรมวินัยยอมทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเสื่อมลง และการที่พระปริยัติเสื่อมลงยอมเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้อันตรธานไปเช่นเดียวกัน ถ้าหากว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญกับวิชากรรมฐานน้อยกว่าวิชาทางโลก การกระทำดังกล่าวยอมทำให้พระพุทธศาสนาอันตรธานไปหลายส่วน เช่น ปฏิบัติอันตรธานคือการอันตรธานของการปฏิบัติธรรม และอริคมอันตรธานคือการอันตรธานของการบรรลุมรรคผล ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นสูง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

5.4.4.2 วิเคราะห์บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย

ในบทที่ 3 ได้แสดงถึงบทบาทถาวรและบทบาทชั่วคราวของสถาบันสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยมานาน ซึ่งอย่างไรก็ตามเกณฑ์ในการตัดสินเรื่องราวในพระพุทธศาสนายอมต้องใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการตัดสินบทบาทต่างๆ ของพุทธบริษัท ไม่เว้นแม้แต่พระสงฆ์ซึ่งถือเป็นพุทธบริษัทที่มีความสำคัญที่สุดในพุทธบริษัท 4 นอกจากนี้การที่จะพิจารณาถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรพิจารณาถึงบทบาททั้งสองว่ามีการสนับสนุนหรือทำลายซึ่งกันและกันอย่างไร บทบาทชั่วคราวสนับสนุนบทบาทหลัก หรือทำลายบทบาทหลัก เป็นต้น

แม้ว่าบทบาทในการให้การศึกษาในการประกอบอาชีพแก่พลเมืองในชาตินั้น เดิมเป็นบทบาทของสถาบันสงฆ์มานานก็ตาม แต่เป็นเพียงเพราะขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยที่ดำเนินติดต่อกันมาแต่อดีตกาล ซึ่งการศึกษาทั้งหมดของชาตินั้นยังขึ้นอยู่กับระบบของวัดและยังไม่มีมีการแบ่งระบบการศึกษาที่แยกกันชัดเจนระหว่างพระกับฆราวาส แต่ในปัจจุบันการศึกษาทั้งหมดของฝ่ายฆราวาสนั้นได้ถูกแยกออกจากระบบวัดอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่การศึกษาในฝ่ายของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นกลับมีบทบาทที่คลุมเครือและซ้อนทับกับบทบาทของมหาวิทยาลัยฆราวาสอยู่ กล่าวคือการเป็นทางออกด้านการศึกษาแก่ผู้ยากไร้ จากบทบาทในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษา จึงทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์มีการศึกษาวិชาทางโลกที่ดูไม่มีความแตกต่างกับมหาวิทยาลัยของฆราวาสเท่าใดนักในแง่ของคณะและสาขาวิชา เป็นต้น

บทบาทชั่วคราวในการให้ความช่วยเหลือด้านศึกษานั้น ถ้าหากว่ารัฐบาลสามารถกระจายการศึกษาให้มากทั่วถึงกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังที่ใน พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 10 ที่มีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่ต่ำกว่า 12 ปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมี

คุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย⁴⁵ จำนวนของพระภิกษุสามเณรที่อาศัยการบวชเพื่อเรียนวิชาทางโลกนั้นย่อมลดลงเป็นอย่างมากทีเดียว ดังนั้นถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์มุ่งเป้าต่อบทบาทชั่วคราวในการให้ความช่วยเหลือสังคม ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โอกาสในการศึกษาแก่บุตรหลานคนด้อยโอกาสดังที่ทำอยู่ในปัจจุบัน การมุ่งเน้นแต่สนับสนุนด้านการศึกษาวิชาทางโลกย่อมไม่ทำให้เกิดระบบการสร้างสรรค์ศาสนทายาททางการศึกษาที่ยั่งยืนตามพระธรรมวินัย เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นแต่การให้ความช่วยเหลือด้านสังคม โดยที่ไม่ได้เน้นในการช่วยเหลือสถาบันสงฆ์เองคือเรื่องการศึกษาตามหลักพระธรรมวินัยอันเป็นบทบาทหลักประการหนึ่งของพระสงฆ์

ในอนาคตรัฐบาลจะเป็นผู้แก้ไขปัญหาในเรื่องการกระจายการศึกษาและให้โอกาสทางการศึกษาได้มากขึ้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมจะไม่สามารถทำบทบาทดังกล่าวนี้ได้อีกต่อไป เมื่อถึงเวลานั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์จะทำหน้าที่อย่างไรต่อไปทั้งต่อพระธรรมวินัยและต่อสังคม ถ้าหากว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่มีการเตรียมการสร้างและพัฒนาบุคลากรในพระพุทธศาสนาไว้ ปัญหาดังกล่าวอาจจะนำไปสู่ปัญหาความขาดแคลนพระภิกษุสามเณรทั้งในเรื่องปริมาณและคุณภาพของพระภิกษุและสามเณรได้ เมื่อปริมาณพระภิกษุและสามเณรมีจำนวนลดลงเพราะอัตราการเข้ามาบวชเพื่ออาศัยเรียนมีจำนวนลดลง เนื่องจากรัฐสามารถกระจายการศึกษาได้มากขึ้น ย่อมมีผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้ ดังความเห็นจากพระธรรมปิฎกดังนี้

“ในต่างจังหวัดผู้ที่บวชเพื่อการศึกษาเล่าเรียนน้อยลง เพราะว่าการศึกษาของรัฐแผ่ไปทั่วถึง เรากลับมีปัญหาคือคนที่เข้ามาบวชเป็นเณรไม่มี กลายเป็นว่าพระมีปัญหาคือเณรมารับใช้ ไม่ใช่เพื่อมาเรียน เพราะว่าพระต้องอาศัยพวกเด็กๆ พวกเณร หนึ่งล่ะไม่มีเป้าหมายทางการศึกษา รูปแบบก็ยังมิประโยชน์ คือบวชแล้วเข้ามาเรียน เรียนอะไรก็อีกเรื่องหนึ่ง พระเป็นว่าไม่มีทางทำมาหากิน อยู่ในหมู่บ้านอายุมาก 40 - 50 - 60 ไม่รู้จะไปไหน ก็เข้ามาบวช เอาผ้าเหลืองมาเป็นที่เลี้ยงชีพไป เดี่ยวนี้มันมากขึ้น มันน่ากลัว”⁴⁶

พระภิกษุและสามเณรเป็นศาสนทายาทโดยตรงในพระพุทธศาสนาเพราะถือเป็นผู้ดำรงคำสอนในวิถีของเพศบรรพชิตโดยตรง ซึ่งมีความแตกต่างจากวิถีชีวิตของฆราวาสมาก ไม่ว่าจะในด้านหลักของพระวินัยบัญญัติในเรื่องศีล และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น ถ้าจำนวนพระภิกษุสามเณรลดลงย่อมมีผลให้หนึ่งในพุทธบริษัท 4 มีจำนวนลดน้อยลงอันจะนำไปสู่ความสั่นคลอนของพระพุทธศาสนาได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการรักษาหลักพระธรรมวินัยหรือการเผยแผ่พระธรรมวินัยที่ย่อมลดจำนวนลงไปตามจำนวนพระภิกษุและสามเณร ดังนั้นบทบาทชั่วคราวในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาที่ย่อมไม่ได้สนับสนุนต่อบทบาทหลักคือการเป็นหลักให้แก่สังคมในเรื่องพระธรรมวินัย

⁴⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2542), หน้า 7.

⁴⁶ พระธรรมปิฎก, พรหมจรรย์ และอริยวินัย ในสังคมปัจจุบัน, ใน พุทธศาสนาสยาม ฤาวิฤตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 221.

ถ้าเหตุผลในการเข้ามาสู่ร่มเงาของผ้ากาสาพัสดร์ของพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่เพื่อเป็นการศึกษาวิชาทางโลกเช่นนี้ ย่อมจะมีปัญหาตามมาแก่พระพุทธศาสนาเพราะว่า เหตุผลและแรงจูงใจในการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้นคือเพื่อการเรียนวิชาทางโลก เมื่อพระภิกษุสามเณรมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิชาทางโลกย่อมเป็นธรรมดาที่จะไม่สามารถศึกษาหลักพระธรรมวินัยได้เต็มที่ ผลคือพระภิกษุและสามเณรเหล่านั้นย่อมไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อขัดเกลาตัวเองอันเป็นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการบรรพชาและอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งการขัดเกลากิเลสเป็นหลัก นอกจากนั้นการเล่าเรียนในด้านพระธรรมวินัยย่อมเสื่อมไป ความบกพร่องที่เกิดขึ้นนั้นจึงมีสาเหตุมาจากการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องมึบทบาทในการลดช่องว่างทางการศึกษา ซึ่งบทบาทซ้อนทับระหว่างการให้โอกาสทางการศึกษาทางโลกและการศึกษาทางธรรมจึงเป็นผลเสียของการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

ในส่วนของการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์ซึ่งกลับกลายมาเป็นจุดกระตุ้นให้เกิดการเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนา โดยที่ผู้ที่เข้ามาบวชส่วนใหญ่ไม่ได้มีอุดมการณ์ในทางพระพุทธศาสนาในจุดเริ่มต้น หรือแม้แต่เมื่อได้มาเป็นพระภิกษุสามเณรแล้ว อุดมการณ์ในทางพระพุทธศาสนาก็ยังไม่เกิด ซึ่งอาจจะเกิดจากการขาดการศึกษาในธรรมวินัยอย่างลึกซึ้งเพราะไม่มีผู้สอน และผู้บวชเองก็ไม่สนใจจึงทำให้ผู้บวชนั้นขาดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องในการสละเพศฆราวาสมาสู่เพศบรรพชิต เมื่อใจไม่พร้อมในความเป็นพระภิกษุสามเณรแต่มุ่งเป้าเพียงเพื่อการศึกษาแบบทางโลก เมื่อผู้บวชเหล่านั้นจบการศึกษาที่ตนเองพอใจแล้ว ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องลาสิกขาไปประกอบอาชีพแน่นอน ซึ่งสภาพดังกล่าวนี้เป็นกันอยู่โดยทั่วไปไปกับพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ที่กำลังศึกษากับระบบการศึกษาของสงฆ์ ดังความเห็นของพระธรรมปิฎกดังนี้

“หนึ่งผู้จะบวชต้องเข้าใจ ตอนนี้มีกรบวชแบบประเพณีเช่นว่า คนหนุ่มเข้ามาบวช 3 เดือน เดือนหนึ่ง อย่างน้อยให้เข้ามาด้วยความเข้าใจเวลาเขาจะบวช ก็แสวงหาความรู้ได้ยี่สิบปี พวกที่บวชตามพ่อแม่อีกก็เยอะ ไม่รู้เรื่องราว พวกที่มีเจตนาของตัวเองมีบ้าง มีจำนวนเพิ่มขึ้นในเมื่อพระไปเห็นการเสพบริโภค การบำเรอทางดาหุจุมุกลินเป็นสำคัญ การสนองความต้องการของตัวเองก็มาก การที่จะเอาใจใส่ผู้อื่น ชีวิต ชุมชนก็แย่งลงเป็นธรรมดา ก็จำเป็นหาทางให้ชีวิตแบบนี้คืนมาบ้าง พยายามเท่าที่ทำได้ ในเมื่อเราเห็นว่าห้อมหนึ่งของสังคมยังมีผู้บวชด้วยความรู้ความเข้าใจเห็นสังคมมันไม่ดี ยังนี้เราก็ก็นึกว่ามีเจตนาดี เราก้ให้เขาได้ความรู้ความเข้าใจ ได้ตรงความประสงค์ของเขาบ้าง

อย่างน้อยตอนที่คุณบวช คุณมีเจตนาหรือความเข้าใจบางอย่างมาซึ่งมันพอจะปรับเขาได้ก็รีบให้เขา ให้เขารู้เข้าใจความจริง อันนี้ก็ส่วนหนึ่ง ในหมู่สงฆ์เองเราจะเอาอย่างไร ตอนนี้อาตมาว่าไม่มีคำตอบสำเร็จว่าเราจะจัดระบบสงฆ์อย่างไร ที่ผ่านมานอกจากเรื่องประเพณีบวชแบบระยะสั้นแล้วแบบที่ว่าชาวบ้านให้ลูกมาบวช เรื่องของการกลายมาเมื่อจากประเพณีบวชเรียนเก่า โคขึ้นไปอยู่วัดบวชเรียน พอสังคมเปลี่ยนไป กลายเป็นสายชาวบ้านเข้าไม่ถึง ทางคณะ

สงฆ์กลายเป็นสนองการศึกษาของชาวบ้าน แต่ว่าการศึกษานั้นมันสนองค่านิยมของสังคมแบบ เสพบริโภคมันก็ขัดกันในตัว เป็นที่มาอันหนึ่งของสภาพปัจจุบันของคณะสงฆ์ด้วย”⁴⁷

ในขณะที่เดียวกันพระภิกษุที่จบการศึกษาวิชาทางโลกเมื่อจบการศึกษาไป ย่อมไม่สามารถแข่งขันกับฆราวาสที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐในสาขาเดียวกันได้ เพราะเนื่องจากคุณภาพของการเรียนการสอน โดยเฉพาะเรื่องความชำนาญเฉพาะด้านที่ไม่มีคุณภาพ เท่ากับมหาวิทยาลัยทางโลก เพราะข้อจำกัดด้านการเรียนวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เช่น คณะนิเทศศาสตร์ พระนิสิตนักศึกษาย่อมไม่สามารถเรียนวิชาที่เกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านพระธรรมวินัยที่ทำให้พระภิกษุไม่สามารถเรียนวิชาเกี่ยวกับนิเทศศาสตร์ได้สมบูรณ์ และเพราะต้องเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาด้วยอย่างน้อย 50 หน่วยกิต แต่ถ้าพระนิสิตนักศึกษาสามารถเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับนิเทศศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้งนั้น พระนิสิตนักศึกษาที่เรียนวิชานิเทศศาสตร์ดังกล่าวย่อมต้องประพาศคติคลาดเคลื่อนต่อหลักพระธรรมวินัยอย่างแน่นอน

ในขณะที่การให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพียง 50 หน่วยกิตที่ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ ถ่ายทอดให้พระนิสิตนักศึกษานั้น พระภิกษุที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาเพียงเท่านี้ ย่อมไม่สามารถรับความรู้ในพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน เพราะต้องเรียนวิชาทางโลกมากกว่าถึง 100 หน่วยกิตเป็นต้น ดังนั้นความซ้ำซ้อนด้านการศึกษาดังกล่าวย่อมทำให้พระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาวิชาทางโลกเช่นนี้มีคุณภาพไม่เต็มที่ทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งๆที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรจะเป็นผู้นำในด้านการศึกษาพระธรรมวินัย ผลที่เกิดขึ้นคือมหาวิทยาลัยสงฆ์ขาดพระนิสิตนักศึกษาที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเข้มข้น พระนิสิตนักศึกษาที่เรียนวิชาทางโลกก็ไม่มีความรู้ทางโลกเพียงพอที่จะเป็นหลักทางสังคมทางโลกได้ เพราะไม่เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน และถึงมีความรู้ทางโลกเพียงพอการสั่งสอนวิชาทางโลกก็เป็นการคลาดเคลื่อนต่อ พระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมผลิตพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางโลกและทางธรรมแบบครึ่งๆ กลางๆ ไม่มีความสามารถเฉพาะทางไปในทางใดทางหนึ่ง ในขณะที่ความมั่นคงในทางการศึกษาพระธรรมวินัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมจะเลือนหายไป เพราะไม่มีการเน้นให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้านอย่างชัดเจนในเรื่องพระธรรมวินัย เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นการศึกษาวิชาทางโลกด้วย บทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษา ด้วยการสอนวิชาทางโลกย่อมเป็นการทำลายบทบาทหลักคือการให้ความรู้ทางด้านพระธรรมวินัยไปด้วย ซึ่งพระธรรมปิฎกมีทัศนะเรื่องความสูญเปล่าเกี่ยวกับพระที่จบการศึกษาดังต่อไปนี้

“แต่เป็นที่น่าเสียใจว่า ในสภาพปัจจุบัน ผลที่หวังในแง่หลังนั้น แทบจะไม่มีเลย เพราะผู้ลาสิกขาไปแล้วส่วนใหญ่ไม่มีฐานะที่เหมาะสมในสังคม ไม่มีโอกาสใช้ความรู้ทางศาสนาของตนให้เป็นประโยชน์ (เช่นผู้รับบาลีสามากมาย ได้ไปเป็นบุรุษไปรษณีย์ ใช้ความรู้ที่เรียนมาแค่อ่านของจดหมาย) ความรู้ที่ได้เล่าเรียนไป จึงหายไปกับตัว ไม่ได้ย้อนกลับมาเกื้อกูลหรือช่วยรักษาตัว

⁴⁷ เรื่องเดิม, หน้า 218 - 219.

ศาสนาและสถาบันสงฆ์เลย เป็นความสูญเปล่าแทบจะสิ้นเชิง (ข้ออ้างเพียงว่า ... ความรู้นั้นก็ยิ่งช่วยให้ผู้สึกไปแล้ว เป็นคนดีมีศีลธรรม ถ้ามองในแง่ที่สัมพันธ์กับปัญหานี้แล้ว เป็นข้อแก้ตัวที่อ่อนที่สุด ความจริงกลับเป็นข้อสนับสนุนเหตุผลในแง่ความสูญเปล่านี้อีกด้วยซ้ำ เพราะการปล่อยให้คนดีมีศีลธรรมไปตกต่ำอยู่ก็คือการสูญเสียประโยชน์ที่สังคมและศาสนาจะพึงได้อย่างมากมาย ถ้าหากคนมีศีลธรรมนั้นอยู่ในฐานะที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่น)⁴⁸

ความเห็นของพระธรรมปิฎกได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับการที่ทางคณะสงฆ์จะพอใจว่าผู้อาศัยการศึกษาที่ทางคณะสงฆ์ให้ความช่วยเหลือ แล้วลาสิกขาไปนั้นไม่เกิดผลเสียหายอะไรแก่สังคม เพราะผู้ที่ลาสิกขาออกไปย่อมเป็นคนดีของสังคมนั้นถือเป็นข้อแก้ตัวที่อ่อนที่สุด รวมทั้งได้แสดงถึงความสูญเปล่าที่เกิดขึ้นกับพระพุทฺธศาสนาและสังคมโดยรวม การแบกรับภาระในเรื่องการให้โอกาสทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นยังทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์เองไม่สามารถพัฒนาคุณภาพของบุคลากรได้ เพราะส่วนใหญ่จะลาสิกขาไปเมื่อศึกษาจบ

การที่สถาบันสงฆ์ได้ผลิตบุคลากรให้กับพระพุทฺธศาสนา แต่กลับไม่ได้ใช้ความรู้ที่ได้มาตอบแทนแก่สังคมสงฆ์และสังคมไทยโดยทั่วไป ซึ่งความจริงดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทชั่วคราวที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้กระทำนั้นได้มีส่วนในการทำลายบทบาทหลักคือการสืบทอดพระธรรมวินัยของสถาบันสงฆ์เอง ซึ่งการที่พระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้วลาสิกขาออกไปนั้นย่อมส่งผลเสียต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ดังความเห็นของพระธรรมปิฎกดังนี้

“ในเมื่อคนของเราส่วนมากจะสึก เราก็ขาดบุคลากรกำลังคนจะขาดอยู่เสมอ อย่างที่มหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นผลิตบัณฑิตออกมาใช้งานไม่ได้ทำอะไร เดียวทำนั้นก็ไปเสียแล้วตัวเองก็แยไม่มีคนที่ทำงาน สภาวะอย่างนั้นทำให้ยากแก่การที่จะสร้างความเป็นผู้นำการศึกษาทางพระพุทฺธศาสนา เพราะไม่มีบุคคลที่จะทำงานอยู่ยั่งยืนที่จะสามารถอุทิศตนมีความมั่นใจในตนเองในการทำงานพระศาสนา เพราะสำเร็จการศึกษาออกมาแล้วก็ชักวันใจ บางองค์ก็ตั้งใจแน่วแน่ว่าอยู่สัก 2 ปี ทำงานให้ 2 ปีก็ไป บางท่านที่อยู่ต่อก็ยังไม่มั่นใจมีความห่วงใยอยู่ในตัว ในเมื่อไม่มีความมั่นใจอยู่ในตัว ทำงานไม่อุทิศตัว ก็ได้ผลไม่เต็มที่”⁴⁹

การเน้นให้มหาวิทยาลัยสงฆ์กลับกลายเป็นผู้นำในด้านความคิดและจิตวิญญาณของคนในสังคมนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องทำอย่างจำเป็นและเร่งด่วน เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงตนในฐานะเป็นที่พึ่งทางจิตใจและสติปัญญาของคนในสังคมในปัจจุบันได้ และการกระทำดังกล่าวย่อมทำให้พระพุทฺธศาสนามีความมั่นคงในสังคมไทยต่อไป ภายใต้กระแสความกดดันของระบบบริโภคนิยม ซึ่งบทบาทหน้าที่ของสถาบันสงฆ์ซึ่งเคยเป็นผู้นำในทางจิตวิญญาณให้กับสังคมต้องเสื่อมหายไปนาน และปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ได้ทำการตอบแทนแก่สังคมในรูปของวัตถุหรือเป็นไปทางวัตถุนิยมมากขึ้น ดังที่เสฐียรพงศ์ วรรณปกได้แสดงทรรศนะไว้ดังนี้

⁴⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 143.

⁴⁹ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทฺธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 37.

"คือเดิมทีนี้พระสงฆ์เป็นผู้นำของสังคม ผู้นำจิตวิญญาณ ผู้นำสติปัญญา เพราะฉะนั้นจะต้องดึงสังคม สังคมไปอย่างนี้ไม่ได้ถ้าเห็นไม่สมควร จะลงเหวท่านก็ต้องดึง นั่นสมัยก่อนเลย เพราะฉะนั้นตัวอย่างที่จะเห็นได้ชัดคือ แม้กระทั่งสมัยโน้น พระมหากษัตริย์ผู้มีอำนาจที่สุดนะ พระสงฆ์ที่ท่านเข้มแข็งอยู่ในหลักการก็ยังคงดึงเลย พระจอมเกล้าท่านสนุกสนานในโลกีย์วิสัยของท่านนี้...สร้างศาลากลางน้ำเป็นที่สนุกสนานรื่นรมย์ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) ท่านยังจุดตะเกียงเดินเข้าไปในวังกลางวันแสบๆ เลย มีดจริง ๆ หรือแม้กระทั่งก่อนหน้าโน้น พระพนรัตน์ เตือนสติพระนเรศวรมหาราชขอชีวิตนายทหาร เพราะเพียงแค่ว่าตามไม่ทัน พระนเรศวรก็จะฆ่าเขาหมดอะไอย่างนี้ เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ก็เป็นผู้นำของสังคม ก็ดึงสังคมดึงอะไรส่วนใหญ่ ที่นี้บทบาทนั้นหายไปแล้ว เมื่อหายไปแล้วนี้ ทางที่ดีที่สุดก็คือพระต้องทำตัวกลมกลืนกับสังคม เขาคิดอย่างนั้นก็คิดอย่างนั้น เขามีอะไรก็มีอย่างนั้น เขาเป็นอะไรก็ให้เป็นอย่างนั้น ที่นี้เป็นมากไปกว่าเขาก็คือเพราะว่าชาวบ้านเขาเคารพ"⁵⁰

อิทธิพลของตะวันตกที่เข้ามาครอบงำประเทศไทย โดยเฉพาะระบบทุนนิยม ซึ่งเน้นในการบริโภคด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ อิทธิพลดังกล่าวเข้ามาครอบงำประชาชนในประเทศให้เกิดการบริโภคแบบฟุ่มเฟือย พฤติกรรมการบริโภคอันสืบเนื่องมาจากกระแสของทุนนิยมนั้น นอกจากจะแพร่หลายไปยังประชาชนโดยทั่วไปแล้วยังแพร่หลายไปสู่บรรพชิตในบางส่วนด้วย ซึ่งจะพบเห็นว่าพระภิกษุบางส่วนก็เริ่มเน้นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าจิตใจ จึงเริ่มมีการสะสมวัตถุ และเน้นในการสร้างวัตถุมากกว่าการสร้างคุณค่าในทางด้านจิตใจด้วยการศึกษา ดังนั้นการที่สังคมที่เป็นระบบทุนนิยมกำลังคาดหวังการตอบแทนจากพระสงฆ์นั้นย่อมไม่สามารถลวงพ้นจากความต้องการให้พระสงฆ์ตอบแทนสังคมในมุมมองของระบบทุนนิยมไปได้ ไม่เว้นแม้แต่ระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ภายใต้ระบบทุนนิยมก็เช่นเดียวกันที่ทำให้พระสงฆ์ต้องศึกษาวิชาทางโลกที่คล้อยตามกระแสของทุนนิยม พระไพศาล วิสาโลมีทรรศนะในเรื่องนี้ดังนี้

"ธรรม นั้นเคยถือว่าเป็นเรื่องของพระ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาหรือสอนธรรมจะเป็นด้านปริยัติหรือปฏิบัติที่กำหนดให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ส่วน โลก นั้นถือเป็นเรื่องของฆราวาส ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การทำมาหากิน การศึกษาวิชาความรู้ทางโลกไปจนถึงการเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าฆราวาสกำลังขยายบทบาทไปในเรื่องทางธรรมมากขึ้น ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลกมากขึ้น นอกจากจะปรากฏในรูปของการทำมาหากินไม่ต่างจากฆราวาส (เช่นการค้าวัตถุมงคลและการทำธุรกิจสามัญ)แล้ว อีกลักษณะหนึ่งก็คือการสงเคราะห์ช่วยเหลือฆราวาสในด้านชีวิตความเป็นอยู่ เช่นการพัฒนาชุมชน การส่งเสริมสมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้าน การส่งเสริมเกษตรผสมผสาน การช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ เอชไอวี เป็นต้น

ปรากฏการณ์ดังกล่าวในแง่หนึ่งก็คล้ายคลึงกับอดีตก่อนที่ความทันสมัยจะแพร่เข้ามา แต่สิ่งที่แตกต่างกันอย่างมากก็คือ การเฝ้ามองในสมมติภาพของฆราวาส และการเฝ้ามองในการแสวงหา

⁵⁰ เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ใน พุทธศาสนาสยาม ฤกษ์วิถิตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 98 – 99.

ทรัพย์สินของพระสงฆ์ในปัจจุบันกำลังเพิ่มขึ้นทั้งคู่ ดังนั้นจึงมีแนวโน้มว่าในอนาคตเส้นแบ่งระหว่างพระภิกษุสงฆ์จะมาอยู่ที่ศีลหรือวินัยแทน โดยเฉพาะการถือพรหมจรรย์ บทบาทหน้าที่จะมีใช้สิ่งกำหนดความเป็นพระหรือฆราวาสอย่างชัดเจนดังแต่ก่อน (แต่ถ้าหากสถาบันสงฆ์เสื่อมอย่างถึงที่สุด ความแตกต่างระหว่างพระภิกษุสงฆ์จะอยู่ที่จีวรหรือเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น)⁵¹

ข้อเท็จจริงดังกล่าวย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมของบทบาทหลักตามพระธรรมวินัยของสถาบันสงฆ์ ซึ่งเป็นไปตามหลักอันตรธาน 5 ประการที่ได้กล่าวมา สถาบันสงฆ์ในปัจจุบันส่วนหนึ่งไม่ได้ทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง และเริ่มที่จะทำบทบาทนอกพระธรรมวินัยอันจะเป็นไปเพื่อความอันตรธานของพระพุทธศาสนาได้ ปัจจุบันสถาบันสงฆ์ใช้การตอบแทนแก่สังคมด้วยเหตุผลนอกหลักพระธรรมวินัยมาแทนการเป็นผู้นำในด้านจิตใจ ซึ่งเป็นบทบาทหลักตามพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่นการให้โอกาสทางการศึกษา เป็นต้น ดังนั้นสภาพดังกล่าวจึงกลับกลายเป็นว่ากระแสความต้องการของสังคม ซึ่งส่วนใหญ่มีความต้องการด้านวัตถุนิยมได้กลายมาเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณให้แก่คณะสงฆ์แทน กลับกลายเป็นบทบาทที่สลับกันระหว่างสถาบันสงฆ์ซึ่งควรจะเป็นผู้ชี้แนะให้สังคมได้มีปัญญาในการดำรงชีวิตไม่ให้ถูกกระแสของวัตถุนิยมครอบงำกลายเป็นสังคมใช้วัตถุนิยมครอบงำสถาบันสงฆ์แทน ซึ่งอุดมการณ์ของความเป็นสมณะที่เป็นผู้นำในด้านปัญญาในสังคมไทยย่อมจะหายไปจากสังคมไทย และบทบาทของพระสงฆ์ในการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยไว้คงจบสิ้นไปดังที่เสฐียรพงศ์ วรรณปก กล่าวไว้ดังนี้

ถ้ามองในแง่เหตุปัจจัย สังคมเป็นอย่างไรคณะสงฆ์ก็จะเป็นอย่างนั้น ที่คณะสงฆ์เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ก็เพราะว่าสังคมทำให้เป็น สังคมยอมรับนะไม่ใช่ว่าไม่ยอมรับ สังคมส่วนใหญ่ยอมรับอย่างพระผู้ใหญ่จะต้องมีภพประจำตัว พระผู้ใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาในการที่จะมาสนใจเรื่องกิจการของศาสนา เพราะกิจนิมนต์ท่านเยอะ สังคมยอมรับ พระผู้ใหญ่ก็ไม่จำเป็นต้องศึกษาพระธรรมวินัย ทำพิธีกรรมต่างๆ ไป รับกิจนิมนต์ไป เจิมโน่นเจิมนี้ไป ยกป้ายที่โน่น ที่นี้ งานที่เห็นๆ กัน อยู่นี้สังคมยอมรับ ไม่ได้ตำหนิ กระทั่งพระทำตัวเป็นหมอดวงหมอดูอะไรต่างๆ สังคมยังต้องการสิ่งเหล่านี้อยู่ ส่วนผู้ที่ตำหนิก็คือเสียงของวิญญูชนเสียงของคนที่ยายาวเสียงของคนที่ยอมเห็นว่า ถ้าปล่อยไว้อย่างนี้ มีแต่จะเสื่อมลงๆ ซึ่งก็มีจำนวนน้อยเพราะฉะนั้น ก็ในขณะที่สังคมก็เป็นสังคมบริโภคนิยม พระสงฆ์ก็บริโภคนิยมไปด้วย ถ้าพระสงฆ์ไม่บริโภคนิยมก็อาจจะอยู่ในสังคมเขาไม่ได้ เพราะอะไร เพราะมันเสียมาตั้งแต่ต้นแล้ว⁵²

ประเด็นนี้นอกจากจะเกิดจากการที่ฝ่ายบรรพชิต และฆราวาสไม่ศึกษาธรรมะอย่างลึกซึ้งดุจในอดีต และเพราะความที่ฆราวาสยังเป็นผู้ที่อุปถัมภ์สถาบันสงฆ์อยู่ การที่ฆราวาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันสงฆ์ด้วยความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปจากเนื้อหาของพระพุทธศาสนาเช่น

⁵¹ พระไพศาล วิสาโล, แนวโน้มของพระพุทธศาสนาไทยในศตวรรษที่ 21 (กรุงเทพมหานคร : กองทุนรักษัธรรมเพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, 2543), หน้า 72 - 73.

⁵² เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย, ใน พุทธศาสนาสยาม ฤาวิกฤตจะเป็นโอกาส ? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 98.

การขอหวย การให้ทำนายทายทัก เป็นต้น ทำให้พระภิกษุเหล่านั้นต้องปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของฆราวาสด้วยการสนองความต้องการเหล่านั้นเช่น การเป็นหมอดู การเป็นหมอสมนไพร เป็นต้น และเมื่อมีการประพัตกันมากขึ้นจึงเกิดการยอมรับในสังคมมากขึ้น และเมื่อทั้งฆราวาสและบรรพชิตต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่ดังนี้ ระบบของสถาบันสงฆ์จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงจุดยืนไปตามความต้องการต่างๆ ของฆราวาสตามยุคตามสมัยซึ่งทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถดำรงบทบาทที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยได้ ซึ่งสาเหตุหลักประการหนึ่งย่อมเกิดจากการที่พระภิกษุสงฆ์ขาดการศึกษาพระธรรมวินัยที่ถูกต้องนั่นเอง ดังความเห็นจากท่านพระธรรมปิฎก ดังนี้

“รวมความแล้ว ตำแหน่งของปัญหาหมันอยู่ลึกซึ่งลงไปถึงว่าเป็นเพราะพระไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของท่านได้ ทำไมท่านจึงทำไม่ได้ เพราะอะไร ก็เพราะเราให้การศึกษาท่านไม่พอ ... จะแก้ปัญหานี้ได้ก็จะต้องย้อนกลับลงไปถึงการศึกษามหาวิทยาลัยของพระด้วย เสร็จแล้วลองสำรวจสภาพการศึกษาของพระดู แล้วก็จะรู้เห็นเข้าใจได้พอสมควร เรียกว่าเข้าใจปัญหาดีขึ้น”⁵³

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดำรงบทบาทหลักของพระสงฆ์ไทยที่ห่างหายจากเป้าหมายในอุดมคติของพระพุทธศาสนามาช้านาน ให้กลับมาดำรงสถานภาพอันเหมาะสมในการดำรงตนอยู่ในสังคม อันจะเป็นผลต่อเนื่องในการจรจรโลงไว้ซึ่งความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป การศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ด้วยเหตุผลในการที่จะประยุกต์วิชาทางโลกให้เข้ากับพระพุทธศาสนานั้น ถ้าแม้ว่าจะจะเป็นเหตุผลที่บริสุทธิ์จริงโดยไม่มีเหตุผลในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาประกอบนั้น การกระทำดังกล่าวก็ยังคงคลาดเคลื่อนต่อหลักพระวินัยที่ไม่อนุญาตให้พระภิกษุศึกษาวิชาทางโลก หรือสอนวิชาทางโลก ไม่ต้องกล่าวถึงการศึกษาวិชาทางโลกด้วยเหตุผลในการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาที่ศึกษาในสถาบันอื่นๆ ไม่ว่าจะป็นระดับประเทศหรือระดับโลกก็ตาม การศึกษาพระพุทธศาสนาเหล่านั้นอาจจะเป็นการศึกษาแบบประยุกต์พุทธธรรมให้เข้ากับวิชาทางโลกหรือไม่อย่างนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ควรที่จะทำการศึกษาวิชาทางโลกเพื่อนำไปประยุกต์กับพุทธธรรมเป็นบทบาทหลัก แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเป็นแกนหลักในด้านการศึกษาพระธรรมวินัยที่เป็นแบบแผนมั่นคง เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการศึกษาและรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ต่อไป อันจะเป็นหน้าที่ที่ถูกต้องในการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยสืบไปในพระพุทธศาสนา ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ดำรงบทบาทหลักคือการเป็นผู้นำในด้านปัญญาให้แก่สังคมนี้ย่อมทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่มีความแตกต่างกับระบบการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยทางโลก และความที่พระสงฆ์ผู้เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของสังคมย่อมเลื่อนหายไป ถ้าเป็นเช่นนั้นอีกไม่นานรากฐานของพระธรรมวินัยย่อมเสื่อมหายไปจากสังคมไทยเพราะมีแต่การประยุกต์ในหลักพุทธธรรม แต่ไม่มีผู้รักษาหลักการพระธรรมวินัยที่ชัดเจนไว้

⁵³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), บทเรียน 25 ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 105 – 106.

พระมหาเจิม สุวโจ ได้แสดงความคิดเห็นเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ยังไม่ เป็นไปตามพระธรรมวินัยและไม่สามารถพัฒนาให้พระภิกษุสามเณรสามารถพัฒนาคุณภาพจิตใจให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในสมัยพระพุทธกาลคือการบรรลุถึงพระนิพพานได้ ดังนี้

“จะตั้งเป็นกลุ่มของชาวพุทธ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ เช่น กลุ่มสัตบุรุษ หรือกลุ่มประชาคม ชาวพุทธ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ขึ้นมาเป็นองค์กรอิสระ โดยการเป็นการรวมตัวกันขึ้นมาถกเถียง ปัญหา หยิบยกปัญหาว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมันมีอะไรบ้าง เช่นบางเรื่องเป็นปรากฏการณ์ที่ เกี่ยวกับพระธรรมวินัย เช่น การเบี่ยงเบนจากหลักคำสอนธรรมวินัย บางเรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องของ ระบบการศึกษาของสงฆ์ที่ยังไม่สัมพันธ์กับหลักพระธรรมวินัย หรือยังไม่เกิดประโยชน์เกื้อกูลใน แห่งของการเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เข้าสู่ภาวะขั้นสูงอย่างทันสมัยพุทธกาลทำ”⁵⁴

นอกจากนี้ในเรื่องการให้สถาบันสงฆ์กลับมาเป็นผู้นำในด้านภูมิปัญญาและจิตวิญญาณ ในสังคมไทย นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีมุมมองในด้านการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยอาศัยรากฐานเดิมที่เป็นทุนเดิมในด้านภูมิปัญญาของคณะสงฆ์ที่มีอยู่เดิมดังต่อไปนี้

“ต้องกลับมาที่เรื่องภูมิปัญญา เรื่องเกี่ยวกับพลังที่คณะสงฆ์เคยมีอยู่ ถามว่า... เราจะทิ้ง มันไปเลยหรือ ผมว่ามันไม่ใช่ มันต้องเก็บเอาไว้ ... มันต้องสามารถดึงเอาพลังของคณะสงฆ์ เช่นเป็นต้นว่า คณะสงฆ์สามารถจัดการศึกษาทางเลือกของตัวเองได้ อย่างลูกผมนี้ ผมมีสิทธิ์จะ คิดได้ว่าผมจะให้ลูกผมเรียนที่โรงเรียนของรัฐบาลดี หรือเรียนโรงเรียนวัดดี ไม่ใช่เป็นโรงเรียนวัด ที่จัดการศึกษาลอกเลียนโรงเรียนกระทรวงศึกษาธิการนะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งเลย ดึงเอาภูมิ ปัญญาของพระที่มีอยู่มาจัดการศึกษาของเด็กยังไปถึงสามารถดึงเอาความดีของพุทธศาสนาพุทธ มาใช้ควบคู่กับความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ เพราะฉะนั้นผมมีทางเลือกที่จะส่งลูกเข้าโรงเรียน วัดก็ได้ เพราะฉะนั้นโรงเรียนวัดไม่ใช่โรงเรียนอันดับสอง เป็นอันดับเดียวกันนี้ แต่เป็นอีกทาง เลือกหนึ่ง”⁵⁵

กระแสของความเจริญในด้านวัตถุทางโลกนั้นเป็นผลพวงมาจากกิเลสเป็นส่วนใหญ่ ซึ่ง เมื่อกิเลสมากขึ้น การเห็นคุณค่าทางปัญญาย่อมต้องดับไปเป็นธรรมดา ระบบทุนนิยมนั้นย่อม เห็นคุณค่าในเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ ถ้าพระสงฆ์ซึ่งคิดจะตอบแทนสังคมที่ถูกทุนนิยมครอบงำ อยู่ในขณะนี้ย่อมเป็นการตอบแทนที่คลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ของการยังประโยชน์ทำนตาม นัยของพระธรรมวินัย ซึ่งเน้นในการตอบแทนในด้านนามธรรมและจิตใจโดยเฉพาะเรื่องของสติ และปัญญาเป็นสำคัญ ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์รู้เป้าหมายในการตอบแทนสังคม อันเป็นนามธรรม อย่างชัดเจนแล้วก็ไม่ควรตอบแทนสังคมด้วยวัตถุ รวมถึงเน้นการศึกษาเพื่อตอบแทนค่านิยมทาง ด้านวัตถุนิยมนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเน้นการตอบแทนทางนามธรรมที่เหนือกว่า ซึ่งพระธรรม ปิฎกได้แสดงความเห็นไว้ดังต่อไปนี้

⁵⁴ พระมหาเจิม สุวโจ, อนาคตของพระพุทธศาสนา รุ่งเรืองหรือร่วงโรย,ใน พุทธศาสนาสยาม ภา วิกฤตจะเป็นโอกาส ? (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 37.

⁵⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, เมื่อ... นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองคณะสงฆ์ไทย,ใน พุทธศาสนาสยาม ภา วิกฤตจะเป็นโอกาส ? (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 124.

“สิ่งที่จะต้องทำได้ก็คือสำรวจดูว่าเรามีอะไรที่ดีที่ต่างจากสถาบันอื่น สถาบันอื่นทำไม่ได้ อย่างเรา ควรยึดควรรักษาอันนั้นไว้ให้ดี แน่نونเรื่องภาษาบาลี พระพุทธศาสนานี้เป็นแก่นที่คนอื่นทำไม่ได้ เราควรแสวงหาความเป็นเลิศในเรื่องนี้เป็นจุดที่หนึ่ง อย่างที่กล่าวเมื่อกี้เกี่ยวกับแนวโน้มของโลกว่าการศึกษาในตะวันตก อย่างในอเมริกา ด้านหนึ่งก็ไปเสียลิบลับเช่นในด้านคอมพิวเตอร์ แต่อีกด้านหนึ่งเขาก็หันมาทางด้านจิตใจแล้ว แนวโน้มในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา จึงจะมีมากขึ้นในที่เจริญ เพราะฉะนั้นท่านที่ศึกษาพระพุทธศาสนาและบาลีไม่ต้องกลัวหรอก ต่อไปจะต้องมีผู้หันมาพึ่งพาอาศัยท่าน คิดว่าอย่างนั้น

ฉะนั้นอย่าไปตื่นเลย คืออย่าไปมองคนไทยที่ตามฝรั่ง ถ้าจะมองฝรั่งว่าเป็นอย่างไร ต้องมองให้ถึงเมืองฝรั่งจริงๆ ตอนนี้มีปัญหาอันหนึ่งคือ เรามีลักษณะและค่านิยมตามฝรั่ง นิยมตะวันตก นิยมความเจริญแบบฝรั่ง แต่บางทีถ้าเรามองดูคนไทยที่ตามฝรั่งแล้วเราอาจจะเดินผิดก็ได้ เพราะตอนนั้นฝรั่งอาจจะไม่เป็นอย่างคนไทยตามแล้วก็ได้ แนวโน้มของฝรั่งที่จะเป็นต่อไปข้างหน้า เราต้องดูฝรั่งเอง เพราะตอนพวกฝรั่งก็มีพวกนำหน้ากับพวกล่าหลัง คนไทยที่ชอบตามพวกฝรั่งที่ล่าหลัง ส่วนพวกฝรั่งที่นำหน้าเราไม่รู้ เมื่อเรามองไปตามฝรั่งที่ล่าหลัง ต่อไปข้างหน้าพวกเรา ก็จะกลายเป็นพวกล่าหลังอยู่เรื่อยไป แล้วฝรั่งก็นำหน้าต่อไป เราก็ตามฝรั่งกันต่อไป ฉะนั้นต้องไปดูฝรั่งที่นำหน้าว่ามันเป็นอย่างไร แล้วเราก็มາจัดการศึกษาของเราให้ดีขึ้น

ยิ่งกว่านั้นควรดูว่า ฝรั่งที่นำหน้าเขาสนใจอะไร เราควรจะบริการอะไรให้เขาได้ นี่เป็นเรื่องที่ต้องมอง มองโดยทั่วไปให้รอบด้าน คือว่าอะไรดีก็ยึดถือรักษาไว้ให้ได้ ในอนาคตก็ต้องมอง เช่นเดียวกันว่าอะไรที่ดี เรามีได้โดยที่เขาไม่สามารถจะทำได้ เราก็กทำให้เด่นเป็นลักษณะพิเศษของเราไว้ และที่เป็นหน้าที่ของเราด้วย ที่จะต้องทำเพื่อเราจะเป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกได้ ถ้าหากจะเป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกแล้วไม่เป็นผู้นำชาวโลก มัวแต่ตามชาวโลกมันจะเป็นที่พึ่งให้แก่เขาได้อย่างไร พระนั้นอยู่ในฐานะที่พระพุทธเจ้าท่านให้ประกาศศาสนาทรงให้เป็นผู้นำชาวโลก ไม่ใช่ให้เป็นผู้ตามชาวโลก เพราะฉะนั้นก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำของชาวโลกด้วย”⁵⁶

กล่าวโดยสรุปการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ศึกษาวิชาทางโลกย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญแห่งพระพุทธศาสนา เพราะไม่ได้เรียนพระปริยัติธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสซึ่งนำไปสู่ความเสื่อมประการอื่นๆ ในพระพุทธศาสนาตามหลักอันตรธาน 5 นอกจากนั้นในแง่ของบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีการศึกษาวิชาทางโลก โดยเหตุผลประการหลักที่สำคัญคือการให้โอกาสทางด้านการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสนั้น บทบาทดังกล่าวย่อมไม่ใช่บทบาทหลักของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทดังกล่าวนั้นยังทำให้บทบาทหลักตามพระธรรมวินัยของพระสงฆ์เสียไปด้วย ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิชาทางโลกจึงไม่เป็นไปเพื่อการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดง และยังไม่เป็นการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยที่เป็นไปตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในมหาวิทยาลัยสงฆ์ปัจจุบันด้วย

⁵⁶ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 43 - 44.